

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL
SZERKESZTI: KÖRMENDY JÓZSEF

14.

**RANOLDER JÁNOS
VESZPRÉMI PÜSPÖK
ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA
1806–1875**

Írta:
TAKÁCS LAJOS

VESZPRÉM, 1987

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL
SZERKESZTI: KÖRMENDY JÓZSEF
14.

RANOLDER JÁNOS
VESZPRÉMI PÜSPÖK
ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA
1806 — 1875

Írta:
TAKÁCS LAJOS

VESZPRÉM
1987

Nihil obstat.
Ladislaus Tóth episcopus tit. Bajanensis.
censor deputatus.

Nr. 1003-3/1987.
Imprimatur.
Vesprimii, die 28 Januarii 1988.

JOSEPHUS
episcopus

Lektorálták:
Dr. Mészáros István
és
Dr. Török József

*Főtisztelendő
DR. SZENDI JÓZSEF
megyéspüspök Úrnak
a veszprémi egyházmegye 100. főpásztorának
Szent István jubileumi évében
tisztelettel ajánlja
a Szerző*

*Örömmel bocsátom útjára
A Veszprémi Egyházmegye Múltjából
című sorozat 14. kötetét,
mert belőle Istenünk, Egyházunk és Hazánk
ószinte, meleg szeretete árad.
Veszprém, 1988. Szent István jubileumi évében.
+ József
püspök*

Ranolder János veszprémi püspök

Bevezetés

Ranolder János veszprémi püspök neve az általa alapított iskolák révén vált ismeretessé. Elkötelezettségét és rátermettségét, hogy életének legtermékenyebb részét, a püspökség adta lehetőségeket az iskolaügy előmozdítására fordította, egyházmegyéjének egyik papja így jellemezte:

„Az 1848—49-i forradalom után Mtságos Zichy Domonkos úr leköszönvén püspökségéről, közörömünkre Mtságos Ranolder János úr lett a veszprémi püspöknek kinevezve, ki is apostoli buzgóságánál fogva alig, hogy elfoglalá püspöki székét, azonnal a megye látogatásával kezdé meg apostoli munkáját, a Tab is szerencsés volt kedves főpásztorát kebelébe fogadni. 1851-ik évi május 6-án felséges nap volt ez Tabra nézve, mert a hívek lelki örömét hozá a kedves főpásztor amidőn nemcsak, hogy 762-nek adva fel a bérmálás szentségét, azokat Isten bajnokaivá kente, nemcsak kenetteljes szavait hallatá híveivel a templomban, de mint jó pásztor egyenként is szólítgatá híveit, meghíván különösen az atyákat és anyákat a plébánia lakba s ott egyenként és mindnyáját oktató keresztényi polgári és szülői kötelességeikre. Nem hagyá látatlanul az oskolát, mert hiszen legkedvesebb élvezete magát a kisdedek körében találni, azokat oktatni, s velük atyai kegyeletét éreztetni”.¹

Könyv eddig nem jelent meg Ranolderről. Annál nagyobb öröm számomra, hogy munkásságának felkutatásában és élete mozaikjainak képpé formálásában részt vehettem.²

Jelentőségét kezdik felismerni, tanúsítja ezt a Pedagógiai Lexikon is, mely összefoglalja munkásságát és érdemeit, bár méltatlanul kevés helyet szentel neki.³

Ez a visszafogott mérséklet és tartózkodás, amely Ranolder munkásságával kapcsolatban megnyilvánul, bizonyos mértékben érthető, hiszen a témának, mely a nőnevelés kérdését kifejtené, tulajdonképpen nincs magyar vonatkozású irodalma. Ranolder úttörő volt e téren az általa alapított hét intézettel.

A neveléstörténeti munkákat tanulmányozva csak utalásokat találunk a nőneveléssel kapcsolatban, melyek inkább a hiányosságait és elmaradottságát emelik ki. „A feudalizmus iskolarendszerének egyik legnagyobb fogyatékkossága a nőnevelés területén mutatkozott. A városi és falusi anyanyelvű iskolák elemi fokon adtak — bár viszonylag szűk körre vonatkozó — oktatást leányok számára is. Nem volt azonban magyar nyelvű és szellemű magasabb iskolázás a leányok számára. A 18. század végétől hazánkba beköltözött külföldi apácarendek iskolái idegen nyelven adtak idegen műveltséget. Minthogy a nőnevelés kérdését sem támogatta a kormányzat, e téren is magánkezdeményezésekhez kellett folyamodnia. E kezdeményezések elsősorban nőnevelésünk kiváló úttörői, Teleki Blanka grófnő, Karacs Teréz, valamint Lövei Klára nevéhez fűződik.” Ez található a Ravasz

János szerkesztésében megjelent: *A magyar nevelés története a feudalizmus és kapitalizmus korában* című könyvben.⁴

1962-ben került kiadásra Orosz Lajos kitűnő neveléstörténeti munkája: „A nőnevelés úttörői” címmel, de ez csak az 1848-as polgári forradalomig kíséri figyelemmel tárgyát.

E témához kapcsolódik Sáfrán Györgyinek a *Magyar Századok* című sorozatban megjelent könyve: „Teleki Blanka és köre” (1963), majd tanulmánya: „Veres Pálné iskolája — 100 éves” (1969).

Egy olyan átfogó mű hiányát, amely a nőnevelés egészét tartja szem előtt, már előbb is kifejezésre juttatták. Ez érződik az 1902-ben megjelent „Veres Pálné Beniczky Hermin élete és működése” című szövegkiadvány előszavából. Itt olvasható, hogy Veres Pálné halála után az Országos Nőképző-Egyesület 1000 koronás pályadíjjal pályázatot hirdetett: „Írnák meg a nőnevelés további történetét Magyarországon a milleneumig”. Azonban e pályázat nem járt eredménnyel.⁵

A nőnevelés kérdésének feldolgozásában eddig elért eredmény ily vázlatos bemutatása feleletet ad arra a kérdésre is: *Miért nem szerepel Ranolder neve a nőnevelés úttörői között?*

E téren kifejtett munkássága megérdemli, hogy a feledés homályából előtűnjön. Jelentősége annál is nagyobb, mivel ő elsősorban püspök, tehát pap volt, akinek fő hivatása nem az oktatásügy megoldása és fejlesztése, hanem a lelkipásztorokodás.

RANOLDER KORÁNAK JELLEMZÉSE

Ranolder János veszprémi püspök életét és tevékenységét felölelő munkámban a bevezetésben idézett vallomást szeretném igazolni, kiemelve annak különösen a befejező mondatát: „Nem hagyá látatlanul az oskolát, mert hiszen legkedvesebb élvezete magát a kisdetek körében találni, azokat oktatni, s velük atyai kegyeletét éreztetni.”

Az volt a célom, hogy felkutassam és feldolgozzam a püspökkel kapcsolatos levéltári anyagot, meg a teljes irodalmat, és őt mint a XIX. századi oktatás- és nevelésügy egyik jelentős egyéniségét bemutassam.

Ranolder püspök magyar történelmünk egyik legeseménydúsabb szakaszában élt. Születése és tanulói évei arra az időre estek, amikor még megvoltak a jozefinizmus maradványai, bár döntő és meghatározó módon már a reformkor vonásai tükröződtek. Tanúja volt a szabadságharc bukásának, majd élete a kiegyezés utáni évekkel zárult. Ebben a mozgalmas, ellentmondásokkal teli korban és annak ismeretében érthetőek csak meg népünk szellemi és anyagi felemeléséért vívott harcai.

Így először rövid áttekintést kell adni a korról, amelyben Ranolder született.

II. József utóda, Lipót császár bár vallotta bátyja elveit, kormányzási rendszerét kezdettől fogva helytelenítette.⁶ Ezért joggal remélhető volt, hogy a forrongó helyzetre való tekintettel is, II. József egyházpolitikai rendelkezéseit megszünteti és a rendi alkotmányt visszaállítja. Ez a várakozás azonban csak az utóbbira vonatkozólag igazolódott, vagyis a király a rendi előjogokat és a rendi alkotmányt megerősítette, viszont az egyház nem nyerte vissza előbbi szabadságát. Lipót az egyház javára csak kisebb engedményeket tett: eltörölte a generális szemináriumokat és hozzájárult az egyházmegyeiek felállításához. A teológiai oktatásba azonban továbbra is beavatkozott, aminek bizonyossága az volt, hogy a kormány elrendelte az egyházjognak az egyetem jogi karán való hallgatását. Egyházpolitikai rendelkezése volt még az, hogy az egyházi perek esetén Rómába lehetett fellebbezni.⁷

A protestánsokkal szemben II. Lipót bátyja türelmi politikájának a híve volt. Ezt igazolja az 1790. évi 26. és 37. törvénycikk, mely fenntartja ugyan a katolikus vallás államvallás jellegét, viszont a protestáns felekezeteknek és a görögkeleti egyháznak minden lényeges kérdésben jogegyenlőséget biztosított. Megadta a protestánsoknak a jogot a szabad nyilvános vallásgyakorlathoz, valamint a templom- és iskolahasználathoz.⁸

Újabb remény az egyház számára így csak I. Ferenc (1792—1853) uralkodása alatt volt várható, mivel a kormányzat a fennálló társadalmi és államrend megerősítésében a magyar egyházat is törekedett megnyerni. A magyar jakobinus mozgalom által terjesztett eszmék feltartóztatását, a francia háborúk követ-

keztében meglazult erkölcsök javítását és a magyar közoktatás fellendítését remélve I. Ferenc elrendelte a megszüntetett tanító szerzetesrendek visszaállítást. Számukra anyagi bázisról is gondoskodott, hogy gimnáziumaikat és plébániákat fenn tudják tartani.⁹

Sorra került az oktatás- és nevelésügy, valamint a tanulmányi szabályzat tökéletesítése is. 1806. november 4-én kiadták a második Ratio Educationist. Ennek alapeszménye megegyezik az elsőével: nevelés által hűséges állampolgárokat formálni, akik feladataik ellátására alkalmas, egymást segítő keresztényekké váljanak. Ennek érdekében a Ratio mindjárt az elején két alapvető követelményt állít fel: „Egyrészt minden nemzetiséget, amennyiben lehetséges, saját nyelvén kell oktatni az elemi iskolákban, a tanítók azonban ne csak a nemzetiség nyelvét ismerjék, hanem a magyart is, hogy ezt is tanítani tudják. Másrészt kerülni kell a vallási megkülönböztetést. Csak így válhat a Ratio a közművelődés javára, a közügy hasznára”.¹⁰ Azonban lényeges különbség van a két tanügyi szabályzat között: az elsőt teljes egészében az osztrák abszolutizmus és annak érdekei sugallták, ez utóbbi pedig a magyar nemesség és az udvar kompromisszumaként jött létre. Ebből ered, hogy a nemesi érdekeken keresztül sajátos magyar problémákra is törekedett megoldást adni. Így pozitívuma, hogy „helyet juttatott a magyar nyelvnek az oktatásban, nagy mértékben érvényesítette a vallási türelem elvét, valamint hangsúlyosan kinyilvánította minden gyermek elemi oktatásának szükségességét”.¹¹

A különböző felekezetek Magyarországon nem voltak egyenlő helyzetben. A katolikus egyház uralkodó, a többi viszont alárendelt szinten érte meg az új egyházpolitika kezdetét. Az új törekvések a felvilágosult abszolutizmus kiépítésével párhuzamosan éppen ezért mindenekelőtt arra irányultak, hogy az állam politikai érdekeit az egyház külön érdekeitől emancipálják és velük szemben előtérbe helyezik. Így aztán az állami egyházpolitika mindenekelőtt a katolikus egyházat igyekezett maga alá rendelni, de úgy, hogy a többivel szemben jó ideig változatlanul védte, majd utóbb is csak bizonyos fokig korlátozta annak előjogait.

Ebben az irányzatban érezhető a jozefinista szellem továbbélése. A felvilágosodás minden változatát jellemezte, hogy az oktatásügyet — immár kormányzati feladatként — igyekezett világi, állami irányítás alá helyezni és kiemelni az egyházak belső vallásgyakorlati teendőinek köréből. A beható, kötelező vallásoktatás — ellenőrzött templombajárással és vallásos világnézeti nevelés más eszközeivel — természetesen továbbra is megmaradt. De az állam érdeke már erősebbnek bizonyult az egyházénál. A kormányzat az új tanulmányi rendszert s vele az állam, közelebbről a főigazgatók felügyeleti jogát a nem katolikus iskolákra is ki akarta terjeszteni. Az állami katolikus iskolákat pedig megnyitni a nem katolikus gyerekek előtt is. Már az 1777-ben kiadott Ratio a tolerancia elvét vallotta. A tanároknak előírta, hogy diákjaikat valláskülönbség nélkül úgy tekintsék, mint „egyazon országnak állampolgárait”, egymás iránti „szeretetre és egyetértésre buzdítsák s az egyetértés zavaróit szigorúan megbüntessék” (64. §). Megkövetelte, hogy a tankönyvek mentesek legyenek minden vallási vádaskodástól. Követelményként írta elő, „hogy az iskolai szervezet egyképpen alkalmaztasék minden állampolgárra, ha különböző vallást követnek is, és egységes célt szolgáljon, felekezeti különbség nélkül a közművelődés és haza javára”.¹²

Ugyancsak jozefinista szemléletet takar, hogy az állam az egyházat utilitarista szándékkal akarta céljai megvalósításában felhasználni. Így érthető a szerzetesrendek megítélése és feloszlata II. József korában, később pedig a püspöki székeknek hosszú ideig — sokszor évtizedekig — be nem töltése. A döntő az állam érdeke. A vallásnak a társadalom és az állam életében is szükséges feladatokat kell ellátnia. Az állam érdekei szabták meg itt a földön az egyház feladatait. A jozefinizmus tehát nemcsak Rómától függetlenített egyházat akart, hanem olyat, amelynek belső lehetőségeit is az állam igyekszik céljai érdekében hasznosítani. Ez a nézet kísértett a napóleoni háborúk idején, hogy a király mint fő kegyúr nem töltötte be a megüresedett püspökségeket, s így azok jövedelmével az állampénztár bevételét növelte. 1800-ban hét egyházmegye éléről hiányzott a főpásztor. 1799 és 1847 között 28 évig nem volt primása az országnak.¹³

A püspöki székek be nem töltésén kívül jozefinista szellemű volt a papnevelés. A vallástalan eszmék és szabadkőművesség térhódítása is hozzájárult a papság fegyelmének a meglazulásához, valamint szellemi nivójának süllyedéséhez. Ez pedig magával hozta a vallási élet elsekélyesedését. Az egyházi állapotok ilyen mérvű romlása készítette az 1819-ben kinevezett Rudnay Sándor esztergomi érseket a nemzeti zsinat összehívására. A zsinat megnyitása előtt esperesi és püspöki tanácskozásokon — a papság véleményét is kikérve — állapították meg a zsinaton tárgyalásra kerülő témaköröket, amelyeket a királynak kellett szentesíteni.

A pozsonyi nemzeti zsinat tárgysorozatát a következő nyolc pontban határozták meg: A papság, a szerzetesek és az ifjúság erkölcsi életének javítását célzó reformok; a papi szemináriumok egységes tantervének megállapítása; a pesti biblikus professorok közti ellentét megszüntetése; a szerzetesi szabályzat reformja; a bécsi Augustineum részére olyan alap teremtése, mely 10 magyar pap nevelését biztosítja; új magyar bibliafordítás kiadása; misedalapítványok rendezése és a szentszéki bíróságok egyöntetű eljárásának kidolgozása.¹⁴

Az 1822. szeptember 8-án kezdődő zsinat értékes munkát végzett. Döntései azonban a kancellária halogató magatartása miatt nem jutottak el Rómába jóváhagyás végett. A kormányzat így megghiúsította a zsinati határozatok kihirdetését és életbe léptetését. Tovább romlott tehát a hitélet és tovább élhetett a jozefinista szellem.¹⁵

Rudnay primásnak nem maradt más lehetősége, mint hogy a saját hatáskörében tegyen meg minden lehetségest az egyházi élet fellendítésére. Templomokat építtetett, hat új plébániát szervezett, nagy összegekkel támogatta a pozsonyi apácázárdákat, végiglátogatta egyházmegyéjét. A végzett teológusok továbbképzésére létesítette az ún. Presbitériumot.¹⁶ A primási székhelyet visszahelyezte Esztergomba, melyet a káptalan is követett 1820-ban. Nagyszombatban viszont társaskáptalant létesített. Megkezdte az esztergomi bazilika és szeminárium építését. A primás 1831-ben bekövetkezett halála után azonban a munkálatok hosszú ideig szüneteltek. Amikor 1838-ban Kopácsy József lett a primás, folytatódott az építkezés.¹⁷

A primás lelkes fáradozását és törekvéseit követték más püspökök is, akik közül kiemelkedik rendkívüli akaraterejével és tehetségével Szepesy Ignác. Szepesyt a Szentszék hozzájárulásával az uralkodó 1828-ban Erdélyből helyezte

át Pécsre, ahol apostoli buzgósággal folytatta főpapi munkáját. Már a következő évben végigvizitálta egyházmegyéje plébániáit. Horvátul is megtanult, hogy nagyszámú horvát anyanyelvű híveivel közvetlenebb legyen a kapcsolata. Áldozatkészségét és tudományszeretetét bizonyítja a Szentírás lefordítása és kiadása, valamint a jogakadémia és a Lyceum-nyomda alapítása.¹⁸

Az ő püspöksége idején tűnik fel a pécsi származású, tanulmányainak első részét Pécsen végző Ranolder János.

GYERMEKKORA ÉS TANULÓÉVEI

Származása és családi körülményei, elemi és középiskolai tanulmányai

Ranolder János veszprémi püspök egyházmegyéje öt városában: Veszprém-ben (kettő), Pápán, Keszthelyen, Kaposvárott és Tapolcán, valamint Pesten alapított leánynevelő intézetet. Ezzel beírta nevét az oktatásügy történetébe.

Ki volt ő, honnan jött, miként élt, mit és miért tett, hogy életét, tehetségét, anyagi javainak egészét az oktató-nevelő munka támogatására áldozta?

Ha a közélet nagyjainak életét tanulmányozzuk, azt tapasztaljuk, hogy az alkotó emberek szerények, magányosak, de rendkívüli akaratú lakik bennük, és közérdekű céljaikban rendületlenül hisznek, és erre teszik fel életüket. Ilyen ember volt Ranolder püspök is.

Ranolder János Pécssett született 1806. május 16-án. A pécsi Belvárosi plébánia anyakönyvei Pécssett a legrégebbiek, 1688-tól. A Ranolder név csak ebben az esetben fordul elő: RanolTer változatban. Szülei: Ranolder Ferenc, kesztyűsmester, akinek már atyja, Ranold Péter is ezt a mesterséget folytatta, miután 1762-ben felvették a pécsi polgárok közé. Anyja: Hubáts Cecília, Hubáts Ferenc várkapitány lánya. A szülők 1792. július 3-án kötöttek házasságot. Első gyermekük Károly, aki 1803. október 16-án született. Dárdán, majd Beremenden volt plébános, ott is halt meg.¹⁹ — A Ranolder családból említhetők még: Ranolder Ferenc uradalmi tiszt. Ennek Dárdán (Baranya m.) született Jozefa leányát elvette Szombathy Károly pécsi tanító. Baják György szintén pécsi tanító, akinek felesége Ranolder Teréz, Láncz Mátyás pécsi cipésmester felesége pedig Ranolder Anna volt.²⁰

A plébániai anyakönyveket tüzetesen átvizsgálva, arra lehet következtetni, hogy a család idegenből került Pécsre. Az apa házasságkötésekor 25 évesnek van jelezve, tehát 1767 körül kellett születnie, de a kereszteltek anyakönyvében nem található. Ekkor viszont még tart a svábság betelepülése. Sváb földről viszont nem jöhettek, mert Pfrenzinger: „Die Mainfrankische Auswanderung nach Ungarn in 18. Jahrhundert” c. munkájában a nevük nem szerepel, de ez nem zárja ki beköltöző voltukat.

Ranolder atyjának az üzlete a Fő utcán, az egykori pécsi nemzeti kaszinó helyén állt. (Később a Király utca nevet kapta Ógyallai Király Józsefről, aki 1807—25 között volt pécsi püspök.) Atyjának az üzletén kívül ekkor már jelentős tőkéje volt, mely Jánosra szállt volna, ha ő követi atyja és nagyatyja mesterségét. De mivel nagyon eszes és tanulmánygó volt, atyja megengedte, hogy tovább tanulhasson — talán annál is inkább, mivel a papi pálya nagyon imponált az egyszerű mesterembernek. A gimnazista fiú ebbeli szándékát pedig valószínűleg tudatta szüleivel.

Miután elemi ismereteit a belvárosi iskolában megszerezte, tanulmányait szintén Pécssett folytatta a gimnáziumban. A ciszterciek által vezetett helybeli gimnázium évkönyvei szerint minden osztályt kitűnő eredménnyel végzett el.²¹

Egyetemi hallgató Pesten és Bécsben

Miután Ranolder középiskolai tanulmányait a pécsi ciszterci gimnáziumban befejezte, felvételt nyert 1824-ben a pécsi kispapok közé. Püspöke a pesti egyetemre küldi, hogy a hittudományi karon tanuljon tovább. Így tehát mint teológus tanult az Egyetemen. A „kesztyűs fia a kesztyűsök köténye helyett a reverendát öltötte magára”.

Az egyetem teológiai fakultásán is mindvégig kitűnő eredményt ért el.²²

A bibliai tudományok iránti vonzalma mindjárt az első években megnyilatkozott, és ennek fejlesztésére a továbbiakban lehetősége volt.

Ranolder azokban az években kezdte meg teológiai tanulmányait, mikor még a II. József-féle intézkedések nagyon éreztették hatásukat, melyek folytán nemcsak a vallásos élet, hanem a hittudomány művelése is egy időre szinte megbénult. A hittudományok melegágyainak szétrombolása, a szerzetesrendek feloszlatása ezt természetszerűleg hozta magával. Másrészt II. József uralkodása alatt idegen szerzők könyveit kellett használni a tanításban. Majd a francia háború okozta szegénység nehezítette a teológia tudományos művelését.

Csak amikor ezek a nehézségek megszűntek és a papnevelde Pestre költözött, jelentkezhetek a teológiai tanárok önálló művekkel.

Az egyetem tanárai között európai hírű volt Alber János piarista, aki 16 kötetben adta ki Szentírásmagyarozatát: „Interpretatio S. Scripturae” címen 1801—1804 között. Ezt követte a tanításhoz használt kézikönyve: „Institutiones Hermen. Scripturae Sacrae Veteris Testamenti — Novi Testamenti”. Művei nemcsak itthon, hanem külföldi szemináriumokban is tankönyvként szolgáltak. Alber a Szentírás racionalista értelmezése ellen harcolt. Így került szembe biblikus társával, Tumpacher Józseffel. Ebből az ellentétből tízéves röpiratháború lett 1810 és 1820 között, mely nagy érdeklődést keltett a tanítványok körében. A vita végül nem került az 1822-es nemzeti zsinat elé, mert Tumpacher még a zsinat előtt meghalt. — Ranolder az ortodox nézetet valló Albert követte, mint ezt későbbi biblikus tárgyú könyve igazolja.²³

Ranoldernek a Biblia iránti rendkívüli vonzalma adja magyarázatát annak, hogy már másodéves korában tanárainak bizalmából „circularius ex studio Biblico Veteris Foederis” lett.²⁴ Harmadéven ugyanezt a munust töltötte be a másodéves hallgatóknál Újszövetségből. Negyedéven előljárói a harmadik számú múzeum ductorává nevezték ki.²⁵

A pécsi püspöki levéltárban őrzött sajátkezűleg írt életrajzában a következő adatokat örökítette meg: Király József püspök vette fel az egyházmegye kispapjai sorába és küldte Pestre. Innen 1828-ban került a püspöki Aulába és másfél évet töltött ott mint „actuarius és protocollista”.

Az Aulában betöltött szolgálata közben felszentelték, tehát még klerikus-

ként kezdte működését. Báró Szepesy Ignác pécsi püspök 1828. december 5-én a rezidencia kápolnájában szubdiakónussá, december 8-án pedig diakónussá szentelte. A papszentelésre 1829. május 1-jén került sor Magyarsarlóson (Püspökbo-gád filiálisa) ahová a püspök bérálni jött.

A püspökségen eltelt másfél év után királyi kegyből a bécsi Augustineumba kerül, hogy tanulmányait a bécsi egyetemen folytassa. Itt 20 hónapot tölt és megszerzi a doktorátust.²⁶

TEOLÓGIAI TANÁR

A pécsi szemináriumban

Miután a bécsi egyetemen megszerezte a doktorátust, a pécsi szemináriumba került biblikus tanárnak. Ezt a munkakört 1831-től töltötte be.²⁷

1831. június 6-án a püspöktől segílyt kér biblikus könyvek beszerzésére. Június 15-én kapja meg kinevezését a pécsi szemináriumba biblikus tanárnak. Ezzel egy időben a püspöki könyvtár szabad használatát is engedélyezi neki a püspök. Új hivatalát 1831 októberében foglalja el. 1833-ban lakást is kap a líceumban. A következő évben már főpásztora megbízásából Virág Mihály könyvtáros mellé kap újabb beosztást.

Erre az időre esik tudományos tevékenységének szakasza is.

1834—35-ben tevékeny részt vállal Szepesy püspök mellett a Szentírás magyar nyelvre való fordításában. E munka előzményei visszanyúlnak a Pozsonyban 1822. szeptember 22-én kezdődő nemzeti zsinatra. A zsinatot előkészítő időszakban a bibliafordítás szükségességéről Fischer egri érsek, Jordánszky Elek kanonok és gróf Széchenyi Ferenc tárgyaltak. Káldi fordítása ugyanis annyira elfogyott, hogy sok helyen már a protestáns Károli-fordítást használták a papok. A kérdés az volt, hogy Káldi szövegét adják-e ki ismét kisebb stiláris változtatással, vagy egészen új fordítást készítsenek-e? A zsinat úgy határozott, hogy a prímás gondoskodjék a Káldi-féle kiadás kinyomtatásáról némi stiláris változtatással.

Mivel Szepesy nem bízott abban, hogy a nemzeti zsinatnak az új bibliakiadásról hozott határozata megvalósul, Rudnay halála után papjaival és néhány más egyházmegyéhez tartozó pappal lefordíttatta az egész Szentírást és 1834—36 között hat kötetben saját költségén kiadta.

A püspök két évre — 1835. június 30-án — felmenti Ranoldert a prelegálás alól is, hogy ezen időt teljesen e munkának szentelhesse. A Szentírás fordítása meg is jelent Pozsonyban 1836-ban: „Szentírás v. az ó és új Szövetségnek sz. könyvei, magyarul Káldi Gy. után köz diák fordításból az eredeti betűre is figyelmezve, Jegyzetekkel. Négyesi Szepesy Ignác Pétisi püspöknek felügyelősége alatt”.²⁸ A biblia kiadásának útja azonban nem volt zökkenőmentes. A kormánnyal azért gyűlt meg a püspöknek a baja, mert nem terjesztette fel a királyi placetumra. Egyházi részről pedig Vas László pesti egyetemi tanár a fordítást nem tartotta kielégítőnek. Így hiába osztogatta Szepesy ingyen az új Bibliát, nem terjedt el széles körben.²⁹

Ranolder másik jelentős tudományos munkája a Hermeneutica, melynek írását már pesti egyetemista korában megkezdte, majd tanár korában fejezte be. Könyvének megírásában irányítója és segítője egykori tanára, Ocskay Antal, a pesti egyetem bölcsész karának tagja, 1838-tól kassai megyéspüspök, a tudományok pártfogója volt, akire a bevezetőben hivatkozik. A könyv megírásának

gondolatát ő vetette fel Ranoldernek. E művével azt akarta elérni, hogy a teológusok kezébe olyan tankönyvet adjon, mely alapvető eligazítást ad. Ezért használ oly sok példát. Mindenütt az ortodox tanítást követve, célja az, hogy hasznosságával, nem pedig újszerűségével hasson ez a könyv. Teljes címe: „Hermeneuticae biblicae generalis principia rationalia christiana et catholica. Selectis exemplis illustrata usibus auditorum exhibet”.³⁰ Először Pécsen 1838-ban, másodszor pedig Budán került sor kiadásra 1859-ben. A könyv hasznos voltát és értékét jelzi az a tény, hogy rövid idő alatt kétszer is kiadták. — A hermeneutika a bibliamagyarázat alapvető kérdéseivel foglalkozik. Ennek a tudománynak sok kérdésterülete van. Ilyen például a nyelvfilológiai, vagyis: lehetséges-e egyáltalán a bibliamagyarázat és milyen módszerrel; az egzisztenciális értelmezés kritikája, vagyis olyan magyarázat, amely csak az ember létkérdésének megoldását látja a Bibliában; a történeti módszer, mely a megírást és az akkori kort egységben vizsgálja. Ezeket a szempontokat ismerte fel Ranolder.³¹ Művében az ortodox tanítást követte. Ennek bizonyítéka az, hogy a Bibliát úgy tekintette, mint Isten működését az emberek között. Isten azonban e működése közben az emberek gondolkodásmódját használja és az ő környezetüket veszi figyelembe. A Biblia tehát Isten igéje, de nem lehet anélkül magyarázni, hogy ne vennénk figyelembe ezt az emberi gondolkodásmódot. A bibliamagyarázat tudományos művelése alapos történelmi és nyelvi tudást igényel.³² Ranoldernél mindez együtt volt, hiszen mindvégig kitűnő tanuló volt, nyelvtudása pedig szinte predestinálta a bibliai kutatómunkára. A bibliai nyelveket egyetemi éve alatt sajátította el, egyetemi tanársága alatt pedig a modern nyelvek tanulását tűzte ki célul. Beszélte a német, francia, olasz és angol nyelvet.³³

Tankönyvének megírása a király óhajával is találkozott, aki azt kívánta, hogy az iskolákban a jegyzetek helyett könyveket használjanak. Ekkor a pécsi püspök kéri a Helytartótanácsot, hogy Ranolder János biblikus tárgyú könyvét használhassák a pécsi Lyceumban rendes tankönyvként.³⁴ Körlevelében pedig ajánlja a Hermeneutikát az egész egyházmegye papságának.³⁵

Ranolder könyve még a pápa tetszését is megnyerte. Mikor mint pesti egyetemi tanár 1843-ban második nagy európai útjára indult, Rómát is látni kívánta, magával vitte a pápának szánt könyvének egy példányát. A pápa örömmel fogadta a tiszteletpéldányt és azt mondta: „E törekvésnek igen örülök, mert manapság igen sokan eltévedtek épp a Szentírás magyarázása terén”. Megelégedetten tette el a könyvet azzal, hogy rövidesen át fogja nézni, „különben is jó ideje már, hogy azon apostoli Magyarországból mit sem volt alkalom olvasni”.³⁶

Egy másik alkalommal (augusztus 10.) találkozáskor a pápával, így nyilatkozott a Szentatya az említett könyvről: „Igen tetszett amit a szentatyák és az Egyház tekintélye felől a Szentírás értelmezésében benne olvastam. Dicsértem már egyebeknek is”.³⁷

Pécsi teológiai tanársága alatt halt meg édesanyja 1837-ben.

1838-ban Scitovszky János lett az új pécsi püspök. Ranolder mint püspök őt tartotta eszményképének. Nagy hatással voltak rá különösen szociális vonatkozású tettei és a nevelés-, ill. oktatásügy előmozdítását célzó intézkedései. Ilyenek a Nagyszombatból Esztergomba áttelepített szeminárium segélyezése, a nagy-

szombati érseki gimnázium létének biztosítása. A Magyar Tudományos Akadémiának 1853-ban 16 ezer forintot adományozott. Bőkezűen támogatta az angol-kisasszonyok balassagyarmati iskoláját és az esztergomi érseki tanítóképzőt. Nyugdíjintézetet is alapított 200 ezer forint alaptőkével, mely Szent Adalbert nevét viselte. — A későbbiek folyamán szépen kirajzolódik, hogy milyen hasonlóság van a két főpap között.³⁸

Scitovszky püspökségének első évében augusztus 14-én Ranoldert kinevezi szentszéki ülnökké, aki az esküt augusztus 21-én teszi le.³⁹

Már előre megtervezi nyári programját. A szünidők tartalmassá tételére külföldi utazásokat tervez. 1839. március 11-én adja be a püspök hozzájárulásával a Kancelláriához ez irányú kérvényét. Közben megpályázza az „egyetemi hitszónoki és tanári állást”.

Ranolder 1839 nyarán megkapván a külföldi utazásra az engedélyt, megkezd tanulmányútját. Első nagy külföldi utazása során bejárta Ausztriát, Németország, Franciaország és Belgium nagy részét.

Eközben kapja a hírt, hogy a Helytartótanács az említett egyetemi tanszékre a concursus idejét október 14-re tűzte ki Pozsonyban a prímás előtt. Pécsről kap utsítást, hogy utazásáról való hazatértében Pozsonyban tartózkodják a konkurzus lefolyásáig, „mivel semmi remény arra, hogy más is pályáznék rajta kívül a tanszékre”.⁴⁰ — Ranolder leírásából ismerjük a pályázat feltételeit: „Az ország prímása előtt a pályázni kívánóknak a kijelölendő tételek írásbeli megfejtésén túl szóbeli előadásukkal és szónoklatukkal tettleges próbát is kell adni, valamint érdemeikről, erkölcsi és egyéb tulajdonságaikról illető megyés püspökök vagy szerzetes előljáróik hiteles bizonyítványaival ellátva lenniük kell”.⁴¹

Püspökének újabb bizalmát látja Ranolder abból, hogy 1840-ben a pécsi püspöki szentszékhez kap kinevezést, mint a házassági ügyek védője (defensor matrimonii).⁴²

Egyetemi tanár és hitszónok Pesten

Ranolder 1840. október 20-án kapta meg „hittudományi tanítóvá és egyházi szónokká” való kinevezését a pesti Magyar Királyi Tudományegyetemre.⁴³

Kinevezését a király 1840. november 24-én kelt levelében erősítette meg, amit Tersztyánszky Imre, a pesti filozófia fakultás direktora tudomásul vett és 1841. március 1-re kérte Ranolder jelentkezését.⁴⁴ A munkaköréhez előírt esküt 1841. március 9-én tette le és nagybőjt második vasárnapjától kezdte meg hitszónoki, majd tanári tevékenységét az Egyetemi Templomban, ill. az Egyetem bölcsész karán.

Ranoldernek, mint hittudományi tanárnak az volt a feladata, hogy az egyetemi hallgatók hitoktatását végezze. Ugyanis abban az időben minden egyetemista kötelezve volt a hittan hallgatására. Ez a kötelezettség csak 1850-ben szűnt meg a következő megokolással: „Mivel az egyetemben tanuló akadémikus polgárok olyanokul tekintetvén, gymnaziális oktatás által elegendő hittani ismeretekkel bírónak kell feltenni és korukra nézve eléggé érettnek arra, hogy az isteni tisztelet gyakorlata szabad lelkiismeretükre bizathassék”.⁴⁵ A következő pedig sajnos az lett, hogy az egyetemi polgárok közül egyre kevesebben vették fel a hittant és ritkábban jártak misére.

E beosztásával együtt járt, hogy a görög nyelv helyettes tanára volt, sőt rendkívüli tantárgyként ókori földrajzot is tanított.⁴⁶

Mint egyetemi hitszónok az eddigi szokástól eltérően Ranolder nem latin, hanem szép stílusú magyar nyelven tartotta az Egyetemi Templomban szentbeszédeit 1841. október 31-től. Sőt ettől kezdve magyarul is énekeltek a templomban.⁴⁷

Nagy fejlődést mutat e korban a szónoklattan. Az egyházi szónokok elhagyták a század első évtizedeiben lábrakapott sekélyes moralizálást és visszatértek a szolid dogmatikai alapokra. Már ebben a szellemben útmutató volt Ranolder, a későbbi nagynevű szónokok, Grynaeus Alajos és Pollák János előtt. 1840—41. tanév második felében Nagybőjt II. vasárnapjától Pünkösöd utáni 3. vasárnapig tartott beszédeit „Sermones sacri” címen adta ki. Így irodalmi munkássága e kiadással ismét gazdagodott. Beszédei elmélkedő jellegűek, mintha magával beszélgetne. Éppen ezért vonzóak és folyékonyak, „észrevétlenül hatnak a szívre. Több apologetikus kérdést is tárgyal, oly megnyerő szívből jövő hangon, hogy hallgatóit meg kellett győznie. Nem keresi a szónoki fogásokat, hanem egyszerűen beszél, de mondanivalóját úgy állítja össze, hogy a meggyőzés és a megindítás el nem maradhat. Fölhasználja a bölcséletet és kinyilatkoztatást egyaránt, de ezen két elem úgy kapcsolódik egymáshoz, hogy észrevehetetlen a határ, hol kezdődik az egyik és hol végződik a másik, áthatják egymást . . . Kellemes olvasmányt nyújtanak”.⁴⁸

Erre az időre esik Hermeneutika könyvének igazi sikere. A püspökök egymás után vezetik be szemináriumukban tankönyvként. Így a pécsi szeminárium megvesz belőle 1840-ben ötszázat. Még ebben az évben a nyitrai püspök 22-t, 1841-ben pedig a temesvári 20, a kalocsai 60, a zágrábi 50 példányt kér.⁴⁹

Mint egyetemi tanár nem hagyta nyom nélkül elveszni vakációs idejét, hanem régi tervei és vágyai megvalósítására fordította. Külföldi utazásainak a gyümölcse lett az a sok szép tanulmány, ill. útirajz, melyeket a religióban tett közzé „Utazási vázlatok” címmel 1843—44-ben, majd hosszabb megszakítás után folytatta ismét 1846-ban, mint pécsi kanonok.

„Legforróbb vágyam volt mindig — írja — országokat, vagy inkább embereket látni, s tanúja lenni az életnek, mely bennük felvirágozik, a szellemnek, mely őket lelkesíti. Hisz hazáját ismerni mindenkinek oly édes és szent kötelessége. Oh, pedig egy katolikusnak vajmi nagy hazája van!”⁵⁰ — Keresi, hogy hogyan lelkesíti a különböző nyelvű és nemzetiségű népeket az egyazon hit. Útirajzaiban mindenütt ez a szempont lép előtérbe. Nem a népek politikája érdekli, hanem templomainak szépségében gyönyörködik és vallásosságuk megnyilvánulásain lelkesedik.

Először Magyarországot járta be. Utána rövidesen Ausztria, Szász- és Poroszország, Anglia, Franciaország és Belgium, a szép és regényes Rajna-vidék, Báden, Württemberg és Bajorország vonták egymásután magukra figyelmét. De vágyai nem merültek ki ezzel, hanem szíve Róma felé, a katolicizmus központja felé vonzotta. Az Apostol jelszava lelkesítette: „Opportet me et Romam videre”.

1834. július 11-én indult el Róma felé és pedig ekkor Franciaország déli részét is látni akarván, errefelé vette útját. Itálián keresztül Civitta-Vecciótól Luccáig két felszentelt püspök (O'Connor amerikai és Dr. Sharples angol) társaságában tette meg hosszú útját. Az ő elbeszélésük alapján az amerikai és angol nép buzgóságát és lelki igényeit ismerte meg.⁵¹ A nevezetesebb helyek felébresztették lelkében a hozzájuk fűződő történelmi eseményeket és azokat ő maga is mintegy újra átélte. Savona — VII. Pius száműzetési helye, ahová Napóleon akaratából a békés és szelíd lelkű egyházfőnek mennie kellett.

Ez útja alkalmával Ranolder Itálián át megy Franciaország déli részét érintve Svájcba.

Marseille-ben a gót stílusú templomot meglátogatva lenyűgözve áll meg a templom bejáratánál a térdenállva ájtatoskodó hívők nagy tömege előtt. Meglepi főleg a „női nem” buzgósága, mely a Tantum ergo-t és Genitori-t latinul éneklő anélkül, hogy a pap megkezdene.⁵² A jezsuiták templomában az áldozók nagy száma tesz rá nagy hatást.

Az utazási vázlatokban elsősorban azt írja le, ami egy katolikus papot hivatásánál fogva megragad és érdekel.

Genfben megnézi a reformátorok templomát és részt vesz istentiszteletükön, hogy összehasonlítsa a katolikkal. A Szent Bernát-hegy szemei elé varázsolja a „religió, természet és história minden ünnepélyességét”. Az ott lakó szerzetesek fáradhatatlan életmentését csodálja. „Főnévleges hivatás: egyedül másoknak élni, de mily végtelenül terhes a testi emberre nézve”.⁵³ Nagy örömmel olvassa a bernát-hegyi kolostor vendégkönyvében Gr. Haller Ferenc nevét és igen jólesik neki, hogy „édes hazám fiával találkozék e könyvben”. Óhajlja, hogy minél

többen látogassanak a kolostorba, ahol Krisztus szeretetparancsa teljesebb mértékben teljesül és vinnék magukkal hazájukba, hogy ott is meghonosítsák.

Utazása közben mindenütt „végtelenül magasb reptet” adott neki a városok palotái szépségénél az egykor ott járt-kelt „egyházilag is nagy férfiakra való emlékezés” (Milánóban: Ambrus, Ágoston).⁵⁴

Anyja után 1843-ban atyja is meghalt, „mielőtt fiúk lendületes emelkedését láthatták volna. Az apának 1845-ben a legjobb minőségű pécsi kemény kőből állított síremléke jelenleg több darabra széttörve, mint kőhalmaz hever a pécsi buda-külvárosi temetőben” — írja a Pécsi Napló 1928. szeptember 15-i száma.

Ranolder 1846-ig volt Pesten. Az ott eltöltött 5 év nagyon sok élményt jelentett számára. A tanításból és külföldi útjaiból nyert személyes tapasztalatai tovább gazdagították személyiségét.

Pécsi kanonok és szemináriumi rektor

Scitovszky püspök előterjesztésére a király 1845 novemberében nevezte ki Ranoldert pécsi kanonokká. A káptalan ez évi december 14-én tartott gyűlésén tudomásul vette az új kinevezést, valamint Ranolder János levelét is, melyben kérte a káptalant, hogy kanonoki székébe való beiktatásán képviselője által vehessen részt nagy hivatali elfoglaltsága miatt. A káptalan hozzájárulását adta és Tersztyánszky Imre nagyprépostot, aki éppen Pesten tartózkodott, azzal bízta meg, hogy a hivatalos esküket vegye ki Ranoldertől. Az eskü letétele után a nagyprépost ezt írásban közölte a káptalannal. A beiktatás azonban nem történt meg mindjárt, mint Ranolder gondolta, hanem a káptalan 1846. január 8-ra tűzte ki beiktatását.⁵⁵

Ranolder azonban szerette volna, ha minél előbb megtörténnék a beiktatás, ezért levélben kérte a püspököt és káptalant egyaránt, hogy még 1845-ben installálják.

A december 28-án tartott káptalani gyűlésen előterjesztették kívánságát, „melynél fogva igen kedvesen venné, ha a ft. Káptalan még ezen évben legalább az újonnan kinevezett Ranolder János urat káptalani székébe bevezetni és beiktatni szíveskednék”.⁵⁶

A káptalan készségesnek mutatkozott a püspök kérésének teljesítésében, de a káptalani végzést nem tartotta kívánatosnak megváltoztatni, ezért a következő napra, december 29-re halasztotta a döntést, amikor alaposabban megvitatták Ranolder kérését.

A december 29-én tartott gyűlésen az elnöklő kanonok Tersztyánszky nagyprépost jelentését olvasta fel, mely szerint a hivatalos esküket kivette Ranoldertől és azokról jelentést küldött a pécsi káptalannak. Majd így folytatta: „Nem is kételkedhetnék arról, hogy a törvényes beiktatás már végre is hajtatott legyen. Mivel azonban a többször említett ft. Ranolder János úr bizonyos tudósítások után olyan aggodalmat táplálna keblében, mintha a tiszt. Káptalan az általa teljes joggal és tisztelettel szorgalmazott beiktatást ez évben és holnapban már nem kívánná elrendelni, ami neki nem kevés kárára volna”.⁵⁷ A nagyprépost ezért kéri a főtisztelendő káptalant, „hogya a beiktatás még valóban meg nem történt volna, azt minden haladék nélkül végrehajtani szíveskedjék”.⁵⁸

Tekintettel az év végére — amikor már a káptalani jövedelmek természetbeni elosztása megtörtént —, úgy rendelkeztek, hogy az év hátralevő idejére „12 napi járandóság készpénzben — minden terményt folyó áron számítván — kifizettség”. A beiktatási határidőnek pedig megtartották a már korábban kitűzött január 8-t, amely napon valóban meg is történt Ranolder bevezetése a kanonoki stallumba képviselője, Virág Mihály személyében.⁵⁹

Kanonoki beiktatása után még 1846 elején a szemináriumi rektorságot is

elnyerte. A szeminárium vezetését március 20-án vette át Vörös Mihály kanonoktól. E feladatának és munkájának súlyát átérezve írja: „Nem tudom, kitüntetésnek tekintsem-e, vagy inkább mint terhet vállaljam . . .” Érezte a neveléssel kapcsolatos felelősséget annak a tudatában, hogy az Egyház jövőjének, reményességének, a későbbi papságnak a felkészítését bízták rá.⁶⁰

Pécsre költözésének ideje nem ismeretes, viszont az igen, hogy káptalani gyűlésen először 1846. március 23-án vett részt.

1847 júniusában a „Conservativ érdekeket pártoló honfiak gyülekezeté”-re Ranolder Jánost küldi fel Budára a pécsi káptalan.⁶¹

1847—1848-ban Tersztyánszky Imre nagyprépost hagyatéki ügyének rendezése foglalta le Ranolder idejének nagy részét.

1848 augusztusában a király a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett iváni címzetes apáttá nevezte ki.⁶²

Ranolder 1848 októberéig volt a pécsi papnevelde igazgatója.⁶³

Már teológusi és később papi évei alatt is fő tartózkodási helye a püspöki könyvtár és levéltár volt. Ezért bízta meg a püspök Peitler kanonokkal együtt a káptalani levéltár rendezésével 1849. február 20-án.⁶⁴

1849 áprilisában kerülhetett Bécsbe, mert ettől kezdve nem követhető pécsi tartózkodása, ezentúl nem vett részt a káptalani gyűléseken.

Referendárius Bécsben

A magyar katolikus egyház anyagi alapjait a földbirtok és a jobbágyok tizede képezte. Ezeket és az egyház számos kiváltságát a polgári átalakulásért folytatott harc veszélyeztette. A főpapság, mivel nem vette észre, hogy a polgári átalakulás tulajdonképpen nem az egyházat, hanem annak csak anyagi bázisát fenyegeti, görcsösen ragaszkodott régi, hagyományos pozíciójának megőrzéséhez.

Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a jozefinista szellemű és szabadelvű csoportok egyre hevesebben fordultak az egyház ellen. Bár a liberalizmus hivatalos programja nem volt nyíltan egyházzellenes, hanem megelégedett a vallásszabadság követelésével. Úgy látszott, hogy társadalmi és politikai célkitűzései is összeegyeztethetők az egyház tanításával. Éppen ezért a politikusok többsége és a liberális sajtó a katolicizmust nemcsak konzervativizmussal, hanem nemzetellenességgel is vádolta. A magyar katolikus sajtó kevés eredményt ért el az egyház valós és vélt érdekeinek védelmében.⁶⁵

A magyar liberális nemesség, mely harcot folytatott a polgári átalakulásért és a nemzet függetlenségének a kivívásáért, nem volt híve a gyökeres társadalmi változásnak. Ez a forradalom vívmánya lett. A forradalom kényszerítette a bécsi udvart arra, hogy a Pozsonyban üléső országgyűlést megbízza a polgári átalakulás törvényeinek a megfogalmazásával.

Ezeket a törvényeket V. Ferdinánd király 1848. április 11-én fogadta el. Ezt követően a katolikus egyház helyzete vagyoni és jogi vonatkozásban megváltozott. A 3. törvénycikk 3. §-a a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium kezébe adta. Ez azt jelentette, hogy a király a főpapokat a személye körüli miniszter hozzájárulásával nevezi ki, főkegyúri jogát pedig a felelős magyar minisztériumon keresztül gyakorolja. Így nőtt meg az állam befolyása a magyar főpapság felett. A 12. és 13. törvénycikk pedig azt mondta ki, hogy az egyházi birtokosság lemond a tizedről, a világi birtokosság pedig az úrbéri szolgáltatásokról. Bár a kártalanításról is intézkedtek, de erre a forradalom leverése miatt nem került sor.

Mivel a 20. törvénycikk kimondta a teljes jogegyenlőséget a törvényesen bevett vallásfelekezetek között, így a katolikus vallás államvallás jellege megszűnt.

Az egyház és állam közjogi viszonyát megváltoztató törvények tehát megfosztották a katolikus egyházat kiváltságaitól, viszont továbbra is meghagyták az államhatalomtól való függés állapotában. E jogi sérelem orvoslására kérte a magyar püspöki kar az önkormányzat megadását. Az országgyűlés azonban elutasította e jogos kérést azzal az indokkal, hogy késve terjesztették az országgyűlés elé.⁶⁶

Az oktatás terén is voltak olyan törekvések, melyek a régi fegyelem és élet visszaállítását szolgálták.

Kopácsy József prímás már 1843-ban a Helytartótanácsához folyamodott a teológiai oktatás ügyében, azonban eredménytelenül. Érdemleges lépés csak 1848-ban történt, amikor már a magyar kormány vette kezébe az ügyek intézését. A közoktatásügyi miniszter a felterjesztést az akkor kinevezett Hám János prímáshoz küldte vissza, hogy újabb javaslatokat fűzzön hozzá. Hám János a püspöki karral közösen akarta megtenni a döntő lépést. Ezért Lonovics József, nemrég kinevezett egri érsek elnöksége alatt bizottságot szervezett, „hogy a teológiai tudományok korkívánta rendezéséről, valamint a többi alsó és felső iskolákban adandó hitoktatás módjáról s általában az egyháznak a köznevelésre és oktatásra gyakorolt befolyásáról, az egész egyház érdekeinek, szükségeinek igényeinek megfelelő tervet készítsen”.⁶⁷

Ez volt az úgynevezett szeptemberi bizottság, melyben a pécsi egyházmegyei Ranolder János képviselte. Elsősorban az egyetemi oktatásról tanácskoztak. E tanácskozáson szerepelt br. Eötvös József kultuszminiszternek 1848 júliusában az egyetemhez intézett leirata is, melyben értesíti az egyetemet, hogy korszerű reform ügyében tárgyalni kíván az „új magyar kormány” által összehívott tanácsadó bizottsággal.

A bizottság az egyházi felügyelet fenntartását továbbra is javasolta. Azután a tanárokat illető dolgokról tárgyaltak. A tanári állás betöltését a minisztériumtól függetlenül óhajtják, a prímás által töltenék be. Majd a tantárgyakról tesznek javaslatot. Újabb tárgyak bevezetését javasolták: medicina pasztorálist és egyházi régiségtant. A tantárgyak előadási nyelvét az egyházmegyei szemináriumokban a megyéspüspök hatáskörébe utalták. Ők határozzák meg, hogy „a megyék élő nyelvét a növendékek el ne hanyagolják, minekután a nyelvnek a lelkipásztorság gyümölcseit feláldozni nem szabad”. — A pesti egyetemen a nyelv részben latin, részben magyar legyen. Sőt Sárkány és Udvardy sürgetésére a „tanácskozmány többsége 12 szóval 11 ellen valamennyi tárgyra a magyar nyelvet fogadta el”.

„Az életre vonatkozó javaslatok azonban nem voltak életbeléptethetők”. A forradalom és annak bukása megváltoztatott mindent. Scitovszky János „minden nemzeti súrlódások kikerülése tekintetéből kizárólagosan a latin nyelvet” rendeli el 1849. augusztus 28-án.⁶⁸

Az 1849-es év tragikus események sorozata a nemzet szempontjából, de nem mentes ezektől az egyház sem. Windischgrätz seregei Buda felé közelednek. 1849. január 30-án Hám János prímás és Scitovszky pécsi püspök aláírásával egy körlevél jelenik meg a magyar püspöki kar nevében, mely békére inti a magyar népet. Mikor Hámnak ezt a tettét megtudja a Debrecenbe menekült magyar kormány, az igazságügy-minisztérium egy végzést bocsát ki, mely hazaárulónak bélyegzi a prímást és a pécsi püspököt. A Közlöny május 17-i száma hozza a végzést, mely így hangzik:

„Hazaárulás büntetével terhelt Hám János esztergomi érsek és Scitovszky János pécsi püspök javainak elfoglalása az álladalom részére megrendeltetvén, az illető hatósági elnökök és kormánybiztosok odautasíttatnak: hogy hatóságuk kebelén honárulók minden javainak zárlati biztosítása iránt, addig is, míg a

pénzügyminisztérium az összeírásra, és kezelésre nézve a teendők iránt rendelkeznek, haladék nélkül kötelezőleg intézkedjenek. Debrecen május 17-én, 1849. Igazságügyminiszter: Vukovics Sebő”.⁶⁹

E végzés vétele után mindketten Bécsbe menekültek. Scitovszky, mivel oldalkanonokja a városban volt, így Ranoldert vitte magával Bécsbe, ahol az csakhamar a magyar egyházi ügyek referense lett. — A referendárius a katolikus egyház részéről, mint előadó volt beosztva a Helytartótanács hivatalába, és a prímás mellett csak ő szerepelt a magyar katolikus egyház ügyeinek előterjesztésében.⁷⁰

Ranoldernek Bécsben betöltött referendáriusi tevékenységével kapcsolatban Bécsben bizonyára több adat is van. Ez további kutatást igényel. Itthon csak egy adat található. Ő hitelesítette Hám Jánosnak az esztergomi érsekségről szóló lemondó levelét.

Miután Windischgrätz Budát is elfoglalta, a konzervatívok hódolatuk nyilvánítása mellett átadták neki 1849 decemberében emlékirataikat is. „Ezen írott vélemények közül legmesszebb megy Magyarország közjogi álláspontjának megtagadásában a kétes értékű történetírói munkásságáról ismeretes Majláth János grófé, mellyel ebben az időben a minisztertanács is foglalkozott. Ebben az emlékiratban Majláth leplezetlenül kijelenti, hogy a forradalom jogot ad a kormánynak arra, hogy oly engedményeket, melyek forradalomra vezettek, visszavonjon”.⁷¹ Ugyanott az emlékirat röviden, de éles vonásokkal jellemzi az azon időbeli katolikus főpapságot: „A prímás, Hám János, az emlékirat szerint jámbor, szent férfiú, de politikailag nulla . . . Scitovszky János pécsi püspök értelmes ember és valamennyi magyar főpap között legletterősebb, ki még nagy szolgálatoakat fog tenni”.⁷²

Tehát a bécsi udvar is elégedetlen lehetett Hám János politikai magatartásával, ezért kényszerítette lemondásra. Így született meg nyilatkozata: „Másolat. 5369. MJ./848. Alulírott ő Felségének a magas minisztérium útján a mai napon velem közölt parancsa következtében, melynélfogva nekem meghagyatik, miszerint írásbeli nyilatkozatot adjak, ezennel ez iratomban hódolatos kegyelettel kijelentem, hogy valamint mindenkor, úgy most is ő császári királyi Felségének személyemre vonatkozó minden rendelkezését teljes odaadással fogadom, legmélyebben tisztelem és annak magamat teljesen alávetem; kijelentvén továbbá, hogy az esztergomi érseki székre vonatkozólag semmi jogom, se érdemem nincsen; a netán vélt jogról pedig önként lemondok; és ő Felségének engem bármi módon érintő rendelkezéseiben ő bölcsességét és igazságosságát a legalázatosabban tisztelem és abban Isten imádandó szent akaratát felismerem, ki is császári királyi Felségének Bécsben július 17-én 1849. legalázatosabban s örök hű alattvalója és legkisebb káplánja Hám János szatmári püspök. — Hogy ez a másolat a maga eredetijének híven megfelel, bizonyítom Ranolder János apátkanonok”.⁷³

A Bécsben töltött aránylag rövid időről elmondható, tevékenységét az jellemezte: A realitás talaján állva igyekezett olyan megoldást találni, ami adott helyzetben kiutat jelentett.

VESZPRÉMI PÜSPÖK

A veszprémi püspökség megüresedése

Hám Jánosnak az esztergomi érsekségről való lemondásakor, váratlan esemény folytán a veszprémi püspöki szék is megüresedett. 1842-től gr. Zichy Domonkos volt a veszprémi püspök, aki azonban 1849-ben lemondott, mert Görgey fivérét, Jenőt 1848. szeptember 30-án halálra ítélte és ki is végezték.⁷⁴

Az események hatása alatt megtört püspök kéri a királytól, hogy lemondását elküldhesse IX. Piusnak, mert „célul tűztem ki magamnak — írja lemondó levelében a királynak Olmützből — csendes elvonultságban szolgálni Istennek és a jóakarató embereknek”.⁷⁵

Felsorolja, hogy milyen indokok készítették ezen elhatározásra: „a) Szeretett testvéröcsém, gr. Zichy Eugen gyilkos kivégeztetése. b) Saját személyem folytonos veszélyeztetése. c) Főpásztori hivatalomnak többé alig remélhető sikeres folytatása”.⁷⁶

A király és a pápa elfogadták Zichy lemondását és a veszprémi püspöki széket üresnek nyilvánították. Zichy ezután családi birtokaira vonult vissza. Egy ideig Felsőszentivánon (Fejér m.) tartózkodott, majd betegségei felszaporodtával tiszta magaslati levegőre kívánczolt. A Jellasics katonáitól elszenvedett bánthatmazások következtében beállott vértolulás kínozza, s ehhez fejfájások és szédülések járultak, később tüdőbaj jelei is mutatkoztak. Ezért véglegesen Erdélyben, Óradna közelében a Nagyszamos menti kis Major nevű községben telepedett meg, feltehetően 1858-ban. Itt élt 1879. október 30-án bekövetkezett haláláig. Bőkezű jótékonyágát az egész környék élvezte. Sírja az óradnai temetőben van.⁷⁷

Zichy Domonkos lemondásával a legnehezebb időkben árvult el az egyházmegye. Lemondólevelét ugyanazon a napon adta be a császárhoz, amelyiken ugyancsak Olmützben kiadott császári alkotmány megszüntette az akkori Magyarországot, és azt a Habsburg Birodalom részévé tette.

Április 14-én a debreceni nagytemplomban kimondták a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház trónfosztását. Majd a szabadságharc a végső, véres erőfeszítések után augusztus 12-én Világosnál sírba hanyatlott. A szerencsétlen ország népére pedig ráborult a bosszúállás szörnyű éjszakája. Ezekben a nehéz napokban várta az elárvult egyházmegye, melyet Szmodis János püspöki helynök vezetett, új főpásztorát.⁷⁸

A szabadságért lelkesedő magyarok gyanús szemmel néztek mindenkire, aki a király kegyéből jutott valami állásba, mégha magyar is volt az illető. Bizalmatlanok voltak vele szemben, mert ellenséget láttak benne, bármily jóindulattal viseltetett is honfitársaival szemben. Nagy ügyességre és tapintatra volt tehát szüksége annak, aki ilyen körülmények között jutott a megüresedett veszprémi püspöki székbe.

Ranolder kinevezése és felszentelése

Az 1848—49-es szabadságharc nemcsak a magyar népnek, hanem a magyar néppel sorsközösséget vállaló magyar papságnak is egyik legdicsebb eseménye, hiszen a méltánytalanságok ellenére, a felső- és alsópapság Habsburg-párti tagjait és a megfélemlített lelkészeket leszámítva, a katolikus papság támogatta a szabadságharc ügyét. Még bizonyos mértékig a Habsburg-párti főpapok magatartása is érthető, nem nevezhetők egyszerűen hazaárulóknak, hiszen korukban általános elv volt, hogy a jog és az igazság a törvényes uralkodó oldalán áll.

Még kevésbé hallgatható el a katolikus papság hősiességi kiállása és hazaszeretetének megnyilatkozása. Kiürültek a papnevelő intézetek, mert a kispapok nagy része beállt katonának, a papok közül is sokan — felsőbb egyházi tilalom ellenére — fegyvert fogtak. Mintegy 600-ra tehető azok száma, akik így küzdöttek, több mint százan pedig tábori lelkészként vették ki részüket a szabadságért való küzdelemből.⁷⁹

A legtöbb püspöki palota és szeminárium — köztük a veszprémi is — tábori kórházként szolgált a szabadságharc idején.⁸⁰ A katolikus papság és főpapság anyagi áldozatai is figyelemre méltók.⁸¹

Az egyház mindezért sem elismerést, sem köszönetet nem kapott. „A közrendű papság ama részének, mely nem volt hajlandó fegyverrel harcolni, vagy bármily módon kifejezést adott elégedetlenségének a radikális elemekkel szemben, vagy kényszerűségből kihirdette az osztrákok rendeletét, meg kellett szenvednie magatartásáért. Tucatszámra kerültek a papok vizsgálati fogságba, vagy szenvedtek más megaláztatást, sőt Damjanich tábornok Mericzay János szekcsői és Honegger Antal kókai plébánost 1849 nagypéntekjén és nagyszombatján — április 6—7. — egészen semmitmondó okok alapján főbelövette”.⁸²

A szabadságharc bukását a megtorlás időszaka követte. Az osztrákok elsősorban a háborúban részt vett császári tiszteken álltak bosszút. Az aradi 13 vértanú között csak egy nem volt katolikus. A számonkérés nem kerülte el a katolikus püspököket és alsópapságot sem. A büntetés legenyhébb fokozata a már említett Hám Jánosnak esztergomi érsekségről való lemondatása volt. Majd a király visszavonta Lonovics Józsefnek az egri érsekké, Jekelfalusy Vincének szepesi, Horváth Mihálynak csanádi püspökké való kinevezését. Haynau Rudnyánszky József besztercebányai püspököt hat évi vasban töltendő fogságra és a püspöki méltóságától való megfosztásra ítélte. A börtöntől a nuncius közbenjárása mentette meg, de számkivetésbe kellett mennie. Jekelfalusy Vincét Bécsből rendőri kísérettel Pestre küldték, s csak hosszú vizsgálat után engedték szabadon. Lonovics József csanádi püspököt a hírhedt Újépületben tartották fogva, majd száműzték. Bémer László váradi püspököt Haynau halálra ítélte, majd az ítéletet 20 évi börtönre változtatta. A közvélemény felzúdulásának hatására kénytelen

volt a kormány az ítéleten változtatni. Beérte azzal, hogy a püspököt lemondatta és kolostorba internálta. Az elítélt püspökök sorát Lemény János fogarasi görögkatolikus püspök zárja, akit szintén lemondásra kényszerítettek.⁸³

Az alsópapság még kegyetlenebb megpróbáltatásnak volt kitéve. Felette vérszíróság ítélkezett és ötöt azonnal kivégeztetett. Majd 16-ra ugyancsak kimondták a halálos ítéletet. Ki nem végezték őket, de napokig, sőt egyesek hetekig készültek a siralomházban a halálra — lelkileg így gyötörve őket —, végül kegyelmet kaptak. A fellelhető adatok szerint 300-ra tehető a szabadságharc után bebörtönzött vagy meghurcolt papok száma. Több száz papnak haditörvényszék előtt kellett igazolnia magát. A honvédként harcoló teológusok sorsa általában az lett, hogy besorozták az osztrák hadseregbe, és gyakran távoli tartományokba vezényelték őket.⁸⁴

Az önkényuralmi rendszer Magyarország meggyengítésére és széttagolására irányuló törekvéseit szolgálta az az intézkedés, hogy a régi vármegyei beosztást megszüntetve az országot katonai parancsnokságokra (Statthaltereien) tagolta, melyeknek teljhatalmú biztosává 1849. január 12-én Báró Geringer Károlyt nevezte ki. Így rá hárult az első abszolutista közigazgatási rendszer megszervezése. Minden kerületben a katonai parancsnokok mellett császári főbiztosok is működtek.⁸⁵

Ilyen körülmények között jelölte a veszprémi püspöki székbe az uralkodó a bécsi kancellárián egyházi referendáriusként működő, aránylag fiatalos, máris szép pályát befutott papot, Ranolder Jánost.

A királyi kinevezést 1849 októberében kapta meg. Egyszersmind Bécsből keltezve 1849. november 1-én Bach belügyminiszter közli Geringer miniszteri biztossal a kinevezés tényét: „a császári fenség elhatározása, hogy a gróf Zichy Domonkos lemondása következtében megüresedett veszprémi püspökséget Ranolder János pécsi kanonoknak kegyeskedett adományozni”.⁸⁶

Az 1849. november 19-én kelt belügyminisztériumi irat arról intézkedik, hogy „a katonaság elszállásolására igénybevett püspöki rezidenciát, melyet megszállva tartanak, a nevezett püspök lakásaként bocsássák a káptalan rendelkezésére, hogy ott a szükséges takarításokat, ill. javításokat elvégezhessek, melyek halasztást tovább nem tűrnek”.⁸⁷

Közben megjött az egyházi megerősítés, úgy hogy 1850. április 18-án már szózatot intézhet papságához, mint kinevezett, de még fel nem szentelt püspök.⁸⁸

Főpásztori szózatában — a körülményeket ismerve — a zsolttal kiált fel: „Szívem remeg, erőm elhagy”, (Zsolt 37,11) mert nagy munkára hívta meg az Úr. Tudja, hogy sokan nem fogják megérteni és ellenséges érzülettel viseltetnek vele szemben, de a Szentírás szavaival vigasztalja magát: „Megmutatom majd neked, hogy mennyit kell értem szenvedned, hallom a hozzám intézett égi szózatot” (ApCsel 9,16). Testileg bár távol van övétől, de lélekben már együtt velük és az apostollal köszönti őket: Béke veletek! Kérve őket, hogy imádkozzanak érte. Nem azért megy, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon.” — Így készíti elő útját, hogy egy hónap múlva, mint fölszentelt pásztoruk menjen közéjük. Körlevelében válaszolja, hogy ismeri a sok bajt és veszélyt, melyeket új tisztsége révén magára vállalt. Ezért félelem fogja el. Ezt a félelmet csak Krisztusba vetett bizalma tudja eloszlatni: „Aki a halottakat is képes feltámasztani, Aki a világ

erőtleneit választja ki, hogy megszegyenítse az erőseket”. Bízunk abban, aki „a méltósággal együtt erőt is ad”. Különösen a példaadó életre hívja fel papsága figyelmét.

A hívekhez intézett beköszöntőjében összefoglalja a legégetőbb kérdéseket és tömör mondatokban inti fiait és leányait, hogy a hitben erősek legyenek, hogy a gyűlölködést a szeretet váltsa fel, egymás tulajdonát tartsák tiszteletben, mert aki másnak a tulajdonát megsérti, a saját vagyona felett is pálcát tör. — Inti őket a tekintélytiszteletre, a szabadság helyes értelmezésére. Azután szól minden nemű és rangú hívéhez. Külön, meleg szavakkal szól a szülőkhöz, akiknek „serdülő, reményteljes gyermekeikben nyugszik az Egyház és haza reménye, boldogabb jövője. Csepegtessétek azért korán magzatjaitok gyenge szívébe az isteni félelmet, a tiszta erkölcs, az engedelmesség szeretetét”.⁸⁹

1850. május 12-én történt Ranolder püspökké szentelése Pécsen, szülővárosában, ahol a szertartást Scitovszky János nem régen pécsi püspökből kinevezett hercegprímás végezte. Ekkor szentelte fel Karner Antal győri kinevezett püspököt is. Így Pécs ritka eseménynek lett színhelye.

A püspökszentelésen Deáky Zsigmond és Girk György (1852—68-ig pécsi püspök) felszentelt püspökök segítettek, akik már május 7-én Karner kíséretében megérkeztek Pécsre. A szentelést azonban pár nappal el kellett halasztani, mivel a pápai bullák késtek.⁹⁰

Az egykorú tudósító így számol be a püspökszentelésről: „Góth ízlésű egyházunk pompásan feldíszítve, s oltároszlopzatai szőnyegekkel bevonva, meglepő, szívemelő hatást kölcsönöztek a különben is nagyszerű szertartásnak. Leglélekemelőbb volt a fő és a kezek megkenetése, s az áldásadás, melyet az új felszentelt méltóságok a templomban végig menve, az egybesereglett híveknek osztogatott. Számosan gyülekeztek össze a vidékbeli papság s a város míveltebb osztálya közül, mert az ünnepély érdekét nevelte az, hogy Ranolder János önméltósága helyben születvén, itt is kenettetett fel püspökké. A szertartás 10 órakor kezdődvén, fél egyre végződött, s a jelenlévő előkelőbb egyházi és világi urakat, hercegprímásunk szokott vendégszeretettel fogadta asztalánál”.⁹¹

Ünnepélyes székfoglalója

A szentelés után egy héttel, 1850. május 19-én, Pünkösöd ünnepén foglalta el ünnepélyesen püspöki székét. Megérkezését a következőképpen írja le egy szemtanú: „Csütörtökön késő este érkezett meg, pénteken és szombaton a főtisztelendő káptalannak, és egyéb testületeknek fogadta tiszteletét, ugyanakkor kezdé meg gyakorolni az igaz hit cselekedeteit is, a város szegényeinek kiosztandó 1000 forint kegyes adománnyal, ma pedig, 19-én püspöki székét foglalta el, melyre mély tudományosságánál és vallásos erényeinél fogva régen érdemesült. Szinte mintha a Nap is részt venni akart volna az ünnepélyen, dísz köntösbe öltözve ragyogóan kelt fel égi nyoszolyájából bérceink mögött . . . a néphez intézett remek szónoklatában hívá fel a zsúfolásig számos hallgatóságot a kitartó hitre s a munkás keresztény szeretetre.”⁹²

Majd így folytatja leírását: „Szentmise áldozattal végződék ünnepélyünk vallásos része . . . Utána gazdag terítékű asztal, koszorújában az egyházi, katonai s polgári rendből többet száznál fűzött kegyessége.” A köszöntők után, melyeket a pápáért, királyért mondtak, az ünnepély véget ért.⁹³

Mindjárt első megjelenésekor a szegények segítőjének mutatkozott és maradt élete végéig. „Az élő keresztény szeretetre buzdította híveit már első beszédében a szószékről, majd az ezt követő lakomán is ezt hangoztatta, de mindenekelőtt maga járt elől jó példával: „szirtre építette szavait”.”⁹⁴

A székfoglalását követő héten kettős csapás érte Veszprém városát: mind-egyik tűzvész volt. Egyiket villámlás, a másikat gonoszság okozta. A püspök nagylelkűen 550 forinttal segített a kárvallottakon. „Példája utánzásra talált a városiaknál is, s már eddig is (1850. jún. 2.) szép összeg jött össze.”⁹⁵ Még az ott tartózkodó katonatisztek is gyűjtést rendeztek a károsultak javára. „Vajha mindig ilyen kezekben lettek volna az egyházi javak! Nem kétlem, gyérülne számuk a főpapok elleneinek. De meg kell vallanunk, e részben nem volt eléggé kielégítő a közelmúlt. A szegények öröksége elégszer nem egyházi célokra fordított.”⁹⁶

Mindenre kiterjedő figyelmét és segítőkézségét kortársai és későbbi visszaemlékezők egyaránt vallják. Híveinek anyagi helyzete mellett, papjainak a sorsa sem volt kevésbé fontos számára. Különösen a szabadságharc miatt gyanúba került papjait védelmezte püspökségének első napjaitól kezdve. Egy korabeli forrás így emlékezik meg erről: „Sok küzdelmébe került, míg a lelkeket felemelte és bizalmassá tette. Meg kell vallani, hogy a megtorlás korszakában sokat enyhített, sőt nem egy esetben személyes közbejöttének köszönhattük az üldözöttek teljes felmentését. Egy egész sereg egyházmegyei pap került vád alá. A legtöbbjét ő vonta ki a bíróság kezéből. Internálta őket valamely zárdába, míg a kedélyek lecsendesedtek.”⁹⁷ A katonai hatóságoknak pedig azt felelte, hogy az

illetők már büntetés alatt állnak. „Legelső gondját a megzavart béke helyreállítására fordította. És ez nagy dolog volt, mert a felizgatott kedélyek olyan érzékenyek voltak, hogy a közvetítést is gyanús szemmel nézték.”⁹⁸

Így oszlatott el minden bizalmatlanságot és teremtette meg a lehetőséget alkotó munkájához.

A lelkipásztor-püspök

1850. augusztus 25-én Esztergomban találjuk Ranoldert, ahol Magyarország püspökei takácskozásukat tartották. A megnyitás fényét emelte, hogy Kunszt József kassai kinevezett püspököt ekkor szentelték fel.⁹⁹ A szentelésnél a primás mellett, mint társszentelők, Ranolder és Karner segédkeztek.¹⁰⁰

Az abszolutizmus korában az egyöntetű, helyes magatartás kialakítása végett nagy jelentősége volt az esztergomi tanácskozásnak.

A '48-as mozgalmakat ugyanis kezdetben a katolikus papság is meglehetősen rokonszenvvel nézte. Az 1848 nyarán választott népképviseleti országgyűlés azonban csakhamar bebizonyította, hogy nemcsak a bécsi udvarnak, hanem a katolikus egyháznak is ellensége. Egymás után hangzottak el gyűléseken javaslatok és felszólalások az Egyház és a szerzetesek ellen. A világosi fegyverletétel után viszont ez némi előnyt biztosított az egyház számára. Az abszolutisztikus kormány ugyanis a forradalom katolikusellenes irányából arra következtetett, hogy a katolikusok többsége nem lelkesedett a forradalomért.

Ebből magyarázható, hogy a bécsi kormány az abszolutizmus korában némi rokonszenvvel viseltetett a katolikus egyházzal szemben nálunk is. Így az Esztergomban tanácskozó püspökök a primás vezetésével kérték az uralkodót, hogy az 1850. április 18-i patenst terjessze ki Magyarországra, mely a püspököknek megadja a szabadabb cselekvés lehetőségét.¹⁰¹

Ugyanakkor kérték az uralkodót, hogy kössön konkordátumot a Szentszékkel, mely az apostoli kegyúri jogot szabályozná.

Az esztergomi tanácskozást követően kezdi meg Ranolder első bérmaútját Somogyban. Október 8-án Marcaliban bérmaál mintegy 1200 hívőt.¹⁰²

Innen október 9-én Kaposvár felé vette útját, ahol nagy pompával fogadták a főpapot. A hívek égő gyertyával kezükben várták az estefelé megérkező püspököt. Első útja a templomba vezetett, ahová a nép megilletődötten követte. A plébánián a környék papjait fogadta. Másnap 9 órakor kezdődött a főpapi szentmise, mely után mintegy 1400 hívőnek szolgáltatva ki a bérmaálás szentségét. A bérmaálás fél 2-kor ért véget. Utána a plébános, Tallián Lázár a megyeházán látta vendégül a főpásztort. Szelíd modorával és szeretetével a püspök mindenki bizalmát megnyerte. Amikor az iskolát is meglátogatta, ismét a gyermekek barátjának mutatkozott.

Október 11-én tovább indult, hogy bérmaútját Karádon, Andocson, Acsán, Törökkoppányban, Kisbáron és Nágocson folytassa.

Útjai nyomán mindenütt fellendült a hitélet. „A vallás égi szikrája lángra kapott sok olyan kebelben is — írja a tudósító —, hol ez ideig eltemetve volt; örültek, hogy katolikusnak születtek olyanok is, akik az egyházzal s a hit dolgával eddig nem sokat törődtek.”¹⁰³

Miután 1850. október elején már három kerületben: a kaposi, a segesi és az igaliban elvégezte a bérmlást, közel 6 ezer embernek szolgáltatva ki a szentséget, 1850. október 18-án hagyta el Karádot. Ezzel be is fejezte Somogy megyei bérmaújtját, mely valóságos diadalmenet volt — mint a Religio tudósítója megjegyzi. Mindenütt a papság és hívek szeretete vette körül.

Hívei igaz lelkiatyjának bizonyult, aki „mint jó családanya, kincseiből régít és újat hoz elő”. A régít és újat szem előtt tartva, gondolt a jövőre is. Így már püspöksége első évében körlevélben írta elő, hogy minden plébános köteles Historia Domust vezetni, s abba bevezetni minden fontosabb eseményt. Ahol megvannak ezek a feljegyzések, rendkívül érdekes és értékes adatokat tartalmaznak a korabeli papság gondolkodásáról, lelkipásztori munkájáról, örömeiről és bánatáról.¹⁰⁴

1850 novemberében és decemberében hosszabb időt töltött a sümegi püspöki nyaralóban, ahol nem mulasztotta el, hogy a szegényeken segítsen, nagyobb összeget (100—250 Ft) osztva ki nekik. A városban szenvedő rabok lelki gondozására egy káplánt rendelt. Valamint a tanító ügyét is rendezte, és a városnak 100 forintot adott a tanító segélyezésére. Egy jobb tehetségű fiút pedig magával vitt Veszprémbe, hogy ott tanuljon.¹⁰⁵

Az előző évben megkezdett bérmaújtját 1851. április 26. és május 16. között folytatta. Ez alkalommal 14 plébániát keresett fel.¹⁰⁶

1851. november 5-re a prímás Bécsbe hívja, hogy vele együtt a püspöki konferencián részt vegyen.¹⁰⁷ Egyben arra kéri, hogy úgy intézze bécsi útját, hogy Mindenszentek napján Fehérváron találkozzanak és innen induljanak együtt Bécsbe.¹⁰⁸

Mikor 1852. augusztus 11-én a király Pozsonyba látogatott, erre az alkalomra is meghívta a prímás Ranoldert. Célja ugyanis az volt, hogy az uralkodóval való találkozáson minél többen legyenek jelen az egyházi méltóságokat viselők közül.¹⁰⁹

Sokan a király magyarországi látogatásától nagyobb eredményt vártak. Mivel ez nem következett be, az elégedetlenség mindig nagyobb lett. Következménye az 1853. február 18-án Bécsben elkövetett merénylet lett, amikor a királyt megsebesítették. Ennek az eseménynek az emlékét őrzi a bécsi fogadalmi templom, mely a merénylet után összegyűlt adományokból épült. Ranolder ez idő alatt Sümegen tartózkodott, ahol február 22-én misét mondott a királyért.¹¹⁰

Bérmaújtjai alkalmával tapasztalta, hogy mennyire hiányzik a hitoktatásban nélkülözhetetlen jó hittankönyv. Ez indította arra, hogy a környező országokban jól bevált Gruber-féle katekizmust magyar nyelvre is lefordítsák. Az ő irányításával folyó munka 1853-ban fejeződött be.¹¹¹ A könyv 1854-ben Pesten jelent meg: „A hitoktatás gyakorlati kézikönyve Szent Ágoston szellemében katolikus középosztályok számára — Gruber Ágoston után” címmel.¹¹²

Ugyancsak a hitoktatás munkáját szeretne volna megkönnyíteni az általa írt hittankönyvekkel. Veszprémben egymás után kétszer is kiadták Ranolder szer-tartástankönyvét: 1851-ben és 1853-ban: „A kath. anyaszentegyház szertartásai a veszprém-egyházmegyei népiskolák számára”.¹¹³ A püspök tehát nemcsak szorgalmazta a hitoktatást, hanem részt is vett e munkában tankönyvek írásával és kiadásával.

Lehetőleg iparkodott egyházmegyéjének minden falujába eljutni. Képzelt-

hetjük a nagy lelkesedést és örömet, melyet megjelenése keltett olyan helyeken, ahol 38 éve (Káptalanfa és Mihályfa) nem járt püspök.¹¹⁴

Mikor a katolikus vallás ellenségei minden eszközt megragadtak, hogy eszméiket terjesszék, főleg a sajtót vették igénybe. Ezért hasonló fegyverrel kellett az egyháznak védekeznie. A magyar püspöki kar indítványára megalakult a Szent István Társulat, melynek célja az volt, hogy a papoknak és hívőknek a kezébe olyan könyveket adni, melyek nemcsak kielégítik a szellemi igényeket, hanem ízig-vérig katolikusok is. Ezért ajánlja papságának a Társulatot és annak könyveit 1854 júliusában.¹¹⁵

A szerzetesrendek fegyelmének megszilárdítását szolgálták a Scitovszky János által kezdeményezett vizitációk, melyeket ő maga vagy az általa megbízott püspökök végeztek. Az egyes látogatások végén rendezett reformkáptalanok segítségével hatásos reformrendeleteket vezettek be. Ranolder ilyen értelemben 1854. szeptember 8-án a sümegi, december 12-én pedig a veszprémi ferenceseknél vizitál, mint a prímás megbízottja.¹¹⁶

Újabb irodalmi működését jelzi 1854-ben I. Ferenc Józsefnek Erzsébet bajor hercegnővel kötött házassága alkalmából írt könyve: „Elisabeth (Gisela) Herzogin in Baiern, erste Königin von Ungarn”.¹¹⁷

A király elismerésével függ össze, hogy ugyanebben az évben Ranolder királyi belső titkos tanácsosi méltóságot kap az uralkodótól. Ezt a király saját kezű levelében 1854. március 11-én közli Ranolderrel.¹¹⁸

A következő epizód bizonyítja, hogy lelkipásztori figyelmét semmi sem kerülte el. 1854-ben a veszprémi gimnázium tetőzete szorult javításra. Az egész ügy nagyon bonyolult volt, mert a tanítókat (elemi is vezettek) a zirci apátság támogatta, míg az épület javítását nem tartotta magára nézve kötelezőnek, ugyanígy a püspök és káptalan sem. Mindegyik csak önkéntes adományokkal járult hozzá. Így adott Ranolder 20 forintot e munkára.¹¹⁹

A Szeplőtelen fogantatás dogmáját 1854. december 8-án hirdette ki IX. Pius pápa. A hírt örömmel fogadta a katolikus világ, különösen hazánk, Mária országa, melynek gyermekei már régtől fogva vallották a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen fogantatását.

A belső örömnak megfelelő külső megnyilvánulást akartak adni. Ezért rendelte el Ranolder, hogy mindenütt a lehető legnagyobb fényvel és pompával ünnepeljék meg a dogma kihirdetését. 1855. március 18-án kelt körlevelében papságának utasítást ad az ünnepségek idejére és rendjére vonatkozólag. Az oktavás ünnep, a Húsvét után 4. vasárnap (május 6.) kezdődjék és az 5. vasárnapig tartson. A 4. vasárnapot megelőző szombat szigorú böjti nap legyen. Napnyugtakor minden harang szólaljon meg. A templomtornyonyon zászló, az oltáron pedig a Szűzanya szobra jelezze az ünnepség kezdetét.

Vasárnap hajnalban ismét minden harang szóljon. A szokott harangozások után az iskola- vagy a plébániaépületből a plébános vezetésével körmenetileg vonuljanak az iskolás gyerekek a templomba. Útközben Mária-énekeket énekeljenek. A mise szövege a Szeplőtelen Fogantatásról legyen. A pápai bulla egy részének felolvasását magyarázat kövesse. Utána Te Deumot énekeljenek.

Délután a litániát kitett Szentséggel végezzék. Az antifóna után „Regina sine labe originali concepta, ora pro nobis” mondandó. Egész oktava alatt a mise a

feldíszített oltárnál tartandó. Az oktáva leteltével litániával és Te Deummal fejeződjék be az ünnepség.

Ugyanebben az évben jött létre a konkordátum is, mely az összmonarchiára vonatkozott, a pápa és a császár között. Az aláírásra a császár 25. születésnapján, 1855. augusztus 18-án Bécsben került sor.¹²⁰

A magyar főpapság kezdettől idegenkedett az egész monarchia számára egységes konkordátum megkötésétől, mert az esztergomi érsek jogainak a megnyírbálásától tartottak. Ez azonban nem következett be, mert a király becsületesen állta a konkordátum pontjainak megtartását egészen addig, míg az alkotmányos élet beköszöntével kezét meg nem kötötték.

A konkordátum harminchat pontban szabályozta a katolikus egyház helyzetét a monarchiában. Eltörölte a placetumot, megerősítette a katolikus vallás minden jogát és privilégiumát. Gondoskodott az ifjúság katolikus szellemű neveléséről, a tankönyvek engedélyezését a püspökök jogkörébe utalta és az ő felügyeletük alá helyezte az elemi iskolákat.¹²¹ (A 36 pont a függelékben.)

Az osztrák konkordátum a teljes állami centralizáció jegyében született meg és nemcsak alkotmányjogi sérelmeket jelentett Magyarországra nézve, hanem a magyar egyházi privilégiumokat sem törekedett megmenteni. Voltaképpen a katolikus vallás államvallás jellegét is feladta, hiszen konkordátumot csak vallásilag semleges államokkal szoktak kötni. Amely államban a katolikus vallás államvallás, ott konkordátumra nincs szükség, mert ott úgyszólván a katolikus elveknek kell érvényesülniök. Az előzményeket tekintve mégis megvolt a jelentősége, mert a konkordátum nyújtotta nagyobb mozgási szabadságot a püspökök igyekeztek a papság lelkületének megújítására felhasználni. Ennek megnyilvánulásai voltak a tartományi és egyházmegyei zsinatok és a papság részére szervezett lelkigyakorlatok.¹²²

A bécsi nuncius április 6-ra Bécsbe hívta konferenciára a magyar püspököket is, hogy a konkordátum pontjait megbeszéljék. A Szentatya ugyanis igen nagy súlyt helyez arra, hogy a birodalom püspökei közösen beszéljék meg az egyezményt.

A magyar püspökök felhasználták ezt az alkalmat arra is, hogy vitás ügyeiket elintézzék. 1856. június 18-án kelt felterjesztésükben, melyet Ranolder „ez irányban már legfőbb helyen előterjesztett javaslata értelmében írja alá” — hárommillió forintot ajánlanak fel az úrbéri kárpótlásból a szemináriumok javára. Egyszersmind kérik, hogy mivel 1848-ban megszűnt az adómentességi kiváltságuk, a király mentse fel őket az eddig várerődítések címén fizetett összeg további fizetési kötelezettsége alól, minthogy ezeket eddig a tizedek után és adók helyett fizették. Ezek azonban megszűntek, így tehát jogtalan a követelés, minthogy a közteherviselésből különben is súlyos terhek nehezednek rájuk. „Sőt — teszi hozzá Thun Leo gróf továbbítva a püspökök kérését 1857. augusztus 11-én — 1848 óta a honlakosok minden terhének és ezen felül 1848 és 1849-ben igen sok rendkívüli szolgáltatásnak s veszteségnek vettették alá a klérus”.¹²³

Ugyanebben az évben, 1856-ban nagy ünnepségre készült az egész ország. Augusztus 31-re tűzte ki a primás az újonnan épült esztergomi bazilika felszentelését, melyet oly nagy gonddal építtetett elődei példáját követve. A magyar katolikusok seregszemléjének szánták ezt az ünnepséget. Azért óhajtotta a

prímás, hogy a püspökök mellett a papok és hívek minél nagyobb számban vegyenek részt a bazilika felszentelésén, hogy így mintegy eleven kövekből új templom épüljön. Ranolder is jelen volt az ünnepségen.¹²⁴

A konkordátum megkötésének és az esztergomi bazilika felszentelésének nagy eseményei után került sor Ferenc József 1857. évi magyarországi látogatására. Az uralkodói pár hajóval érkezett Budára május 5-én. E látogatás aprólékos gonddal kidolgozott program szerint folyt le. Eszerint Ranolder veszprémi püspökkel a találkozó június 14-én volt. Veszprémnek egy erre az alkalomra készült térképe bizonyítja, hogy mennyire előkészítették a császár látogatását, ugyanis ez az utcák kivilágításának tervét őrizte meg.¹²⁵

Ezt az alkalmat használták fel a konzervatív politikusok Scitovszky prímás vezetésével, hogy az alkotmány visszaállítását kérik. Ezért szerkesztették meg a híres „petitio”-t, melyben ezt írják: „A katonai uralom és az ostromállapot kilencedik évében, midőn ennek elbizakodottsága éppúgy, mint a nemzetet elfojtó haragja tetőpontra hágott” és egy újabb forradalom kitörésétől lehetett tartani, legalább az 1847 előtti alkotmány visszaállítását kérték. A prímás és a kalocsai érsek után Ranolder harmadiknak írta alá a nyilatkozatot. Merészség volt ilyen az önkényuralom éveiben kérni. Ranoldernek e tette is amellet szól, hogy nem volt megalkuvó. Ilyen politikai állásfoglalásnál tudta, hogy hol a helye. Nemzetének érdekeit képviselte. Pedig e tette állásának elvesztését vonhatta maga után, de a püspöki kar többi tagjával vallotta, hogy nem félnek, ahogyan írták is: „így kívánta a hazafiúi kötelesség.”

Ranolder e bátor kiállásával egy időre a bécsi udvar rosszállását vonta magára.

A petíciót a tervek szerint a prímás adta volna át a királynak, azonban kísérlete sikertelen maradt. Az elutasítást azzal indokolták, hogy „a császár álláspontja állítólag az volt, hogy ő minden alattvalójának kihallgatást ad, mindenkinek panaszát, előterjesztését készséggel meghallgatja, de éppen ezért fenntartja magának a jogot, arra jogosulatlan testületeknek a kérelmezést megtagadni”. Így a petíció hivatalosan nem, de kerülő úton mégis eljutott az érdekeltekhez. Az átvétel elutasítása előtt Albrecht főherceg és Bach belügyminiszter is ismerte a tartalmát. Ebből magyarázható, hogy a petíció szerzőit Bach mint „ádáz forradalmárokat” állította be az ifjú király előtt.¹²⁶

Egyébként hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a királyt félrevezették. Ezért iparkodtak megismertetni a tényleges helyzettel, melyet ő mérlegelve, nagyobb jóindulattal viseltetett a magyar nemzettel szemben. Ezt követően született meg az „októberi diploma” (1860. október).¹²⁷

Ranolder püspök az országos gondok mellett egy pillanatig sem feledkezett meg egyházmegyéje gondjairól. Látva sok plébániájának anyagi helyzetét, 1857-ben a szegény plébániák segítésére 38 000 forint alapítványt tett.¹²⁸

Másik nagy gondja az egyházmegye lakóinak vallási összetétele. A veszprémi egyházmegye három politikai megyére terjed ki. Négyszázezer katolikus közt 170 ezer akatolikus él. A papok minden buzgósága ellenére is gyakori a vegyes házasság. Minden alkalommal nem tud a püspök dispenczióért Rómához fordulni, ezért 1858-ban 5 évre szóló felmentési felhatalmazást kér.¹²⁹

Még ugyanebben az évben ismét Rómához fordul kérésével. Ugyanis a

király a nagykapornaki apátságot a jezsuitáknak akarja adni, ezért Ranoldert kérte fel közvetítőnek, hogy eszközölje ki a Szentszék beleegyezését.¹³⁰

1858. szeptember 19-én kezdődött az esztergomi tartományi zsinat. Ranolder szeptember 16-án érkezett meg Esztergomba Markl Ignác nagyprépost és Kovács Zsigmond kanonok kíséretében. A zsinaton a II. számú zsinati bizottság elnöke volt Ranolder.

E bizottság feladata volt, hogy az alábbi indítványokat megfogalmazza:

Az egyházi hivatalokról

A hívekért való misézési kötelezettségről

A tartományi és egyházmegyei zsinatokról

A kánoni engedelmisségről

A hívek erkölcsi életéről

A népmissziókról és a Szent István Társulatról

A zsinat első vasárnapján Scitovszky prímás, a második vasárnapján pedig Ranolder mondta az ünnepi szentmisét.¹³¹

1859. november 6-án ünnepelte Scitovszky prímás 50 éves papi jubileumát. Ranolder örömmel jelentette neki, hogy részt fog venni az ünnepségen.

Ezek az évek a világegyház szempontjából is nagy jelentőséggel bírtak. IX. Pius pápának uralkodása kezdetétől szakadatlan meg nem értésben és zaklatásban volt része. E küzdelmek több okkal magyarázhatók: a pápa lobbanékony és érzékeny természete, a világi uralkodáshoz nélkülözhetetlen világos elvek hiánya, hiszen ebben az időben a pápának világi uralkodóként kellett az Egyházi államot kormányozni.

IX. Pius 1846-tól majdnem harminckét évig volt az egyház legfőbb pásztora. Megpróbáltatásokkal teli uralkodása alatt zajlottak Európa-szerte a forradalmak. Ezt követte az egyházi állam kb. kétharmadának az elvesztése 1859-ben és 1860-ben, majd 1861. március 17-én az olasz királyság megteremtésével a pápa politikai hatalmának a megszűnése. Az új olasz, pápától függetlenített állam nyíltan egyházellenes politikát folytatott. A jezsuitákat száműzték, számos szerzetesrendet betiltottak, a klérust kiváltságaitól megfosztották stb. A pápa ezért kezdettől fogva ellentétben állt a polgári kormánnyal. Véleménye az volt, hogy nem mondhat le arról, amit nem ő kapott, hanem amit az isteni Gondviselés bizonyos történelmi adottságok által az egyház birtokába juttatott.

IX. Pius, aki fiatal korában, sőt még pápasága kezdetén is inkább liberális, demokratikus eszmék felé hajló volt, később a modern kor számos eszméjét, valamint tudományos eredményét mereven visszautasította. Azért, hogy a vallásellenes támadásokat visszaverje és a liberális katolikusokat figyelmeztesse, nehogy gyakorlati jellegű szabadelvű magatartásuk tévútra sodorja őket, kiadta 1864. december 8-án a Syllabust, a Quanta Cura körlevélhez csatolva. A Syllabus 80, a pápa által tévesnek ítélt tételsorozat, mely csak a tételeket tartalmazza teológiai ítéletalkotás nélkül. Ez számos félreértésre adott okot. Különösen az utolsó tétel keltett visszatetszést, melyben azt a tételt ítélte el, hogy a pápa kibékülhet a haladással, a liberalizmussal és a modern civilizációval. Úgy tűnt, mintha a pápa a kultúrának üzent volna hadat, pedig a modern kultúrának csak a kinyilatkoztatással szembenálló irányzatát utasította el.¹³²

E tételjegyzék körüli vita csak egy töredéke a pápa elleni támadásoknak. A

sok megpróbáltatás úgy hatott rá, mintha az egész világ ellene fordult volna. Ezért hívta meg a világ püspökeit Rómába 1862 pünkösdjére, hogy a velük való találkozásból erőt merítsen küzdelmeihez. A mintegy 300 püspök római utazása a pápa melletti szolidaritás érzésének a kifejezője volt. A püspökök ezt június 9-én a pápának átnyújtott memorandumukban ki is fejezték, akinek ez a spontán hódolat jól esett. Új erőt adott neki, hogy tovább küzdjön az igazságért, melynek védelmében már eddig is oly sokat szenvedett. Így méltán állították a püspökök a Szentatyát az éppen pünkösd napján szentté avatott 26 japán vértanú mellé, mint a XIX. sz. első vértanúját . . .

A pápa mellett szolidaritást vállaló püspökök közt Ranolder is ott volt, mely alkalommal a pápa kétszeresen is kitüntette: kinevezte trónállónak és egyszerűsmind a „római nemes polgár” címet is megkapta.

Ranolder meghatva a sok szép élménytől, 1862 Úrnapján hosszú beszédben buzdítja híveit a Szentatya melletti rendíthetetlen helytállásra.¹³³

Midőn a pápa világi hatalmát világszerte tovább támadták, Ranolder körleveleiben fejtette ki annak jogosságát, hogy a pápa világi hatalommal is rendelkezik. Híveinek pedig lelki „fegyverek” használatát ajánlja. Elrendeli, hogy vasárnapokon és ünnepeken a mise után a Szentatya szándékára három Miatyánkot és három Üdvözlégyet imádkozzanak, a papok pedig szentmiséiket ajánlják fel e szándékra. 1860. évi nagybőjti körlevelét pedig teljesen a Szentatyát ért jogtalanság ismertetésére szánja és kéri híveit, hogy a szent időt arra használják fel, hogy a pápa helyzetének jobbrafordulásáért imáikkal és nagybőjti önmegtartóztatásaikkal ostromolják az Egek Urát.

E körleveleit Ranolder megküldte IX. Piusnak, aki 1863. március 14-én kelt levelében megdicséri a veszprémi püspököt ez irányú fáradozásáért. „Az Egyház pásztorainak kötelessége — írja a pápa —, hogy a rájuk bízott nyájat megóvják a tévedések ragályától (ab errorum contagione), midőn a Szentszék jogait és a katolikus igazságokat gonosz emberek támadják.” Ennek felelt meg Ranolder és a pápa ebben „buzgóságának is hithűségének újabb bizonyítékát” látja és újabb munkára ösztönzi.¹³⁴

Ide sorolható Ranolder fellépése a sajtó ártalmaival szemben. Renan „Jézus élete” c. könyve magyar nyelven is megjelent. Ranolder ezért jónak látta körlevélben e könyv alapos cáfolatát adni, nehogy a magyar papság körében kritikátlanul fogadják. Renan annak az okát akarja adni, ami természetfeletti. Nem akarja hinni, amit nem képes megfogni. Természetes okokkal akarja megmagyarázni a csodákat.

Ranolder figyelmezteti papjait, hogy éberek legyenek, mert a könyvet falun és városban egyaránt terjesztik, nehogy a tudatlanok és hamis szavakkal becsapott vigyázatlanok: „világosság helyett sötétséget, étel helyett éhséget, ital helyett szomjúságot, gyógyszer helyett mérget, üdvösség helyett pedig kárhozatot kapjanak”. — Buzdítja papjait, hogy a nagybőjtöt használják fel a nép felvilágosítására. Ne Renantól, hanem a papoktól tanulják meg, hogy kicsoda valóban Jézus.¹³⁵

A körlevél elolvasása után a pápa így válaszolt: „Munkádat a legnagyobb mértékben elismerjük. Amit e tárgyban püspökséged gondját ismerve kifejtettél, hogy kétségtelenül e kor rendkívüli ártalmát elűzöd, sőt mi több az isteni

tudománynak ügyét és jogát bátran védelmezed, a hitetlenek áskálódásait felfeded, ehhez neked és nyájadnak áldásunkat küldjük.”¹³⁶

„Nincs annyi könny az emberiség szívében — írja Ranolder —, hogy megsirathatná a pusztulást, melyet okoznak és okoztak az istentelen könyvek írói e földön, midőn az ifjúságot letépi a vallás anyakebléről és szenvedélyeiknek martalékaul dobják; a szemérmert kitörülnek az ártatlan szűzek szívéből, gúnyá teszik az ártatlanságot, bolondsággá az erényt; a házasságot nyúgnak hirdetik; a szabadosságot, a fertelmes életet megdicsőítik: midőn szabadság zeng az ajkakon és a szolgaságot hozzák; békét árulnak és a szívet fenekestül felfordítják; világosságot ígérnek és a kárhozat sötétségébe vezetnek; midőn kárhozatos tanaikkal engedetlenekké teszik a gyermekeket, gondatlanokká a szülőket, hűtlenné a hitvestársakat, zendülőkké az alattvalókat, egyházüldöző zsarnokokká a fejedelmeket: midőn a tulajdonjogtól és az eskűtől elvesszik a szentséget, s a rablást megszentelik, a bűnt fölmagasztalják, a bectelenséget trónra ültetik, az isteni és emberi tekintélyt lábbal tiporják; midőn az eskűszegést megkoronázzák; az ármányt, cselszövényt bíborba takarják, az erőszakot joggá emelik; midőn a fajtalanságnak utat nyitnak, a lelkiismeretességet, hűséget kiküszöbölik, az Egyházat kigúnyolják, kifosztják, az öngyilkosságot szabadnak hirdetik, az önzést istenné teszik, a jó erkölcsöknek irtó háborút üzennek . . . Ekkép döntenek meg aztán a családokat . . . ekkép irtják ki a vallás-erkölcsi érzést a népek szívéből . . . így ássák meg sírját az államnak . . . De ez nem elég még nekik. Tovább mennek és magát Krisztust akarják istensége trónjától megfosztani. Ezt teszi Renan.”

Ranolder gondolatvezetése, mondatfűzése a tudóst kielégíti, az egyszerű ember számára érthető, így mindkettőt meggyőzi, a stílust keresőt pedig gyönyörködteti. A kortársak általános véleménye volt Ranolder körleveleiről és beszédeiről, hogy annyira magukkal ragadták a hallgatókat, a hatásuk nyomán csak annyit mondtak: Akad-e még oly vakmerő ezek után, aki az ellenkezőjét állítja?!

Ide kívánczik egy korabeli elismerő nyilatkozat, mely Ranoldert újabb oldaláról mutatja be, aki az „egyházi irodalom legjobb tollú ápolója” mellett, a művészetnek pártolója is volt. Érdekes szó szerint idézni:

„Vannak nagylelkű tettek, melyek minél gyéribben közli azokat a hír, annál vonzóbbak, keresztényibbek, magasztosabbak. Ötödik éve már, hogy a veszprémi nagy főpap, nagym. s ft. tudor Ranolder János, kit a magyar egyházi irodalom is legjobb tollú ápolói között tisztel, nemes áldozattal készít szebb jövőt a hazai művészetnek, miután Rómában saját költségén tanulmányoztat egy fiatal művészt, a tehetségdús és nagyreményű festézt: Szoldatics Ferencet. Most a buzgó főpap megyéje több egyházának számára képeket, a többi közt egy „Immaculata”-t rendelt meg az általa pártolt magyar művésznél.”¹³⁷

A papnevelő püspök

Az 1848-as mozgalmak felzaklatták a veszprémi szeminárium nyugalmát is. A növendékek egy része a szabadságharc katonái közé állt. Kétszer megszakadt a tanítás, míg végre ismét helyreállt a rend 1849 október végén.

Az egyházmegyének ekkor nem volt püspöke. Gróf Zichy Domonkos épp a lemondásra készült, miután a forradalom kitörésekor külföldre menekült. Mint-hogy a magyar kormány felhívására sem tért haza, ezért a püspökséget megüresedettnek nyilvánította és felszólította a Káptalant helynökválasztásra.

Így a káptalani helynök hívta össze a megfogyatkozott számú teológust, hogy a tanítás a mulasztások pótlásával megkezdődhessen.

1850-ben Ranolder veszi át az egyházmegye vezetését, aki nagy szeretettel karolja fel a papnevelés ügyét. Nemcsak mint főpásztor, hanem mint tanár foglalkozott kispapjaival. Ez csendül ki a teológiai tanárokhoz intézett nyilatkozatából is: „Körötökből léptem ki, ezentúl is körötökben, mint egy közületek leendek.”¹³⁸ Mindjárt az első évben jelentős intézkedéseket tett a tanulmányi színvonal emelésére. Figyelmét elsősorban a szentírási ismeretek bővítésére fordította. Mindegyik növendéknek adott Szentírást, mely saját tulajdonukká lett. Buzdította őket, hogy a Szentírás legyen a vezetőjük és ne hagyják magukat a kor irodalmi és politikai téveszméitől félrevezettetni.¹³⁹

„A növendékeknek hétről hétre szentírási részleteket adott fel betanulásra és ezt hetenként egyszer az erre kitűzött órában személyesen kérdezte ki; akadályoztatása esetén őt ebben az igazgató helyettesítette. Az őszi szünidőre is nagyobb szentírási részeket adott fel betanulásra”.¹⁴⁰ Saját maga okolja meg, miért oly fontos a Szentírás ismerete: „Nemcsak a magasabb egyházi méltóságok megszerzésében jutottak előnybe a politikailag kiválóbbak, hanem az irodalomnak napontai harcos fajzatai egy más világba helyezték a fiatalabb papság nagy részét . . . Kártékonyan hatott rá eddigi politikai állása is. Ezen térre befolyhatásánál fogva némileg kötelességet is érzett magát arra képesíteni; s így az élet könyve lassankint kiszorult, helyét a politikai röpiratoknak, diariumnak adva át . . . Pedig a Szentírás lenne az, mely őt a sötétségben világosan látni tanítaná, és a sziklák közt biztosan partra vezérlendené.”¹⁴¹

Nagy elfoglaltsága, mely mindjárt a székfoglalása után lekötötte, nem akadályozta meg abban, hogy rövid két hét alatt háromszor látogassa meg a szemináriumot, ahol mint tanár magyarázott növendékeinek és kérdezte őket.¹⁴²

Egészségi okból a püspök megengedte, hogy a növendékek naponként kétszer a házi kertben tölthessék szabadidejüket, ami eddig nem volt szokásban. Bevezette, hogy a házi törvényeket a kápolnában olvassák fel. Ezzel akarta jelentőségüket kiemelni. Eltiltotta a szokásos zajos farsangi mulatozásokat.

A szabadságharc alatt és után a gimnázium épületét a katonaság elszállásolá-

sára foglalták le. Így a gimnázium a szeminárium második emeletén nyert elhelyezést és csak 1851-ben térhetett vissza saját épületébe. A hely így bővült, az anyagi gondok azonban még így sem szűntek meg. 1851-ben ezért Ranolder 5000 forintos alapítványt tett a szeminárium számára, amelyhez a káptalan és a papság is hozzájárult a maga adományaival, mely mintegy 4000 forintot tett ki. Ezek ellenére olyan súlyossá vált a helyzet, hogy 1851 végén a szentelés előtt haza kellett küldeni a szentelendőket, mert a szeminárium nem volt képes eltartani őket.

Érthető tehát, hogy 1852-ben a Helytartótanácsot kérte Ranolder, hogy állami segélyben részesítse a szemináriumot.

A Helytartótanács a kultuszminisztérium 1852. március 18-i felterjesztésére kiutal április 5-én a veszprémi püspök kérésére 4000 forintot a szemináriumnak.¹⁴³

Az aggasztó paphiány a keretek bővítését is megkövetelte. Szeretné a „szükség követelésének megfelelően a kispapok számát harmincra felemelni, akiknek eltartása beleértve a három előljárót és kettő teológiai tanárt összesen 9080 forintba kerül”. Ehhez kér 1853 január 28-án 3060 forint támogatást.¹⁴⁴

1853 március 2-i levelében Thun Leo kultuszminiszternél sürgeti a kért összeget „szegény szemináriuma számára”. Ugyanezen dátummal a Helytartótanácsnál ismétli meg kérését, mivel a szükség kényszeríti a kérés ébrentartására.¹⁴⁵

A szeminárium anyagi körülményeinek gyökeres megoldását tulajdonképpen csak a magyar püspöki kar által vallás alapra tett 3 milliós alapítványa jelentette. Ebben egy külön rész a szemináriumok fenntartására szolgált, melyből a veszprémire 141 320 forint jutott. Ez az összeg képezte az 1860-ban létesített Ferenc József alapítvány egy részét. Az alapító levélnek a 4. pontja így rendelkezik: „Ezen alapítványból ez az összeg kifizetessék azon kikötéssel a szemináriumok alapjába, hogy annak 7066 forintnyi kamata örök időkre a veszprémi szemináriumot illesse”.¹⁴⁶

Gondoskodott Ranolder a szeminárium előljáróiról is. 1859-ben 100 forinttal emelte a fizetésüket.¹⁴⁷

1860-ban az egyházmegyei pénztár terhére 9135 forintért megvásárolta a Pribék-féle házat tanári lakásnak, mert eddig szétszórta éltek a városban.

Ranolder kezdeményezésére alakult a szemináriumban 1862-ben a Pázmány-kör, mely első nyilvános ünnepélyét 1864-ben tartotta. 1866-ban saját költségén adta ki a püspök a Pázmány-kör Bőjti beszédek c. munkáját.¹⁴⁸

Így sok áldozat árán a püspök elérte, hogy 1866-ban már 44 kispapja volt az Egyházmegyeinek, akik közül négyen Pesten végezték tanulmányaikat.

1871-ben újabb intézkedésével úgy javította a szemináriumi előljárók fizetését, hogy az élelmezési költség címén fizetett, személyenkénti hozzájárulást, a 105 forintot valamennyiüknek elengedte.¹⁴⁹

A NŐNEVELÉST CÉLZÓ ALAPÍTÁSAI

A nőnevelés helyzete Magyarországon 1850-ig

Ranolder püspök 25 éves főpapi tevékenységének legjelentősebb és legmaradandóbb műve az általa alapított leánynevelő intézetekben testesült meg. Ez a mű azonban sok küzdelmet és nagyon sok áldozatot követelt tőle, melynek megértéséhez e kor művelődéstörténetének áttekintése — legalábbis vázlatosan — nélkülözhetetlen.

Először az általános iskolahelyzetről; utána a nőnevelésről, mint korkövetelményről; végül pedig a püspök számára mint egyedüli járható útról — az irgalmas nővérek szerepéről — kell szólni.

A népoktatás helyzetét fejezi ki Magyarországon Mária Teréziának 1769. november 9-én a kancelláriához írt levele: „Csakis azon falvaknak vannak tanítói, melyekben lelkészek vannak”. S mivel gyakran hat-hét falu tartozik egy plébániához, a falusi gyerekek nagy része sosem jut iskolába. Utasította ezért a kancelláriát, hogy gondoskodjék a népoktatás javításáról. A hazai hatóságok erre megkísérelték felmérni a helyzetet. A helytartótanács a püspökök útján rövid időn belül kétszer is (1770 és 1789) megpróbálta összeírtni mindegyik felekezeten belül az iskolákat. Tehát a népoktatási reform első lépéseit a kormányzat már a Ratio Educationis (1777) előtt megtette.¹⁵⁰

A XVIII. sz. második és a XIX. sz. első felének kulturális helyzetét és viszonyait jól szemléltetik az ebből az időből való összeírások, statisztikák. A helytartótanács 1770 május 21-én 2132. sz. alatt Pozsonyban kiadott rendelkezésének 5. pontja alapján ugyanis összeírták az országban: 1. a falvak tanítóit, 2. a tanítók és gyermekek vallását, 3. a tantárgyakat, 4. a tanítók jövedelmét és 5. az iskolákkal kapcsolatos javaslatokat és észrevételeket.¹⁵¹

Álljon előttünk Veszprém és Somogy megye iskolaképe az összeírások alapján. Elsősorban azért, mert e két megye területén alapított Ranolder túlsúlyban intézeteket, másrészt azért is, mert e két megye iskoláinak százalékaránya két végletet tükröz. Egymás mellé állításuk reálisabb képet ad, de mint a későbbiekben, az iskolák alapításával kapcsolatban kitűnik, az ország más területein is hasonló gondok voltak.

Vegyük elsőnek az ország fejlettebb vidékén Veszprém megyét. Itt 1772-ben 168 helységről tudunk. Az összeírásokban 144 helység szerepel 164 iskolával, 21 helységben ugyanis 2—3 felekezetnek volt külön iskolája. Számszerű összesítéssel nem próbálkozhatunk. A hiányzók közt van maga Veszprém városa. Pápán (8637 lakos) csak 40 tanulónak van nyoma: a többi nyilván a helyi gimnáziumba járt. Korábbi egyházlátogatási adatok segítségével azonban megállapítható, hogy az iskolák száma 1711 és 1770 között megkétszereződött, sőt a katolikus iskoláké majdnem a négyszeresére nőtt, 23-ról 93-ra emelkedett. Az iskolák általában kicsinyek voltak, több közülük csak névlegesen, tehát tanulók nélkül

szerepelt. Az iskolák között 74-ben csak 3 és 20 közötti létszámot jegyeztek föl. Nagyobb, 40—90 tanulót foglalkoztató iskola 33 volt a megyében. A beiskolázottság mértéke egyenetlen eloszlást mutatott.

A tantárgyakat tekintve, hittant mind a 164 iskolában tanítottak. Ugyanígy írást és olvasást is, de számtant csak 35 iskolában. Az iskolák tanítói csak másodsorban voltak tanítók. Elsősorban kántorok, jegyzők vagy harangozók voltak.

Veszprém — ismételjük — az ország fejlettebb részét képviselte. Százalékátalaga 3,2—3,6% körül lehetett. Somogy megyéé alig érte el a 2,5%-ot.¹⁵²

Somogy megyében az 1789-es összeírás szerint az összeírt 204 helység közül 29-ben sem iskolát, sem tanítót, sem növendéket nem találtak. Sőt tovább menve, 1870-ben még 20 községben nem volt iskola a megyében.¹⁵³ Az 1789-ben a 80 összeírt faluban tanulók száma 5135 volt. Ebből csak egy harmada, 1244 járt iskolába. A művelődés a paraszti tudatvilágtól távol állt. Felesleges időtöltésnek tartotta az iskolában eltöltött időt. Ezért a közművelődés fórumai az istentiszteletek, a lakodalmak, a keresztelők és a temetések lettek. Ez a művelődési forma, mely a szószéken keresztül érvényesült, kevesebb időt rabolt el a jobbágytól, mint az iskola.¹⁵⁴

Csak a század utolsó évtizedeiben a helytartótanács kezdeményezésére kezdték a gyermekeket iskolába nem küldő szülőket hatósági fenytétkkel figyelmeztetni, hogy gyermekeiket állatok őrzésére ne vonják el és legalább napi 2 órára látogassák az iskolákat.¹⁵⁵

A falusi iskolák nagy többségének csak egy tanítója volt, aki mint félbemaradt diák, külön képesítéssel nem rendelkezett. A tanítók képzése még a XIX. sz. első felében sem volt megoldva. Szepesy Ignác pécsi püspök egyik beadványából értesülünk, hogy Pécsent megkezdte 3 alkalmazottjával a falusi tanítók 5 hónapig tartó rendszeres oktatását.¹⁵⁶

Nem meglepő tehát, ha 1870-ben ilyen előzmények után Somogy megye egyetlen hetilapja a „Somogy” azt írja, hogy közel 5000 „vadgyerek” van a megyében, azaz 4608 nem jár iskolába.

A reformkornak a művelődés általános szintjének emelése mellett egy újabb igénnyel is szembe kellett néznie. Ez a nőnevelés kérdése volt. E téren eddig a régi feudális vélemény tartotta magát: a nemesi és nem nemesi származású leány egyaránt kizárólagosan csak a családban tölt be lényeges és jelentőségteljes szerepet. A nevelés feladata ezért nem lehetett más, mint a leány megfelelő előkészítése erre a szerepre. Ezt a felfogást csak erősítette Rousseau, majd nyomában a filantrópizmus és Pestalozzi erősen érvényesülő hatása: szerintük a családban folyó nevelés mindenféle alapja, s a családi nevelésben az anyáknak kiemelkedő szerepük van. Fokozta ezt az igényt az is, hogy az egyház igen nagy jelentőséget tulajdonított az édesanyának a kisgyermeke vallásos nevelésében. Ezért is szorgalmazták a leányok megfelelő szintű oktatását.¹⁵⁷

Úgy látszott, hogy ez a vázolt nézet is csak eszmény. Ezt lehetett volna alapnak tekinteni, de hol volt ettől a valóság? Ezt a sürgető követelményt ismerte fel Ranolder. Ez a felismerés pedig nem elhanyagolható szempont, mikor olyan közéleti személyiségek is, akik egyébként az abszolutizmus politikai ellenfelei voltak, így pl. Gyulai Pál a nőnevelés ellen foglaltak állást. Vele folytatott

sajtópolémiát az első magyar szerkesztő, Szegfi Mórné Kanya Emília (1830—1905): „Kettős feladata van a nevelésnek, az egyik erkölcsi, a másik hivatásszerű. Az erkölcsi nevelés célja a szívbeli nemes tulajdonságok kifejtése, hogy az életen keresztül a jóság és becsület, a szeretet és hűség, a szorgalom és önmérséklet és általában a szívbeli nemes érzelmek vezéreljék tetteiben az embert, szóval hogy erkölcsös legyen. A nevelés ezen része tehát általánosan emberi, és kezdődik a legzsengőbb ifjúkorban a szülei házában, és folytatódik az iskolában a nevelés teljes befejezéséig. — A hivatásszerű nevelés viszont kizárólag egyéni. Ennek feladata: kifejteni azon tehetségeket, melyek által az ember hasznos tagja lesz a polgári társaságnak . . . A tanodákban millió meg millió férfi nyer évenként tehetsége, hajlama és képessége szerint kiképeztetést . . . Csak a nő számára nincsenek ilyen intézetek! Az ő célszerű neveltetésére semmi sincs téve. Elég, ha írni-olvasni tud, és ha ezt sem, szintén nem baj. Hogy miből fog megélni? Törődnek is azzal! Menjen férjhez vagy—vagy — Nos —? Miért e középkori szűkkeblűség a fölvilágosodás századában?”¹⁵⁸

Ezt a „középkori szűkkeblűséget” kellett felszámolni, mely munkában tevékeny szerepet vállalt az Egyház. XVI. Gergely pápaságával egy vallási megújulás vette kezdetét, mely azután folytatódott IX. Pius és utódai alatt. Ez a vallási ébredés a művelődés területén is éreztette hatását, hiszen az oktatás és nevelés nem választható el egymástól. De kik legyenek az ifjúság nevelői? Csakis olyanok, akik mindkét követelménynek megfelelnek.

Így kapcsolódtak be hazánkban az oktató-nevelő munkába a Páli Szent Vince Leányai apácák, az irgalmas nővérek, akik oly gyorsan terjedtek Magyarországon, mint talán más szerzetesi intézmény még soha. Egymás után épültek kolostoraik. 1842 és 1882 között 44 házuk épült hazánkban és hamarosan két tartomány alakult: a szatmári és a gráci.

Alapítójuk Páli (De Paul) Szent Vince (+1660). A királyi udvar fényűzése, a gazdagok részvétlensége és az állandó háborúk által okozott nyomor enyhítésére előbb világiaktól toborzott jótékony egyletet. 1633-tól pedig boldog Marillac Lujza (Le Gras asszony) vezetése alatt megszervezte a „keresztény szeretet leányai”-nak az irgalmas nővéreknek a társulatát, mely az első női kongregáció. Szent Vincét fáradhatatlan buzgóság, soha nem pihenő felebaráti szeretet, szelídség, egyszerűség és alázatosság jellemzi.

Az ő messzetekintő karitatív szelleme irányítója és éltetője a katolikus karitatív intézmények egész rendszerének.¹⁵⁹

A szerény „szürke nénék” olyan népszerűsége tettek szert, hogy mindenütt a legnagyobb örömmel fogadták őket. „Katolikusok és nem katolikusok, az egyháziak és világiak, hadvezérek és tudósok egyformán telvék a nénikék dicséretével; mert ők ép oly készséggel és angyali türelemmel ápolják a harctéri sebesülteket, mint a kórházak szintén nehéz betegeit; egyenlő szeretettel óvják és ápolják a kisdedeket, valamint tanítják a már iskolára kötelezetteket. A nénikék szolgálatkészsége nem ismer különbséget; ők mindent Istenért, Isten iránti szeretetből tesznek.”¹⁶⁰

A XIX. sz. igényeinek legjobban megfelelték a vincés nővérek. „A vallásközünyösségből származó bajokat csakis a leánynevelésnek apáca kezekbe való adásával lehetett megmenteni, vagy legalábbis némileg csökkenteni.”

A Szent Vince apácáknak az az előnyük is megvolt a többi bevett apáca rendekkel szemben, hogy ők a nevelés-tanítás mellett a betegeknek, szegényeknek ápolásával és gondozásával is foglalkoztak. Tehát az irgalmasság lelki cselekedetei mellett a testieket is nagyban gyakorolják, és pedig mindezt oly feláldozó gondossággal és szeretettel, hogy a katolikus intézmények legnagyobb ellenségei is valóságos elragadtatással beszélnek az „Irgalmas Nénikék” működéséről . . . Továbbá kolostoraik alapítása nem oly költséges, mint a régi apácák kolostorai . . . a nénikék ellátása fölötte kevésbe kerül. Átlag 200 forintot számítanak egy nénike ruházási és ételmezei költségeire.”¹⁶¹ (Velük szemben egy világi tanítónő évi fizetése 800—1200 forintot tett ki.)

Így méltatja az irgalmas nővérek áldozatos munkáját Szöllősy Károly 1882-ben írt könyvében. Ezt ismerte fel Hám János szatmári püspök is, aki „az irgalmasrendi kórház megalapítása után a tanítás-nevelésre fordítá főpásztori és atyai gondjait, amint azt a káptalanjához még 1828. nov. 26-án intézett levelében jelzé is: »Szándékozom sok egyéb közt 1. A nőnemnek helyes és jós nem annyira a kor, mint inkább a keresztény vallás szellemének megfelelő nevelése érdekében eme régi rezidenciába, melyben jelenleg lakom, s melyet e célra alkalmasnak is tartok, apácákat behozni. 2. Jóreményű ifjak célszerű oktatása és nevelése végett tápintézetet, konviktust felállítani . . .« E nagyszerű terv megvalósításának s fokozatát való életbeléptetésének ideje elkövetkezett. A tervezet első pontja a nőnevelés. Ezt nagyfontosságúnak tartá a nagybölcsségű egyházfő, s méltán. A családok lévén ugyanis alkotó részei az emberiség egyetemének, ha kétségbevonhatatlanul igaz, hogy a családtól a társadalom, a társadalomtól az állam, az államtól az ország és haza jóléte és boldogsága függ: úgy igaz az is, hogy a haza s az emberiség érdekében a legnagyobb s legnemesebb szolgálatot az anya tesz, ő lévén fő tényező a családban . . . Azért fordítá tekintetét a szent életű püspök legelsőben is a leánygyermek nevelésére” — írja Irsik Ferenc könyvében.¹⁶² Gondoskodott magyar leányok Bécsbe küldésével a leendő intézet magyar szellemű neveléséről is, akik ugyanis mint apácák, hazatérve tanítsanak. Szándékát megvalósítva, így lett Hám János 1842-ben Szatmáron az irgalmas nővérek első betelepítője. Majd követte Pesten, a Terézvárosban Kopácsy József alapítványából 1847-ben a második intézet, ezt pedig a pinkafői (Vas megye) és a kőszegi 1852 és 1853-ban.

A nőnevelés fontossága írásaiban

Ranolder az előző fejezetben felvázolt utat folytatta. Mint egyetemi hitszónok és a bölcsészeti karon hittanár, szomorúan tapasztalta, hogy az ifjak már katolikus hitükben meginogva kerülnek az egyetemre. Látta, hogy hiányzik náluk a vallásos családi nevelés, melyre támaszkodhatnának, amikor a liberalizmustól megfertőzött levegőjű egyetemre kerülnek. A liberalizmus munkája meg volt könnyítve, mert mindjárt építhetett anélkül, hogy előbb a hazuról hozott hitet, vallásosságot le kellett volna rombolni a szívekben.

Ranolder mint püspök az alapot akarta lerakni azáltal, hogy jó családanyák nevelésére nevelőintézeteket alapított.

Jól látta, hogy igazán eredményes, szilárd alapra épített munkát csak úgy lehet végezni, ha az alapnál, a gyökéknél kezdik. E felfogásáról, meggyőződéséről tanúskodnak a papságnak, ill. híveknek szóló körlevelei, amelyekből a következő részleteket ragadom ki:

Sürgeti az ifjúság nevelését a papság által. Minél inkább elmélyed a gondolatban, annál inkább érzi, hogy a katolikus papságnak az ifjúsággal kell kezdenie a keresztény nevelést: „Az evangéliumi szolgának fő kötelessége a keresztény hitben és erkölcsben való nevelése annak az ifjúságnak, melyet az Úr Jézust követve az Egyház mindig oly szeretettel karolt fel. Ha az ifjúság nevelését elhanyagolják, kétségkívül a tudatlanság homályába téved, a szabadosság örvénye és a vágyak rabló szele ragadja magával, a hit és erkölcs virágzó dogmái fölforgattatnak, kinek-kinek a privát kényelme lesz az ösztönzője, nem lesz más regula, mint a jelen élvezet, jó és rossz határát nem ismerik, vége az őszinteségnek, hűségnek a házasságban, az ítélkezésben; az igazságnak, az engedelmességnek és tiszteletnek a törvények iránt. Szétzüllik az alap, oda az épület . . .”¹⁶³

Gyengéd szavakkal hívja fel a papok figyelmét, hogy az ifjúságot szeressék: „Az Úr Jézus szolgái vagytok, aki a legnagyobb gyöngédséggel karolta fel az ifjúságot . . . Az Egyház szolgái vagytok, amely a növekvő ifjúság nevelését mindig magának vindikálta . . . Reátok van bízva az a fölséges tisztség, hogy a nép között azok nevelői és tanítói legyetek, akiknek észbeli és lelki kultúrája a ti tisztségteknek ezt a részét mindig a legéberebb figyelemmel kísérni, mint titeket tisztségteknek ezt a részét mindig a legéberebb figyelemmel kísérni, mint titeket importune opportune erre figyelmeztetni. A kezetekbe van helyezve az ifjúság szíve. Olyan gyümölcsöt fognak hozni, amilyen nevelést töletek kapnak . . .”¹⁶⁴ — Azután leírja, milyen legyen a katekéta. „Legyen kedves és szelíd, hogy a gyermek ne kerülje az oktatást, hanem önként menjen és kérje; ne elégedjen meg azzal, hogy a gyermek csak a memóriájába vesse be a hittant, hanem arra törekedjék, hogy betöltse őket az Úr félelme, aki a törékenyeket megerősíti, szép gondolatokat ébresszen bennük, cselekedeteiket tökéletesíti, szeretettel épít,

hittel erősít, a türelemre előkészít, engedelmességre tanít, a kísértésekben megvéd, a szerencsében mérsékel, a haragban fékez, a tisztátalanságban megtisztít . . .” Főleg nagy szeretetet tanúsítsanak azokkal szemben, akik más hitűek környezetében élnek vagy az édesanyától távol magukra vannak hagyva. Maga az iskolai vagy temlomi nevelés azonban csak akkor hozza meg a megfelelő gyümölcsöt, ha otthon a szülők is elősegítik a pap munkáját példájukkal és szavukkal. „Ha közületek senki sem hanyagolja el ezt a kötelességet, hazánkban a katolikus hit tisztasága újból fölragyog, az erkölcsi durvaság és a különféle bűnök kimúlnak, az egyéni és állami jólét örvedetesebb emelkedést kap és mivel ez elsősorban a ti munkátok, a ti koronátok is lesz, lelki örömmel és békével élvezitek.”¹⁶⁵ Nem szűnik meg bölcs útmutatásokkal és buzdításokkal ellátni papjait és a nevelőket, hogy miképp és milyenek neveljék a jövő reménységét, a gyermeket, hogy már gyermekkorukban úgy éljenek a földön, mint az Úr Jézus: kedvességben és bölcsességben Isten és emberek előtt, hogy aztán kialakuljon belőlük a keresztény társadalom.¹⁶⁶

Az 1862. évi Szent Mihály napi körlevelét is ennek a témának szenteli és lefesti azt a boldogságot, mely a jól nevelt gyermekek által szerezhető meg és szembeállítja vele a rosszul nevelt gyermekekből kialakuló társadalmat. És mindez a vallásos nevelésen múlik. — Szavai szólnak elsősorban a szülőknek, „kik legelső és legfőbb nevelői vagytok gyermekeiteknek, kiket Isten rátok bízott s kiktől egykor számot kell adnotok”.

A nevelés feladatának megoldásában versenyeznek egymással az újkorban egyház és állam, mert mindegyik jól tudja, hogy akié az ifjúság, azé a jövő. Ezért nem lehet csodálni, hogy e téren, a nevelés terén „settenkednek a néppusztítás hiénái s a csataterék karvalyai, hogy zsákmányt ragadhassanak az eleven húsból.” A nő szíve érzékenyebb a jó, a nemes és fönséges iránt, s mely épp ezért „az emberiség erkölcsiségének hordozója és őrangyala”.¹⁶⁷

„Keresztény alakban, de pogány lélekkel” közelednek modern ellenségek az Egyház felé. Ezek ellen szálljon mindenki síkra, ha másképp nem tud, imádsággal. Ezért akarja megalapítani egyházmegyéjében az oltáregyletet. — „Ajánlom különösen azért az egyletet, mert mennél nagyobb a hitetlenség, mely hitéletünkre zibbasztólag hat, annál nagyobb hitet kell vele szembe állítanunk és e nagy hit az Anyaszentegyházban a legfölségesebb Oltáriszentség felől való hit”.¹⁶⁸

Első alapítás: Irgalmasok Veszprémben

Ha egy háború fél évszázaddal is visszavetheti a szellemi műveltséget, mennyivel inkább visszavetették ezt nemzetünknek a mongolok, törökök és az abszolútizmus ellen folytatott harcai.

Míg a 13. sz. második felében országos hírű volt a veszprémi káptalani iskola, a XVII. és XVIII. századot nagyfokú elmaradottság jellemezte.¹⁶⁹

Alig volt ekkor iskolája a városnak. Bár a lakosság túlnyomó többsége katolikus volt, ennek ellenére csak egy katolikus iskola szolgálta az alsó fokú képzést.

Más volt a helyzet a protestánsoknál, akik jóval kevesebben voltak a katolikusoknál, mégis szintén egy-egy iskolát mondhattak magukénak a városban. Élve az önálló egyházszervezetet biztosító törvények adta lehetőséggel, a református egyházközség 1614-ben megszervezte iskoláját, lévén az „egyház kedves leánya és veteményes kertje az iskola”. Ezt követte 1788-ban az evangélikus iskola megnyitása.

Veszprém lakosainak a száma a 19. század elején 12 002 volt. Ismert az iskolás korú gyermekek száma is, bár mai értelemben vett tankötelezettségről e korban nem beszélhetünk. A 6—12 évesek száma: 1468, a 13—15 évesek pedig 712-en voltak.¹⁷⁰

E számadatok is jelzik, mennyire sürgetővé vált újabb iskolák építése, különösen nőnevelő intézetek alapítása, mert a lányok voltak hátrányosabb helyzetben.

A katolikusoknál a gondot növelte az a tény is, hogy Kopácsy veszprémi püspöknek esztergomi érsekké történt kinevezésekor az általa 1825-ben alapított „Institutio candidatorum ad magisteria” elnevezésű tanítóképző intézet 1842-ben megszűnt. Ettől kezdve az egyébként is szűkös egyetlen katolikus iskola kényszerült helyet biztosítani a tanítók képzésére.

A távozó volt veszprémi püspök, Kopácsy József 10 ezer forinttal vetette meg az alapját egy létesítendő új iskolának. Példáját követték nemcsak a kanonokok, mint Schnupfhagen György és Szüts István, a nagyprépost Küllei János, hanem világiak is felkarolták az ügyet. Így egy kereskedő özvegye, Schmidt Mihályné sz. Baumann Katalin évenként 1200 forintot jövedelmező házáat ajándékozta e célra.¹⁷¹ Nem feledkezett meg e célról az 1849-ben lemondott Zichy Domonkos püspök sem, aki a veszprémi káptalannak írt búcsúlevelében sok adománya között a leánynevelés céljaira juttatott 1200 forintot, hogy az utóbbi erkölcsi romlottságnak a családi nevelés elhanyagolása az oka, ha tehát jobb és szebb életet akarunk, a családnál kell kezdeni a nevelést. Legsürgősebb feladat tehát a lányok, mint leendő családanyák nevelése¹⁷²

Ezeknek a jótékony adakozóknak a sorába állt be Ranolder püspök, aki az

Irgalmas nővérek Intézetének alapítására és fenntartására 40 000 Ft értékű alapítványt tett, melyből 20 000 Ft készpénzt 5%-os kamat mellett a veszprémi Takarékpénztárban helyezett el, ezután 12 000 Ft névértékű Pécs—barcsi vasút-részvényt, valamint 8000 Ft értékben Magyar Földhitelintézeti záloglevelet vásárolt. Így az egyéb mások által tett alapítványokkal összesen 85 000 Ft tőke állt rendelkezésre az iskola létesítéséhez.¹⁷³

Az iskolaépítést megelőzően Ranolder püspök és a grazi Irgalmas Nővérek főnöknője, Brandis Leopoldina szerződést kötöttek. E szerződésben a püspök kötelezte magát, hogy a nővérek megélhetését biztosítani fogja. A szerződésben felsorolt bútorokkal és egyéb szükségességekkel ellátott házat bocsájt rendelkezésükre, melyeket az átadáskor leltározva vesznek át a nővérek. (Mindezeket a szerződés 2., 3., és 4. pontja tartalmazza.)

Az 1. pont a nővérek hatáskörét határozza meg. Ha a nővér megbetegszik, az intézet költségén kell ápolni. A munkára képtelenné váltakat szintén az intézet tartsa el.

Az 5. § szerint egy-egy apáca tartásáért 200 Ft biztosítandó.

A püspök megvásárolta Ferenczi polgármester házat ott, ahol a Petőfi u. a Fő utcához csatlakozik (mai Vöröshadsereg tér). Ez az egyemeletes úri ház díszes helyen, az akkori belvárosi piacon állt. Az épület pontos helyét korabeli térképek segítségével sikerült megállapítani:

1. Az Orsz. Levéltár Térképtárában eredetileg megtalálható, de megtekinthető a Megyei Levéltár filmtárában is az az 1857-ből való kataszteri térkép, mely az első zárda helyét kereszttel jelöli.¹⁷⁴

2. 1857-ből származik az a térkép is, melyen az előzővel szemben itt a 48-as házszám olvasható. Ennek a térképnek az érdekessége az, hogy Ferenc József császár látogatására készült, az utcák díszkivilágításának bejelölésére.¹⁷⁵

3. Végül az első iskola helye teljes bizonyossággal megállapítható az 1862-es eredetiben megőrzött adójegyzék alapján, mely szerint az Irgalmas Nővérek Intézete valóban a 48-as számú ház.¹⁷⁶

A megvásárolt házat Ranolder kellőképpen átalakította és minden szükséges bútorzattal felszereltette. Az iskola építésének ügyeit teljesen rokonára, Szentirmay Józsefre, mint kőművesmesterre bízta, aki a püspök nevében azután személyesen elintézte mindent. Ő csinálta a terveket, ő szerződött az építésszel is. Innen van, hogy az intézet építésére vonatkozó írásbeli adatok nem maradtak fenn a püspöki levéltárban.

Az intézet 1854 nyarán már teljesen készen állva várta új lakóinak megérkezését. Már előre, 1854 elején közölte tervét a pesti nővérekkel, akik főnöknője mindjárt továbbította is ezt a tervet a gráci főnöknőnek, Brandisnak.

Brandis Leopoldina február 16-án kelt levelében örömét fejezi ki a püspök terve fölött és készséggel hajlandó megtenni mindent, csak azt tudassa vele, hogy milyen munkára óhajtja alkalmazni a nővéreket, mert ettől függ a kiválogatásuk. Augusztus 3-án viszont már arról értesíti Ranoldert, hogy augusztus 11-én indulnak a nővérek Grácból és 12-én érkeznek Veszprémbe, akikhez Pesten csatlakozik még két nővér.

Amint a város polgárai megtudták a hírt, kíváncsian várták a nővéreket. — Elérkezett 1854. augusztus 12-e. Megjött a 12 irgalmas nővér, név szerint: Schöfl

Margit főnöknő, Gunsch Mária, Valner Erzsébet, Rosegger Vincetia, Minczinger Dominika, Kels Philomena iskola-nővérek. Ugyanakkor velük jött 6 ápolónővér a kórház számára.

Grácból Bécsbe, Bécsből Pestre már az akkor forgalomban lévő vonaton jöttek, ahonnan kocsin tették meg az utat Veszprémig. Útközben betértek Székesfehérvárra, ahol Farkas püspök vendégei voltak. A nővéreket elkísérték új hazájukba előljáróik: Schlik Domonkos (lazarista) a rend vizitátora és Brandis Leopoldina tartományi főnöknő is.

Késő este, 9—10 óra közötti idő volt, amikor kocsijuk a püspöki székház előtt megállt, amelyeknek kapujában Pribék István, Veszprém város plébánosa, rajta kívül a püspöki titkár és két káplán fogadta a vendégeket.

A püspöki rezidencia előtt hatalmas tömeg gyűlt össze lelkesen éljenezve, mindenki látni kívánta Szent Vince leányait, akik siettek fel a püspökhöz, hogy hálájukat és tiszteletüket fejezzék ki „megtelepítésükért”. Ranolder János szívélyesen és magyaros vendégszeretettel fogadta őket, s mindaddig saját házának vendégei voltak, míg új otthonukban be nem rendezkedtek.

Még ugyanaznap, augusztus 12-én, vacsora után püspöki fogaton a kedves nővéreket tartományi főnöknőjükkel együtt levitette új házukba, hogy ott pihenhessék ki a hosszú utazás fáradalmait.

Augusztus 15-én történt ünnepélyes beiktatásuk, és az iskola ünnepélyes átadása a város lakossága jelenlétében. Az ünnepség lefolyását a „Religio” folyóirat „Az irgalmas nénék Veszprémben” cím alatt folytatólagosan közli. A katedrálisból indult meg a menet a püspöki mise és beszéd után. „A szűzek mindegyikét városunk egy-egy előkelő hölgye vezeté, úgyhogy majd minden osztály képviseltetik”. A leendő tanítványok fehér ruhában és fehér koszorúkkal a fejükön, kísérték őket. Ezt követte a ház megáldása. A tanodában egy kislány köszöntötte a nővéreket. A püspök a házban külön kápolnáról is gondoskodott.¹⁷⁷

A nővérek csendes és kitarító munkája ezzel elkezdődött. Az új iskolaév megnyitásával 4 elemi leányosztály és két kézimunka-iskola készen várta a város minden rendű és rangú lakójának leánygyermekait. A két munkaosztály közül az egyikbe a város szegényebb sorsú, a másikba pedig előkelőbb leánykák jártak. Ez utóbbi osztályt Valner Erzsébet francia származású párizsi irgalmas nővér vezette, és fennállt mindaddig, míg ugyancsak Ranolder 1860-ban az Angolkisasszonyokat is be nem hozta a városba, s akkor ez megszűnt. A másik munkaosztályban Minczinger Dominika oktatta a szükséges és hasznos kézimunkára a leánykákat.

Ugyancsak 1854-ben a tanév kezdetén az intézet egy új magyar származású nővérrel, Nemes Eufráziával gyarapodott.

1854 október első napjaiban megkezdődött az új iskolában a beíratás és nemsokára a tanítás. A szülők siettek beadni gyermekeiket, úgy hogy már kezdetben meglehetősen népes volt a négy elemi osztály és a két munkaosztály.

Az iskola oktató-nevelő munkáját az első tanítási naptól kezdve a vallás-erkölcsi nevelés hatotta át. Az elemi ismeretek oktatása mellett a hitoktatással, az egyházi énekek tanításával, a leánytanulók rendszeres templomba járásával, a „Mária gyermekek egyesület”-ének megalapításával az irgalmas nővérek fogadalmukat teljesítették, és a katolikus egyházat erősítették.¹⁷⁸

Az iskola magyar szellemének biztosítása érdekében Ranolder 1857-ben elhatározta, hogy nyolc magyar leányt küld Grácba, hogy ott az iskolanővéreknél a nevelés tudományában kiképezvén magukat, Veszprémben és majd a Pápán alapítandó növendékben lennének alkalmazva.¹⁷⁹

1861. április 13-án Ripper Nepomucene főnöknő, felettes hatóságának beleegyezésével és támogatásával megnyitotta az iskola internátusát, mely fontos mozzanat volt az intézet életében. — Az internátusba szegény, árva leányokat vettek fel, akiknek ingyenes vagy szerény díjazás mellett otthont biztosítottak. De szerény vidéki és helybeli családok gyermekeit is szívesen felvették bentlakó növendéknek, akikkel időt, fáradságot nem kímélve foglalkoztak. Nevelési céljuk az volt, hogy a növendékek felnőve hasznos tagjai lehessenek az „egyháznak és hazának”. Az internátusba felvett leányok száma először 10—20 között volt. Később az intézet helyiségeinek kibővítésével a létszám 60—70 között váltakozott. Az internátus felállításával a régi Ferenczi-féle ház szűknek bizonyult. Gondoskodni kellett tehát új épületekről.

Ranolder János örömmel látta az intézet fejlődését, ezért mindent megtett, hogy a zárda a fokozatos fejlődés útján megmaradjon. Megvette az intézet északi szomszédságában fekvő négy földszintes házat.¹⁸⁰

Az 1867-ben megkötött kiegyezés jelentősen előmozdította a polgárság fejlődését. Szembetűnő ez Veszprémben is, s az 1890-es években a város lakosságának a száma 13 ezerre emelkedett. Bár a Székesfehérvár—Celldömölki vasútépítés miatt Veszprém tulajdonképpen vasút nélkül maradt, mégis piacával, hetivásáraival, fontos hivatalaival, intézményeivel, iskoláival a környék központja lett. 1875-ben Veszprém rendezett tanácsú város, s ezzel az önálló fejlődés útjára léphetett.¹⁸¹

Nagymértékben befolyásolta Veszprém kulturális fejlődését az első népoktatási törvénynek, az 1868. évi XXXVIII. törvénycikknek a megszületése. Ennek eredményeképpen sor kerülhetett a korszerű népoktatás megvalósítására. Mivel a törvény előírta a 6—12 éves fiúk és lányok mindennapos iskolai, és 12—15 éves korig az ismétlőiskolai tankötelezettséget, ezért itt is megnőtt az iskolába iratkozók száma.

Az Irgalmas Nővérek Intézete is szűknek bizonyult a gyerekek befogadására. Elsősorban ezért került sor az új iskola építésére. Másrészt az iskola nevelési szempontból sem felelt meg a követelményeknek, hiszen a piactéren állt, ahol a piaci zaj és hetivásárok zavarták az iskola életét. Ezért határozta el Ranolder püspök, hogy olyan nevelőintézetet alapít, mely minden tekintetben megfelel a kor követelményeinek.

Óhaját tehát felterjesztette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, ahonnet csakhamar megkapta az építési engedélyt.

Az új intézetet 1870-ben kezdték építeni a Szt. Anna téren (ma: Béke tér 7. sz.). Mostani alakjában 1872-ben készült el. A Petőfi utcai régi iskolát a püspök azonnal eladta, mely aztán többször cserélt gazdát.

1872 szeptemberében hagyták el a nővérek a régi intézetet, és az új otthont néhány nap alatt be is rendezték. Az új intézetbe lépve balról egy fogadó, jobbról a kapus nővér szobája volt. A földszinten helyezkedett el a 4 elemi osztály és a női kézimunka osztály. Itt volt a konyha, mosókonyha, cselédszoba, 2 kamra,

továbbá az ebédlő. — Az emeleten a kápolna, sekrestye, egy vendég- és egy zongoraszoza, a nővérek nappali és hálótermei, a főnöknő szobájával helyezkedett el. Ezenkívül egy betegszoba, és a bentlakó növendékek nappali szobája és két hálóterme.¹⁸²

A nevelőintézet déli részén terült el a befásított udvar, és a gyümölcsfákkal beültetett házikert, mely kellemes időtöltést biztosított nővéreknek és növendékeknek egyaránt. 1876-ban 57 bentlakója volt az iskolának, évi 140 Ft-ot fizettek és teljes ellátást kaptak (ruhát is). 12 leány ingyenes volt. Az iskola 6 osztályába 522 leány járt, és 9 nővér tanította őket.¹⁸³

Maga az épület megfelelt a kor és az oktatás-nevelés követelményeinek. 1903—1904-ben kiadott iskolai „Értesítő”-ben ezt olvashatjuk az új iskoláról: „Az egész intézet szilárd építmény, annyira, hogy szakértők szerint egész könnyen megbírna akár még egy emeletet. Száraz és egészséges. Különösen szép tágasak az elemi iskola osztályai, melyekbe 100—100 növendék járt osztályonként”.¹⁸⁴

Angolkisasszonyok Veszprémben

Ranolder püspök nem érte be azzal, hogy az irgalmas nővéreket betelepítette Veszprémbe. Még egy új intézettel gyarapította a várost. „Veszprém ősi falai, történelmi emlékei, zegzugos utcái, regényes épületei között, nemes méltósággal emelkedik ki egy csúcsíves templommal összeépített stílszerű zárda, az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete. Alapítását az alkotásokban, áldozatkészségben szinte csodálatra méltó, áldott emlékű megyéspüspöknek, Ranolder Jánosnak köszönheti. Az ő nagy lelkében fogamzott meg a terv, hogy székvárosában a nőnevelés minden igényének megfelelő zárdát létesít, mely külsőleg is méltó legyen a szent célhoz és az ő nagyszabású terveihez. Az intézetet felépítette az Úrnak 1860. esztendejében és tagjainak életprogramjába iktatta, hogy a társadalom elit-gárdájának nevelésével foglalkozzanak; kívánta, hogy a tanítók tanítói legyenek és küldjenek minél több munkást az Úr szőlőjébe.”¹⁸⁵

A jubileumi évkönyvben olvashatók ezek a sorok, melyek nemcsak az iskolaalapító püspöknek, hanem a rendalapítónak a szándékát is tükrözik.

Az angolkisasszonyok rendjét Ward Mária alapította olyan korban, mikor a katolikus Egyháznak Angliában a létéért kellett küzdenie. Abban az időben hagyományos szerzetesrendet ott nem engedélyeztek. Ezért Ward Mária az eddigétől eltérő, új típusú rendet akart alapítani: klauzura és megkülönböztető szerzetesi ruha nélkül. Az újszerűség miatt ellene volt a pápa, de a jezsuiták is, akik sikereiket látva a tanításban és a térítésben, attól tartottak, hogy a közvélemény „jezsuita apácáknak” tartja őket. Ettől függetlenül St. Omerben (Flandria) alapított első házát gyors egymásutánban követték Lüttich, Köln, Trier, Róma, Nápoly, München, Bécs, majd Pázmány Péter kérésére Pozsony újabb rendházakkal. Az új, sikerrel működő rend körül azonban a harc nem csendesedett. Ward Máriának meg kellett érnie a sikerek ellenére a felosztatást, amit alázatos lélekkel fogadott (1631. január 13.), de nem szűnt meg tovább küzdeni rendjének újraéledéséért. Végül is a pápa elismerő szavaival térhetett haza, Angliába: „Részünkről nagyra becsüljük őt nemcsak mint nagy okosságú asszonyt, aki rendkívül erőslelkű, hanem ami sokkal több, szentnek és Isten szolgájának tartjuk őt”.¹⁸⁶

Most már otthon, Yorkshire-ben folytatta oktató-nevelő munkáját nővértársaival 1645. január 20-án bekövetkezett haláláig. A küzdelmek kifejezője az a tény is, hogy a rendet véglegesen megerősítő bulla csak 1703. június 13-án kelt. A rendalapító halála után létesült a St. Pölteni ház, amelyből a veszprémi iskola nővérei jöttek.¹⁸⁷

Az apácák Veszprémben 1860 októberében nyitották meg intézetüket, mely 4 osztályos elemi leányiskola volt. Az alapító tagoknak első főnöknője Pirnstill M. Terézia lett. A megkezdett munka szépen fejlődött és haladt. Már néhány év

múltán az intézetet mint a dunántúli leánynevelés metropolisát emlegették. Az iskolát, hogy a kor követelményeinek és az oktatási törvény előírásainak is megfeleljen, 6 osztályúra kellett bővíteni. Az intézetben a sajátos rendi terv szerint tanítottak. Volt egy előkészítő és 4 vagy 5 osztály. A tanulók legtöbbször a 6. osztállyal be is fejezte iskolai tanulmányait. Így volt ez 1888-ig.¹⁸⁸

Ranolder az Angolkisasszonyok intézetét a jobb módú családok gyermekei számára alapította, hogy az irgalmas rendieknél a szegény sorsúak számára több hely maradjon. Az oktatás nyelve kezdettől magyar volt.

Tantárgyaik: hittan, olvasás, írás, számolás, magyar nyelv, földrajz, történelem, természettan, természetrajz és kézimunka. Sőt arról is gondoskodtak, hogy a háztartásban kellő jártasságra tegyenek szert a növendékek. Rendkívüli tárgyként szerepelt: zongora, ének, rajz, tánc. A tanítás díja évenként 220 Ft volt, melyhez járult még a rendkívüli tárgyak oktatói részére fizetett tiszteletdíj.¹⁸⁹

Meg kell említeni a templomot is, melyet szintén Ranolder püspök építtetett a zárdával egy időben. Zárdatemplomnak épült, ezért kötötte össze az intézettel az ún. külső és belső porta. A templomot az iskola megnyitásakor maga a püspök szentelte fel a Boldogságos Szűz Mária Szent Nevének tiszteletére.¹⁹⁰

A tapolcai leánynevelő intézet alapítása

A püspöki székváros iskolagondjainak megoldása után Ranolder püspök tekintete Tapolca felé fordult. Itt is súlyos iskolagondok voltak, melyek megoldására Tapolca önmagában képtelen volt. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy egymás után többször tűzvész pusztított a helységben, melynek az iskola is áldozatul esett. Ezen a gondon akart enyhíteni a püspök.

Tapolca lakosainak a száma 1867-ben 3562 katolikus és 340 zsidó.

Az iskolaalapítás sürgető voltát az a tény is jelzi, hogy a Veszprémtől Tapolcáig terjedő területen 54 000 lakos él, de nem volt 6 osztályos iskola sehol.

A város 1300 Ft segélyt kért a Minisztériumtól, hogy a leánytanulókat szétválasztva, azok tanítására egy főtanítónőt és egy segédtanítónőt fogadhasson. Az eddigi iskola csak 3 osztályos volt, melyben 229 fiú és 221 leány tanult.¹⁹¹

A veszprémi püspökségnek Tapolcán a piactéren volt egy uradalmi háza. Ranolder püspök szándéka az volt, hogy ebben az épületben, vagy ezt eladva, a befolyt összegből újat építve leánynevelő intézetet létesít, melynek vezetését szintén az irgalmas nővérekre bízta. Így a város vezetőinek szándéka is egyben valóra vált volna, hogy külön tanuljanak a fiúk és a lányok. Ennek értelmében adta be tehát a püspök kérvényét a Minisztériumhoz: „Tapolcán eddig három tanító vezetése mellett fiú és leánygyermek egy épületbe járnak, megfelelő hely híjján, a hely mindinkább kicsinek bizonyult . . . Így is külön iskolát emelve a lányoknak, hogy ekép a leánykák a fiúgyermek sokszor kitörő csintalanságaitól megkíméltessek”.

Minthogy a fent említett tapolcai ház a tagosítás folytán a püspökségnek csak terhet jelentett volna, ezért a káptalan jóváhagyása után „tekintve a jótékony célt, kölcsönösen a leánynevelésre háramló jelentékeny előnyöket” megengedték Ranoldernek a katolikus jellegű iskola építését.

A püspöki uradalom ezen háza a város piacán volt, mely nem alkalmas a gyermekek számára annyira, mintha a templom mellett levő üres és csendes térre tennék át, ezért a püspök az engedély alapján eladja és újat építtet, melynél kiköti, hogy uradalmi felügyelet mellett maga adja ki építésnek és hogyha egykor megszűnnék felekezeti katolikus iskola lenni, az épület a püspökségre szálljon vissza.

Boncz Ferenc miniszteri biztos jelentése szerint a püspök szándéka így valósulhatott meg: „Ranolder püspöknek 1869 évi 23254. sz. rendelettel megengedettett, hogy a tapolcai tagosítás alkalmával szükségtelemmé vált 3-dik számú püspökségi házát eladván a befolyó vételárból leányiskolát építtessen feltételül tűzvéni ki: hogy a) az építendő iskolára fordított költségekről számadást terjeszzen fel; b) hogyha az építendő leányiskola kath. jellegét megváltoztatná, az épület a püspökségre szálljon vissza.”¹⁹²

Az említett házat Ranolder 8020 Ft-ért adta el és ezt az összeget is felhasználva kezdett hozzá az iskola építéséhez. Az eredeti terv az volt, hogy pusztán leányiskola lesz, csak később változtatta meg a tervét, hogy női zárdát alapít és ebben legyen iskola és óvoda.

Az intézet alapkövének letétele 1871. május 14-én, Húsvét után ötödik vasárnap volt nagy ünnepség keretében, melyen különös hangsúlyt kapott „Ranolder János veszprémi püspök kegyes hajlandósága — a város iránt —, hogy ezen intézet, melyet Isten dicsőségére megtakarított jövedelméből a plébánia-templom mellett emeltet, a Szeretet Nénék kezelésére és vezetésére bizatván, mindörökké katolikus birtok maradjon.”

Az alapköbe emlékiratot is elhelyeztek, „mely a kegyes alapító Főpásztor-nak kegyességét és szándékát az utókornak emlékére fenntartja . . . Isten vezérelje a szent célú építkezést” záradékkal. Az ilyen ünnepélyes alkalmakkor szokásos „kereszttyai tisztet” Bogyai István halápi nagybirtokos látta el.¹⁹³

Az építés gyors ütemben folyt. Így egy év múlva nagy változás állt be az iskoláztatás terén, megszüntethették eddigi koedukált jellegét. A leánytanulók tanítására megnyílt 1872. október 24-én a Ranolder János veszprémi püspök adományából épített „Ranolder Nőnevelő Intézet” néven működő elemi leányiskola három osztállyal és egy óvodával, melyben szerzetes tanítónők tanítottak.¹⁹⁴

Az intézet ünnepélyes megnyitásáról így számol be az akkori tapolcai plébános:

„1872. október 24-ke, Szent Rafael főangyal napja nagy ünnep Tapolcán. — Istennek legyen dicsőség! —

Ma vezettettek be a Szeretet Leányai Tapolcára, Nagyméltóságú Ranolder János veszprémi püspök úr által számukra épített palotaszerű intézetökbe. A gyengélkedő Főpásztor, az Intézet felavatását és a zárdaszűzek beigtatását személyesen nem teljesítetvén, Pribék István, Tallián Lázár és Csecsinovits Ferenc kanonok és Peska Ferenc püspöki titoknok urakat küldte ki kegyesen ezen szent cselekmény végbevételére.

Az ünnepély, melyet a tapolcai esperesi kerület papsága jelenlétével megtisztelt, tarack durrogás, és a helybeli valamint a vidéki igen nagy számmal megjelent buzgó katolikus és nem katolikusok öröme között szentmisével kezdődött, melynek végeztével Csecsinovits kanonok úr szívet és vesét átható remek beszédével bemutatta a Szeretet Leányait, kik számszerint hatan körünkbe jöttek, hogy a manap uralkodásra jutott önszeretet helyébe a keresztény szeretetet ültessék. Majd körmenet rendeztetett, mellyel a Szeretet leányai a város előkelő hölgyei által karon fogva vezettettek a főpásztori kegyességből minden szükségesséssel bőven ellátott zárdájokba, kísértetve a városi hatóság és a nép megszámlálhatatlan sokasága által. Itt a gondviselésökre bízandó leánykák nevében egy kislánynak által üdvözöltetvén, Pribék István úrnak szeretetteljes szavaival az Intézet birtokosnőivé ünnepélyesen kimondattak, beigtattattak. Isten áldása adjon tenyészetet leányai ezen Intézetének, mely első Zala Várme-gyében”.¹⁹⁵

A püspök a nővérek ellátására 15 000 Ft-os alapítványt tett. A zárda fenntartásához Tapolca városa is hozzájárult. 1877-ben az alapító levelet keresték, de ennek létezéséről a tapolcai főnöknőnek nem lévén tudomása, és Grácban

sem találták, a káptalan utasították, hogy állítson ki egyet. A 15 000 Ft alapítvány 14 db magyar földhitelintézeti záloglevélből és 1000 Ft a veszprémi takarékbán lévő készpénzből állt. Azonkívül a Ferenc József Alapítványból a zárda az alapítólevél 7. pontja szerint „évi 1000 Ft-ot élvez”.¹⁹⁶

A fenti rendelkezés értelmében az építési költségekről számadást kellett volna felterjeszteni, de a püspököt ebben hirtelen bekövetkezett halála megakadályozta. Ezért vizsgálatot rendeltek el, mely folytán kiderült, hogy az építkezésre a 8020 Ft-nál jelentékenyen többet fordított. A második feltétel megmaradt. A 15 000 Ft tőkét a Székeskáptalan őrzése alá helyezték 1880-ban, mely eddig a veszprémi főnöknőnél volt.

A zárda a város közterén a templomhoz ragasztva épült fel. Az óvodába fiúgyermek is járhattak. A leányiskolának az 1876—77-es tanévben már négy osztálya volt, melyet 273 növendék látogatott. Két év múlva az osztályok számát hatra növelték.

A neveléssel és oktatással 5 nővér foglalkozott magyar nyelven. Az alapítvány értelmében 14 gyermek bent lakott.¹⁹⁷

A Pesti Ranolder Intézet alapítása

Bevezetőbe kívánkozik az 1984-ben kiadott „Emlékkönyv” tiszteletből, elismerésből fakadó megemlékezése és rövid visszapillantása:

„A Leővey Klára Gimnázium kétemeletes tömbje a Vendel és Thaly Kálmán utcák sarkán — kerületünk, a IX. kerület egyik legöregebb épülete. A környező házak jó részét már lebontásra ítélte az idő; helyükbe még nem magasodnak toronyházak — így a környék ma inkább emlékeztet a múltra, mint a lüktető jelenre. Iskolánk épülete — mintegy várostörténeti emlékként — lebontásáig szinte jelképes erővel hirdeti — itt, a középső Ferencvárosban a magyar közoktatásnak olyan őrhelye működött, amely feltétlenül megérdemli a megörökítést.

Nézzünk hát utána, mit tudhat meg a mai krónikás a 20. század végén iskolánk múltjából.

1875. szeptember 29-én nyitotta meg a kapuit iskolánk elődje; a Ranolder János veszprémi püspök (1806—1875) által alapított — Ranolder Intézet. A magas rangú egyházi személyiség mintegy 4 millió forintot fordított jótékony célokra, így került sor többek között az akkori Gyp utca 23. alatti (ma Thaly Kálmán u.) intézet alapítására is. Maga az alapító már nem lehetett jelen a nyitó ünnepségen, u. ezen év szeptember 12-én hunyt el. Az intézetben az Irgalmas nővérek működtettek elemi és polgári leányiskolát, majd 1893-ban az épület bővítésével — megnyílt a tanítóképző is.

A Ranolder Intézet 1920/21-es tanévben kiadott évi értesítője már 5 intézményt sorol fel e közös név alatt: 4 osztályos tanítóképzőt, 4 osztályos polgári leányiskolát, elemi népiskolát, kisdédóvót, 4 osztályos gyakorló népiskolát. Az intézet internátust is tartott fenn.

Az intézet csakhamar a környék — a gyors ütemben fejlődő, főleg munkás és kispolgárlakta középső-Ferencváros — egyik legvonzóbb oktatási intézményévé vált.”¹⁹⁸

A felvázolt kép az intézetet mint felnőtt, kiterébélyesedett fát mutatja be, de milyenek voltak a gyökerek, hogyan indult el az élete. Nézzük alapításának küzdelmes első lépéseit és lássuk miként vetette meg lábát.

Ranolder szomorú szívvel látta a liberális felfogás vallásellenes térfoglalását. A nők vallásos nevelését karolta fel nagy gonddal, hogy a vallást biztosítsa a jövő nemzedékek lelkében, mert a gyermek vallásos nevelése elsősorban tőlük függ. Ha a férfi vallástalan, nagy baj, de nem akkora, mintha az anya vallástalan. Hisz a gyermek nevelése az anyának fő gondja. Ezért kezdett hozzá itt Ranolder az emberek vallásosságának a megmentéséhez, mely főleg nevelés kérdése, és ez az ő nagy érdeme. — Így lett nemcsak a nőnevelés apostola, hanem ezen keresztül, a vallási megújulás előmozdítója.

Munkájának, áldozatának gyümölcsét nem láthatta, hiszen azoknak a leánykáknak még fel kellett nőniök, hogy családanyák lehessenek, kiknek keblén felnevelődött az a nemzedék, mely a katolicizmus feléledésének jeleit mutatta.

Ranolder 1871 végén (december 6-án) egy gyűlésen ajánlattal lépett a főváros liberálisan gondolkodó tanácsa elé. Láta, hogy az ország fővárosában mily nagy mértékben hódít a liberális gondolat, hogy a felekezeti iskolák helyett „közös” iskolákat akarnak építeni, vagy az eddigieket „közöseké” tenni. A katolikus vallásra ez nagy veszélyt jelentett. Ezért határozta el a püspök — ki oly nagy gondot fordított a nők katolikus szellemben való nevelésére —, hogy egy nagyobb alapítvánnyal járul hozzá a főváros katolikusainak megmentéséhez.¹⁹⁹

Alapítványa 100 ezer forintot tett ki, amely összeget fel is ajánlotta a városnak, ha az hajlandó az iskola számára telekként, 300 ölnyi alkalmas területet biztosítani. A püspök kikötése csak az volt, hogy az iskola katolikus jellegű legyen és benne az irgalmas nővérek tanítsanak.

Végeredményben a városi atyák 79 szavazattal 35 ellenében elfogadták az alapítványt és ajánlatot, de mégis jellemző a kor gondolkodására az a küzdelem, mely az elfogadást megelőzte a liberális szellemű városatyák részéről.

A gyűlést a szabadelvű lapok nagyhangú tiltakozása előzte meg, hogy katolikus iskolát létesítenek Pesten. Pedig a főváros örülhetett volna, hogy kultúrintézményei szaporodtán előbbre léphet, melyre saját erejéből nagy adósságai miatt nem lett volna képes. Az ellenzésre elég alap volt az, hogy az indítvány katolikus püspöktől eredt.

A hírlapi küzdelem után jött a harc a városházán, ahol 1871. december 6-án tárgyalták Ranolder ajánlatát.

A Religió nyomán haladva követhetjük a gyűlés lefolyását, melyről a Pesti Napló tudósít.

„A tanács bemutatta — írja a lap — Ranolder János veszprémi püspök alapító levelét a Pesten felállítandó s a szürke nénék által vezetendő leánynövelde iránt s indítványozá, hogy az ajánlat fogadtassék el, a püspöknek köszönet szavaztassék s a növelde számára telek a József-, vagy Ferenc külvárosban jelöltessék ki.”

Az indítványt a közönség „nagy éljenzéssel fogadta”. A nagy „elfogadjuk” zajában — írja a Pesti Napló — felállt egy Sztupa György nevű városatyja és szórt kért: „Meghajol mindenki előtt, ki a nevelést és oktatást előmozdítja s így a püspök úr szép alapítványát is szívből üdvözli s azt föltételesen elfogadja; nevezetesen a kor kívánalmai szerint már a fiúk nevelésénél is célszerűbb, ha azt oly férfiak kezelik, kik családapák; annál inkább szükséges a leányok nevelését a családos életet élő nőkre bízni s nem a családiasságot nélkülöző apácákra. Ezek mást nem tudnak, mint a gyermekeket csak imádkoztatni, mi nem elég az élet szükségére, ő tehát indítványozza, hogy küldöttség által keressék fel az alapítót, miszerint egyezzék bele, hogy az apácák helyett a tanügyi bizottmány által okleveles tanítónőkre bizassék a nevelés és tanítás; továbbá, hogy a leánynövelde a katolikus elnevezés helyett Ranolder leánynöveldének címét vegye fel”.²⁰⁰

Egy másik városatyja: Simon Florent pedig „azért nem fogadja el a tanács ajánlatát, mert az iskola, mint címéből is kitűnik, katolikus lenne és mert Európa szerte el van ismerve, hogy az új katolikus tanok veszélyesek az államra. Azért azt

indítványozza, hogy előbb kérdeztessék meg az alapító, hogy ezen intézetben a családokhozatalanságot tanítani fogja-e vagy sem”.

Egy harmadik városatyja: Mátyás Arisztid kétségbe vonja a püspök jószándékát és azzal gyanúsítja, hogy „a várost kívánta az eddigi ösvényről visszavezetni az elhagyott felekezeti útjára”. Ő tehát felekezeti voltát kifogásolja az iskolának.²⁰¹

Bár az intézet alapításának ügye már 1871-ben elindult, a sok gáncoskodás miatt csak 1875-re épülhetett fel és ebben az évben kezdte meg működését.

Végül is Ranolder püspök nevét vette fel a Gyep utcában általa alapított Páli Szent Vince társulatához tartozó nővérek által vezetett zárda.

Az intézet feladata, ahogy azt Ranolder egy 1870-ben a Minisztériumhoz beadott levelében, ill. kérvényében megjelölte: „Főcélul tekintik ezen kerület németajkú gyermekeit magyarosítani és azokat vallásos erkölcsi nevelés által a társadalom hasznavehető tagjaivá s jó csládanyákká nevelni.”²⁰²

Az intézetben a tanítás 1875-ben kezdődött. Eleinte három osztályos leányiskolaként működött. Az apácák kezdetől vezettek óvodát is.

A tanulók létszáma évről évre növekedett. Általában 600 gyerek járt hozzájuk. Az intézetet a törvény értelmében 1890-ben már hatosztályossá kellett bővíteni.

Idővel szükségessé vált „az osztályok elkülönítése, s azoknak bővítése egy varrodával, amelyben nemcsak oktathatnók a leánykákat, hanem a szegényebb sorsúaknak munkát szerezvén, a tisztességes kenyérkereset forrását megnyithatnók”. A nővérek nemcsak a gyerekeket, hanem a rászoruló szülőket is segítették anyagilag az alapítványi tőke 2960 forint kamatából, ahogy az alapító levélben Ranolder ezt kívánta.²⁰³

A Ranolder-féle hagyaték irataiban (egy levél Röck Szilárd alapítványról beszél) 26 676 Ft 85 kr. is szerepel, melyet a püspök azzal a feltétellel tett az intézetnek: Ha a Ranolder-féle nevelőintézet egykor megszűnnék, az összes vagyon a Budapest fővárosi szegényházra száll át.²⁰⁴

A pápai zárda

Ranoldernek kezdettől fogva az volt a szándéka, hogy egyházmegyéje minden városában megtelepíti az Irgalmas Rend nővéreit. Így került sorra 1864-ben Pápa városa. A püspöknek e vállalkozása nagy jelentőségű volt a város iskolagondjainak megoldásában. Volt ugyan a városnak elemi iskolája három is, de ezek „oly kicsik és célszerűtlenek, hogy különösen a leánygyermekek iskoláztatása majdnem legyőzhetetlen akadályokba ütközött. A hitközség szegény volt, maga erejéből képtelen arra, hogy új, célszerű épületet emeljen a folyton növekvő számú iskoláslánykák befogadására”.²⁰⁵

Ranolder 8000 Ft-ért vásárolt házhelyeket, illetve épületeket, melyeket lebontva, ezek anyagát is felhasználva 50 000 forint lehetőségig új iskola- és zárdaépületet emeljen.²⁰⁶

Az irgalmas nővérek betelepítése már az új iskola építésének kezdetén megtörtént. Az ünnepélyes eseményre 1864. október 4-én került sor. A város előkelő női gróf Eszterházy Pálné vezetése alatt jöttek, hogy a nővéreket a templomba vezessék, ahol az ünnepélyes szentmisét Ranolder püspök mondta. Utána körmenetben vonultak ideiglenes lakóhelyükre, a Szentilonai Intézetbe.

Ez az intézet Szentilonai József pápai születésű, esztergomi kanonok háza volt egykor, aki jótékony céllal a városnak adományozta. A ház a ferences rendház és templom szomszédságában áll.

A nővérek 1864-től 1875-ig nyertek elhelyezést a város gondozásában levő Szentilonai Alapítványi Házban. E ház adott átmenetileg otthont a tantermeknek, óvodáknak és munkaosztálynak is.²⁰⁷

A nővérek jó és lelkiismeretes tanító-nevelő munkáját mutatja, hogy még el sem készült az új iskola, máris újabb telkeket kellett Ranoldernek vennie, hogy a majd megnyíló új intézet a gyermekeket be tudja fogadni.

Már a tanítás kezdetén, 1864. október 5-én 500 leányt írtak be.

A püspök terve a zárdával összekapcsolt iskola volt, hogy a nővérek állandó ottlakását ezáltal biztosítsa. Ezért 1873-ban újabb 8000 Ft-ért újabb telkeket vásárolt. Így épült fel „az új zárda szép épülete magas földszinttel és széles folyosókkal. Kápolnán kívül tágas helyiségeket foglalt magában”.

Ez az épület nemcsak az iskolába járó leánygyermek befogadására volt elegendő, hanem óvodát és „munkaiskolát” is tarthattak fenn a nővérek, akik eddigi „átmeneti” lakhelyükről szintén ide költözhetek 1875-ben.

Az intézet építése a vállalkozó Horváth Sándor veszprémi építész nyilatkozata szerint 50 000 forintba került, mely összegből 700—800 Ft 1876-ig nem nyert kifizetést.

Az alapító püspök a telek állandó növelésével elérte azt, hogy az intézethez nélkülözhetetlen tágas udvar és kert se hiányozzon.²⁰⁸

Az iskola fenntartását és a nővérek ellátását a püspök 1864-ben tett 5000 forintos alapítványa biztosította, melyet a nővérek betelepítésekor adott át a gráci főnöknőnek, és később a pápai takarékpénztárban helyeztek el 6%-os kamatra. Ezenkívül a pápai hitközségtől részesültek évi 1200 forint segélyben. Eszterházy gróf pedig évente 20 öl fát adott „egy növendék tartására”. Az új iskola bőkezű segítője volt Eszterházy grófné is, amíg ő saját maga is kolostorba nem vonult.²⁰⁹

Az intézetnek voltak gondjai is, melyek csak nagy áldozatok árán voltak megoldhatók. Ilyen volt például a jó ivóvíz hiánya. Az épület ugyanis a város legalacsonyabb fekvésű helyén van. E gondon a polgármester úgy segített, hogy hetenként kétszer vitetett lovakon vizet. A víz tárolására — különösen nyáron — a pince lett volna a legalkalmasabb, de ez sem volt.²¹⁰

Az igazi nagy gond azonban Ranolder halála után jelentkezett. Ekkor ugyanis még befejezés előtt állt az intézet építése és nem akadt, aki a költségeket tovább vállalta volna. A pápai hitközség 1876-ban arra kéri a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, hogy a „néhai Ranolder János püspök által Pápa városában emelni megkezdett apácazárda egyúttal leánynevelde felépítése vagy a tanulmányi alapból, vagy pedig a püspökség időközi jövedelméből eszközöltésék”.²¹¹

Az ügyet intéző miniszteri osztály azonban a kérelmet „visszautasítandónak véli, mert mind a tanulmányi alap, mind pedig az időközi jövedelmek egészen más rendeltetésűek, mint az elhunyt püspök által tervezett apácazárdának felépítése és ennek következtében természetesen ilyen zárdák javadalmazása”.

Különb is nehézséget okoztak azok a zárdák, melyeknek építését részben befejezte, vagy csak elkezdte, de be nem fejezte. Minthogy ezek magánalapítványok voltak, a püspök utódjára nem voltak átháríthatók, de a tanulmányi alap sem volt hajlandó azokat átvenni. Legfeljebb az örökségből lehetett volna tovább segíteni. Az örökösök azonban a kiküldött bizottságnak azt a választ adták, hogy a zárdák el vannak látva. A valóság pedig az volt, hogy a félben levő zárdáknak „még anyagai is elárusítottak”.²¹²

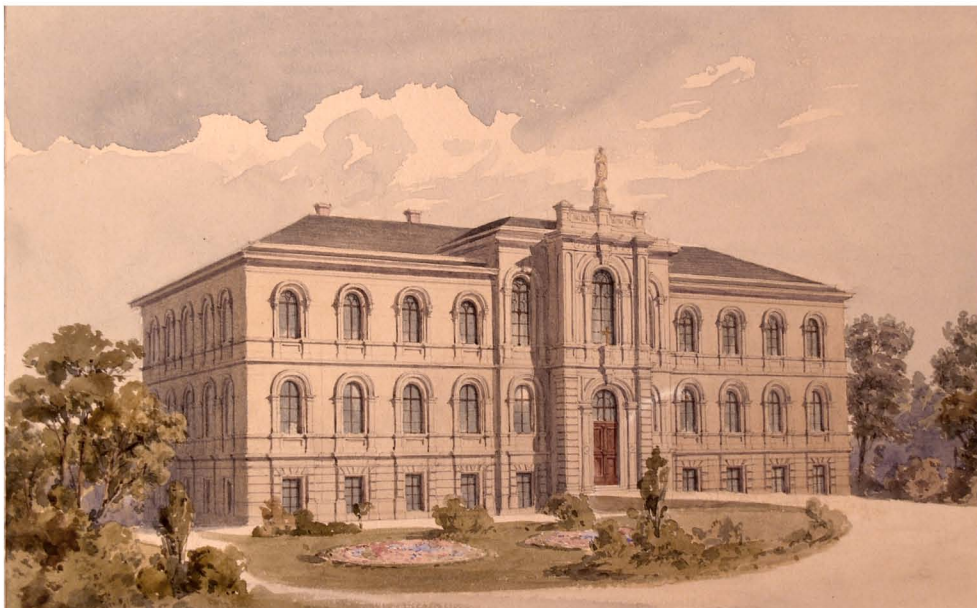
Ez volt a helyzet Pápán is, ahogyan a korabeli feljegyzésből kitűnik: „A püspök halálának hírére az építkezés félbeszakadt, a már összehordott nagymennyiségű kő, mi a külső udvar kikövezésére és egyéb építkezésekre volt szánva, csekély áron eladatott az építőmester által, elvitték az utca felőli léces kőkerítés borítására szánt faragott köveket, sőt egy jó karban levő festett léckerítést is, és még igen sok mást . . .”²¹³

Mindezek ellenére a nővérek lelkes munkája folyt tovább. Erről is szól a minisztériumba küldött jelentés 1877-ben: Az „irgalmas nénék Pápán óvodát és hatosztályú elemi leányiskolát tartanak fenn, melyet összesen 605 tanköteles látogat. 12 néne közül 9 foglalkozik tanítással és neveléssel, 35 növendék élvezi a tápintézetet. Az intézetben uralkodó rend, tisztaság és tanítási szorgalom dicséretet érdemel”.²¹⁴

Ehhez járult még mint a miniszteri biztos jelentésének a kiegészítése, az akkori pápai plébánosnak, Devics Józsefnek a vallomása: „A kétemeletes intézet a külvárosban fekszik, távol a belvárostól, ennek ellenére, ha az alapító kegyes intenciójához képest elkészülhetett volna, nemcsak a városnak válnék díszére, de

A nőnevelést célzó alapításai

a városi és vidéki leánygyermeknek vallásos nevelésének és a kor kívánalmaihoz mért oktatásának felvirágzását állandóul biztosítaná.”²¹⁵

A kaposvári iskola

A múlt század hatvanas évei Magyarországon a liberális szellem meghonosítását jelentik. A szabadelvű szellem sok tekintetben megváltoztatta eleink gondolkodását az állami, társadalmi és kulturális életről.

Ennek a korszaknak kultúrpolitikája az új iskolák szervezése helyett a katolikus iskolák községezésével, államosításával akarta az úgynevezett felvilágosodást előre vinni. Pedig lett volna alkotnivalója, ha tekintetét a nagy iskolahiányokra vetette volna. Ez a közszellem lopódzott Kaposvár vezetőinek lelkébe is. A város vezetősége 1869. június 6-án a plébános teljes mellőzésével a katolikus híveket népgyűlésre hívta. A gyűlés nem volt népesnek nevezhető. Itt a plébános ellen intézett heves kirohanások közepette kimondták a régi katolikus iskola községezését anélkül, hogy az egyházhatóság hozzájárult volna. Komesz György plébános küzdött a községezés ellen. A veszprémi püspök külön is felhívta a kaposvári hívek figyelmét, hogy tekintettel a város katolikus jellegére, tartsák fenn a katolikus iskolákat legalább addig, amíg a katolikus önkormányzat gondoskodik róla. Kiemelte előttük, ne engedjék ki kezükből őseik veritékes munkájának eredményét. Semmi sem használt. A községezést végrehajtották.

Az iskola községezítése nem találkozott a katolikus hívek tetszésével. 1873-ban a hitközség gyűlés tartására kérte a városháza nagytermét Bárány polgármestertől. Jellemző a közhangulatra, hogy a polgármester csak avval a feltétellel adta oda a nagytermet, ha a községezített iskolát a gyűlésen nem támadják.²¹⁶ A plébánia levéltárában az engedély így található: „A mai délután tartandó kath. hitközségi népgyűlés heliségeül a városház termét átengedem azon kikötéssel, hogy létező törvények s a helyi községi iskola elleni erőszakos lépésre igaztani nem fognak”.²¹⁷

Idővel lassan napirendre tértek a kérdés felett. Egészen azonban elfelejteni nem tudták. A katolikus iskola megszüntetéséről mindig fájó szívvel beszéltek. A községezés általi katolikus iskola megszűnésével a kaposvári hívek minden katolikus kultúrintézmény nélkül maradtak. A szomorú állapotot Ranolder János veszprémi püspök segítette.

Püspöksége első éveiben a korszellem hatása alatt leánynevelési célokra nagy alapítványt tett. Az alapítványból felállítandó leányiskolákat a Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek vezetésére bízta. A kaposvári intézet megalapítására 1873-ban került sor.

Ranolder püspök először Kaposvár városának ajánlotta fel az iskolát. A város azonban nem fogadta el. Szinte érthetetlen a város vezetőségének az eljárása. Ranolder csak azt kérte, hogy a város az aggápolda telkén építse meg a négy elemi osztályt, fölötte pedig az apácák lakását. Az építés 3000 Ft-ba került volna. Ezzel szemben a püspök átadta volna a városnak az iskola fenntartására

letett 20 000 Ft-ot. A kamatok évenként 1200 Ft-ot tettek volna ki. Mellette megtakaríthatták volna a két leányosztály és a női kézimunkaosztály tanítójának évi 1388 forintra rúgó fizetését. Tehát két év alatt bőségesen megtérült volna az építés költsége, s akkor lett volna a városnak ingyen iskolája. A vezetőség a város anyagi helyzetére hivatkozva utasította el Ranolder János ajánlatát. Valószínűbb ok azonban a város vezetőségének szabadelvű gondolkodása. A fiúiskolát e tárgyalások évében községesítette. Nem akart másik katolikus jellegű iskolát.²¹⁸

Az elutasító határozat után a püspök más megoldást keresett. Megvette Gaál Lajostól az intézet mai telkét a rajta levő épületekkel együtt. Az átalakítási és bővítési munkálatokat 1872 nyarán kezdték meg. S egy év alatt készültek el vele. Az iskola és a zárda hatvanezer forintba került. A fenntartási költségekre Ranolder püspök 20 ezer forintot tett le alapítványként.²¹⁹

Az intézmény ünnepélyes megnyitását, egyben felszentelését 1873. szeptember 29-én tartották meg. Ranolder János püspök előrehaladott kora miatt nem végezhetette személyesen az iskola megáldását. Képviselőtében Pribék István felszentelt püspököt küldte ki, aki Kemenes Ferenc kanonok és Jánosi Gusztáv titkár kíséretében érkezett Kaposvárra. A püspöki misén annyi ember jelent meg, hogy alig fértek el a templomtéren. Az ünnepi beszédet Kemenes Ferenc mondta. A beszédről a Somogy c. szabadelvű lap azt írta, hogy ha nyomtatásban megjelenék, harcot keltene a magyar állam ellen. „Minden szava méregbe mártott tőr volt.” A szónok valószínűleg a hitvallásos iskolákról szólt, s hangsúlyozta az egyház iskolafenntartó jogát.²²⁰

A szentmise befejezése után Pribék István bevezette a már szeptember 26-án megérkezett apácákat. Éspedig: Schaffgotsch Annát, Borbély Saroltát, Saller Vincentinát, Kartner Norbertát, Riedel Angeliát, gróf Fries Kerubinát. Az ünnepség után Fatér István a város nevében megköszönte az alapító bőkezűségét. Majd a 32 fehér ruhás kislány versekkel köszöntötte a nővéreket.²²¹

A zárdaépület kezdettől fogva utcai emeletes és udvari földszintes részből állott. Az utcai részben helyezték el a nővérek házikápolnáját, a maguk és a bennlakó növendékek lakosztályát. Az elemi iskola két osztálya a főépület földszintjén volt, kettő az udvari épületet foglalta el. Ez az udvari épület valamikor istálló volt és magtár. Mint ilyen, az átalakítás után sem felelt meg valójában az iskolaépület igényeinek. Az épület templom felőli részén két torony alakú díszítés volt, mely — miként a belseje is — jó benyomást tesz a szemlélőre. A folyosók igen keskenyek voltak, minthogy eredetileg lakóháznak épült. A tantermek azonban elég magasak és tágasak.²²²

A megvásárolt háznak csak igen kicsi udvara, kertje pedig egyáltalán nem volt, ezért „kénytelen volt a püspök a szomszédos plébániához tartozó kertnek egy részét a kegyúr jóváhagyásával a plébániától a zárda számára örök áron megvenni”.²²³

Először az elemi négy osztály nyílt meg, mellette a női kézimunkaosztállyal. Az alacsony, sötét, nedves udvari tantermekbe sokkal több tanuló járt, mint amennyit a tantermek befogadhattak volna. Ezen felül nem felelt meg az egészségügyi követelményeknek sem. Ezért 1906-ban a kir. tanfelügyelőség megtiltotta két teremben a tanítást.

Az irgalmas nővérek iskolájának belső életéről nem sokat tudunk. Az iskola

első tanítónőinek nem volt tanítói oklevelük. Tanítottak egyéni elgondolás szerint. A szakképzettség hiányát a rendtagok módszertani megbeszélései pótolták. A tanítás mindjárt kezdetben díjmentes volt. Feltűnő jelenség ez a múlt század hetvenes éveiben. A Somogy c. hetilap szövé is teszi és méltányolja.

Kezdetben nagyobb részt szegényebb sorsú szülők gyermekei iratkoztak be a kedvesnővérek iskolájába. Az a szülő, aki vidéki iskolába, vagy később a helybeli polgári iskolába nem küldhette gyermekét, szívesen adta a nővérekhez, mert itt a tanítás mellett jó nevelésben részesült. Vonzotta a szülőket az is, hogy karácsonykor 50—100 gyermek ruhasegélyt kapott.

A felsoroltak figyelembevétele érthetővé teszi, hogy a szülők már az első tanév befejezésével nagy örömmel vettek tudomást a zárdában folyó nemes munkáról. 1876-ban a négy elemi és külön kézimunkaosztályának összesen 375 tanulója volt. Ebből 20 leány bennlakóként tanulhatott.

Az alapítvány kamata — a főnöknő bevallása szerint — elegendő volt szerény megélhetőségükhöz, sőt a felmerülő javítási munkákat is tudták fedezni. Mikor a nővérek működésüket megkezdték, kisedővoda is volt az intézetben, de ezt a rendes iskolába járók nagy száma miatt és a hely szűkös volta miatt csakhamar kénytelenek voltak bezüntetni. A zárda nagy népszerűségnek örvendett a vidéken, melyet a jó tanítási módszerükön kívül azzal értek el, hogy a gyermekekkel nagy szeretettel bántak, és a bejáróktól sem beíratási, sem tandíjat nem kértek. A gyermekek az iskola rendtartásának megfelelően néhány esztendő kivételével minden reggel fél nyolc órakor szentmisén vettek részt, és évenként kétszer: karácsonykor és húsvétkor járultak közösen szentáldozáshoz.

Az iskolai tanítás mindenkor a katolikus iskolák részére előírt hivatalos tanterv szerint történt, és a színvonalat mindig tartotta. Ezért később jobbmódú családok is szívesen hozták ide leányaikat.²²⁴

Az intézet ellen semmi kifogást nem tudott tenni az 1860-ban kiküldött Apt Kamil miniszteri biztos.

A kedvesnővérek csakhamar megszerették intézetüket. Legfőbb bizonyága az a tény, hogy a megnyitás után hat esztendőre, 1879-ben a törvény értelmében meg kellett nyitni az ötödik, majd a következő évben a hatodik osztályt.²²⁵

Keszthelyi Ranolder Intézet

A Ranolder püspök által alapított keszthelyi zárdára vonatkozóan alig található adat. Ez azzal magyarázható, hogy a püspöknek ez egy olyan alapítványa, melyet csak eltervezett, az építésre szánt összeget biztosította, azonban fáradozásai ellenére életében nem épült fel. Miután a kanizsaiak nem fogadták el az oda tervezett zárdá megépítésének javaslatát, ekkor fordult a püspök figyelmé Keszthely felé.

Így a keszthelyi Ranolder Intézet 1882. október 1-én nyithatta meg kapuit a leányifjúság előtt. Az intézet utóda, a Szendrey Júlia Általános Iskola tantszékhelye és tanulóifjúsága ünnepsorozattal emlékezett meg a századik tanévről 1982. április 30-tól május 10-ig.

Keszthely és környéke már nagyon régen lakott terület volt, amire utal a város neve is: „Castellum” szóból származik, mivel már itt a római korban vár állt. A város területe kezdetben királyi birtok volt, mely 1730. körül a Festetics család tulajdonába ment át. A nagynevű földesúri családnak két évszázadon át sokat köszönhet a város.²²⁶ A család kiemelkedő egyénisége volt gr. Festetics György, akinek nevét az általa alapított Georgikon, „Európa első mezőgazdasági főiskolája” tette igazán ismertté. A Georgikon mellett 1772-ben Festetics Pál gimnáziumot létesített, amelyet 1802-től 1948-ig a premonstreiek vezettek. Plébániai iskolájáról már 1247-ben történik említés. Volt a városban vincellérképző iskola 1860-ban, földművesiskola 1867-től 1875-ig. Polgári fiúiskolája 1872-től 1894-ig állt fenn.

Ezt a gazdag iskolaképet akarta Ranolder püspök még teljesebbé tenni, amikor elhatározta, hogy Keszthelyen is alapít egy leánynevelő intézetet és azt az irgalmas nővérek vezetésére bízta.²²⁷

A püspök 1868. szeptember 27-én levélben keresi fel gr. Festetics Tassilo kegyurat. (E levélnek eredeti, Ranolder saját kezűleg írt fogalmazványa megvan a Veszprémi Püspöki Levéltárban.) A levélben közli szándékát, hogy a gróf kegyúrsága alatt álló keszthelyi plébánián is szándékozik leánynevelő intézetet alapítani, az irgalmas nővérek vezetése alatt, ahogy ezt megtette székvárosában és Pápán. A püspök bízik a gróf segítőkészségében „határozott katolikus jelleménél fogva, mely a hit és erkölcs érdekeiért lángoló lelkét ékesíti”. Így a „kegyúrsága alatt álló keszthelyi plébániában az összes városi lányok tanítását, s neveltetését a paulai Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek felügyelete s gondoskodása alá helyezni szándékozom” — írja. Továbbá „a Keszthelyen felállítani óhajtott intézetekre is biztosítottam már 20 ezer forintnyi tőkét, hogy ezen intézet életbe lépve kamatjaiból élelmezésük költsége részben fedeztessék . . . Ezért uradalmához tartozó keszthelyi házat felajánlani, vagy ha ez nem volna lehetséges, más úton, más adománnyal az intézet létesítését kegyelmesen

előmozdítani” szíveskedjék. Levelében nyomatékosan hangsúlyozza az ügy fontosságát. „Az anyák kezébe van az országok sorsa letéve — írja —, ők képezik a jövő nemzedékeket. Az anyákat kell tehát vallásosakká, becsületesekké, munkásokká, rend- és hazaszeretőkké nevelni, hogy vallásos, becsületes, hazaszerető fiaikat adjanak a hazának.”²²⁸

Hogy a püspöki levélre mikor és milyen válasz érkezett, nem tudjuk. Utána nagy csend következett. A püspök azonban tovább foglalkozott az ügygel. Ezen nevezetes levél elküldése után 3 évre, 1871. augusztus 4-én Ranolder püspök írásban kérte fel Svastics Károly apátplébánost, hogy az intézet ügyében kezdjen tárgyalást a községi hatóságokkal. Augusztus 11-én az apátplébános már válaszolt is a püspök levelére. Levelében ezt írja: „Excellentiád határtalan kegyelméből Keszthelyen meghonosítandó apácázárda nevelő- és tanítóintézetnek ügyében tek. Csesznák László jószágkormányzói elnök és Józsa László könyvtárnok urak, mint Nagyméltóságú grófnak legbensőbb meghittjei közreműködését szerencsés voltam megnyerni . . . A városi nép sír, tapsol örömében és térdeiről csókolja Excellentiádnak áldást osztó kezeit. A Nagyméltóságú gróf pedig tisztelettel kéri az intézet statutumait, ki jelenleg pár hétre Keszthelyről elutazik, melynek elküldését vagy egyenesen őhozzá vagy az uradalmi Directióhoz megküldeni kegyeskedjék.”²²⁹

Keszthely „mezőváros” (lakóinak száma ekkor 5435) bírása, Reischl Vencel 1871. szeptember 23-án tartott gyűlésen bejelentette a város polgárságának azt az örömdetes tényt, hogy Ranolder püspök Keszthelyen is, mint egyházmegyéje többi városában, leánynevelő intézetet óhajtott építtetni, amelyben bármely vallású leánygyermek 6—14 éves korig ingyenes oktatásban részesülhetne.

Az apátplébános az egész ügyet részletesen ismertette és kijelentette, hogy az intézet a várost nem fogja kiadásokkal terhelni, mivel a kegyes alapító 20 000 Ft, 5%-os államkötvényt fog alapul letenni; az intézet saját költségén felépítteti, csupán telket kér az épület számára. Bemutatta Festetics Tassilo gróf levelét is, amelyben ő évi 200 forintot ajánl fel e jótékony célra. Ezek szerint a hosszú várakozási idő alatt a püspök biztosítani tudta az épület felépítésének költségeit és most már csupán telket kért a várostól, mivel a kegyúr évi adományokkal szándékozik a fenntartáshoz hozzájárulni.

Ez a bejelentés megmozgatta és élénken foglalkoztatta a város vezetőségét. Az egyszerű emberek pedig örültek az új iskolának és a nővérek betelepítésének.

A következő gyűlés a város bírójának elnöklete alatt szeptember 30-án volt, amikor hosszas eszmecsere után újra foglalkoztak az ügygel. Határozatot hoztak először arra vonatkozólag, hogy a kegyes alapítót köszönőlevéllel üdvözlí, s az ügy elintézése céljából egy 12 tagból álló küldöttség keresi fel a püspököt. A küldöttséget azonban az akkor már visszavonult, betegeskedő püspök nem tudta fogadni, mire november 10-i keltezéssel a városbíró és tanácsosok aláírásával egy feliratban köszönték meg főpásztoruknak jóságát.²³⁰

Kemenes Ferenc kanonok értesítette a városbíró, hogy további tárgyalások és telekszerzés, valamint az építkezés megkezdésével a püspök Szentirmay József építésmérnököt, jószágkormányzóját bízta meg.

A jószágkormányzó 1875. január 24-én kelt szerződéssel megvette Vlasics

György és neje Vaszary Konstantiától „Gözshöz” címzett vendéglőjüket, mely valamikor Festetics-tulajdon volt.

Ezzel a vétellel biztosítva volt az intézet felépítéséhez szükséges telek. Ezen a telken — vagyis a zárdaépület helyén — állt egy színház, mellette nyitott félszer fogatok tartózkodására és a Kossuth, illetve Zárda utca sarkán L alakban a vendéglő. A vételár 16 000 forint volt, amelyet a püspöki jószágkormányzó fizetett ki a tulajdonosnak. A szerződést is ő írta alá a püspök megbízásából.

A zárdaépület tervét — a többi Ranolder-intézethez hasonlóan — Szentirmay József jószágkormányzó készítette jellegzetes neogót stílusban.

Az építkezés megkezdésének pontos ideje nem ismeretes. Ranolder püspök halála után (1875) került az épület tető alá, vakolatlanul, de az ablakok be voltak üvegezve. Így várta a teljes befejezést.

A felépült zárda több éven keresztül üresen állt, míg végre 1882. év őszén megnyithatta kapuit a leányifjúság előtt.²³¹

A Ranolder-intézetek általános jellemzése

Hazánkban a 19. század közepén a városiasodásból, polgáriasodásból fakadó problémaként jelentkezett a plebejus rétegek leánygyermekének oktatása-nevelése. Ezt ismerte fel Ranolder. Jól látta, hogy e rétegek az elkövetkező évtizedek alatt viharos gyorsasággal fognak gyarapodni. S e plebejus családok számára emberi és vallási szempontból egyaránt alapvető fontosságú az édesanya. Az ő nevelésük tehát egyéni és társadalmi szempontból egyaránt meghatározó jelentőségű. Ezért a Ranolder-intézeteket kivétel nélkül az jellemezte, hogy a nővérek növendékeiket vallásos és erkölcsös életre, kötelességtudásra, lelkiismeretességre, a tanultak gyakorlati alkalmazására nevelték.

A vallás-erkölcsi nevelés mint alap már az intézetek „katolikus” jellegénél fogva biztosított volt. E cél szolgálatában álltak: hitoktatás, szentségekhez való gyakori járulás, az évi háromnapos lelkigyakorlatok színvonalas vezetőkkel és végül az egyesületi élet. Általában az intézeteknek külön hitoktatójuk volt. — A növendékek minden vasárnap — a tanév alatt — exhortáción vettek részt, majd közös szentmisén. Az exhortációból ösztönzést kaptak a jónak gyakorlására, a helyes magatartás kialakítására.

A vallás-erkölcsi nevelés mellett a hazafias nevelés volt a másik szempont, amire mindig tudatosan törekedtek nevelői munkájukban. Hazafias nevelésük nem merült ki a nemzeti ünnepek megtartásában, hanem a szó szoros értelmében „hazafias magatartásra” tanították őket. Amire oktattak, azt igyekeztek élni is.

A szociális nevelés szintén biztosított volt az intézetekben. A felebaráti szeretet gyakorlására nevelték tanítványaikat, akik színdarabjaik bevételéből igyekeztek segíteni a rászorulókat. E nemes célt szolgálta kis kézimunkáik értékesítéséből nyert bevételük is. A növendékek közül sokan az intézetből kikerülve a Szent Vince Szeretetegyesület tagjai lettek.

A tanítás nyelve az alapító szándéka szerint kezdettől magyar volt. A magyar nyelvi órák keretében nagy gondot fordítottak a tanulók stílusérzékének fejlesztésére, a szép magyar kiejtésre. Helyesírási, fogalmazási versenyeket tartottak. Nyelvőrök voltak a tanulók között, akik figyelmeztették társaikat a magyartalanságokra.

Ranolder intézetei a bennük élő és belőlük áradó szellemmel új távlatokat nyitottak. Ilyen értelmű nyilatkozat jelent meg a Nemzeti Újság 1931. április 26-i számában. A cikk Klébelsberg Kunó vallás- és kultuszminiszter megemlékezését közölte, melyben méltatta a tanítórendek szerepét: „A kölföldről betelepített apácák, akiket sokszor germanizáló céllal hoztak be, a magyar nemzeti szellem összeforrasztó erejétől valamennyien magyarokká lettek. — A magyar középosztály leányait a polgári iskolákban túlnyomó többségben apácák nevelték”. — A miniszter utalt arra, hogy gondoskodás történt arról, hogy a nővérek főiskolai és

egyetemi végzettséget szerezzenek. Ezzel biztosított lett az oktatás és nevelés színvonalának emelése.

A miniszter megállapította: „A magyar női szerezetesrendek egyik fő pillérei a magyar művelődésnek”. Jellemzőjük volt: Áldozatkészséget, vallásosságot, erkölcsöt, hazaszeretetet neveltek a magyar lányokba, a leendő magyar anyák lelkébe, akik ezt majd tovább adják gyermekeiknek.

Kiemelésre kívánczik a Ranolder intézetekben a praktikus-gyakorlati szemlélet érvényesülése. Ugyanis mindenütt megszervezik az apácák a kézi-munka-osztályokat, nyilván a püspök ösztönzésére. Pestalozzitol, Owentól kezdve már számosan kísérleteztek korábban is, ma is — azzal, hogy a fizikai munkát személyiségformáló hatásaival bevigyék az iskolába. Ranolder e szükséglet felismerése folytán az evilági boldogulás egyik fontos eszközét adta a plebejus rétegek leányainak kezébe. — Így gyakorlati tárgyként oktatták a háztartástant. Ennek keretében végeztek háztartási és kerti munkákat. Gyümölcsöket tartósítottak, recepteket írtak és étlapokat állítottak össze. Örömmel és szívesen végezték a különböző gyakorlatokat, melyeknek a későbbiek folyamán nagy hasznát vették.

Az ének- és zeneoktatással növendékeik érzés- és kedélyvilágát igyekeztek nemesíteni. Heti külön egy órában egyházi énekeket tanultak. Az intézeteknek nagy létszámú énekkara is volt. A zenét rendkívüli tárgyként tanították. A zenetanárok általában világiak voltak, akik a zene mellett illemtanra tanították a leányokat. Év végén zenetudásukról hangverseny keretében adtak számot.

A növény- és állatvédelemből a természet szeretetét tanulták meg. Az intézetek udvarán ültetett facsemetéket, virágokat a tanulók gondozták. Otthonukban többen gyümölcsfákat ültettek. Gondozták az intézet folyosóján elhelyezett akváriumot, a téli hónapokban gondoskodtak a madáretetőkről.

Az osztályfőnöki órák minden osztályban a legkedvesebb órák voltak. Tanár és tanítvány örömmel várták, mert kölcsönösen sok mondanivalójuk volt. Megbeszélték a heti eseményeket, azután sorra vették az élet fontosabb kérdéseit, közösen megbeszélték dolgaikat. Arra törekedtek, hogy a tanulók egészséges világszemléletet nyerjenek.

Az intézetek tágas tornatermét tornatanítás mellett ünnepségek, színdarabok tartására lehetett használni. A tornát világi tanerő tanította.

Ranolder a leánynépiskoláival jelentősen hozzájárult az Eötvös-féle 1868-i népoktatási törvény megvalósításához, mégpedig az egyik legnehezebben iskolába vihető réteg, a plebejus rétegekből származó lányok számára biztosítva a kellő népoktatási intézményt, saját pénzből. A püspök e tetteivel kiáltó ellenpélda, hiszen az 1950—60-as évek hazai neveléstörténeti szakirodalmában gyakran szerepel: főpapjaink szembenálltak Eötvös népoktatási törvényével, illetőleg szabotálták azt.

Elismerést váltott ki e nevelő intézetekben a bentlakást biztosító konviktus is.

Ezeket az általánosságban felvázolt igényeket és törekvéseket valósította meg Ranolder püspök. Oktatás és nevelés által — a leányok, mint leendő anyák nevelése által felemelni a nemzetet. Hogy ez a szándéka mennyire valósult meg az általa alapított intézetekben az eltelt közel 100 év alatt az iskolák államosításáig,

tanúskodik a tárgyilagosságnak mondható jegyzőkönyv, melyet 1948. május 24-én Veszprémben az Irgalmas nővérek Ranolder Intézetében vettek fel. A jegyzőkönyv a búcsúlátogatást rögzíti. A látogatást Hodossy Mária polgári iskolai tanár, mint az állami felügyeleti jogot gyakorló tanulmányi felügyelő vezette. A következő megállapítások ebből a jegyzőkönyvből valók: „Ez az iskola az egész országban a demokratikus eszméket hordozó, kedvelt iskolafajta volt. Általános műveltséget nyújtott azoknak, akik nem tanulhattak tovább, alapos előképzettséget nyújtott azok számára, akik képzőbe vagy kereskedelmi iskolába mentek. Szociális erényei elvitathatatlanok . . .” Az iskolalátogatási jegyzőkönyv hű tükörképét adja a zárdaiskola életének. Részletesen foglalkozik az iskola példás külső és belső rendjével, az oktató-nevelő munka minden fontos kérdésével. Az óralátogatásokról készített jegyzőkönyv a nővérek tárgyszeretetét, korszerű óravezetését, jó nevelői egyéniségét bizonyítja. Tükrözik a feljegyzések a tanulók biztos tudását, ügyességét, önállóságát, választékos beszédét, jó kritikai érzékét, érdeklődését, fegyelmezettségét. — A tanári testület nagy gondot fordított a vallás-erkölcsi nevelésre. Életükkel maguk jártak elő jó példával. Szentmisén valamennyien részt vettek. A tanulók a tanítás kezdete előtt és után az előírt imádságokat mondták. — A tanárok az egyes órák keretein belül is minden alkalmat felhasználtak, hogy a tanulók vallásos érzését ápolják és fejlesszék. Hazafias nevelés szempontjából is minden lehetőséget kihasználtak a tanítási órákon. Cél, hogy a tanuló ifjúság öntudatos, áldozatkész, hazáját önzetlenül szerető polgárrá váljék. — A szülők iránti szeretet elmélyítését szolgálta az „Anyák napja”, melyet bensőséges ünnepséggel tartottak meg. — Az esztétikai nevelést kívánták szolgálni a művészi képek, rajzok, kézimunkák a tantermekben, az udvaron meghonosított virágkultusz.

Az oktató-nevelő munkára jellemző: a nevelők felelősséggel, rendszeresen, lelkiismeretesen oktatnak. Pontosan kezdik a tanítást. — A számonkérés összefüggő feleletekben, osztályfoglalkoztatással történik. Az utasítások szerint vezetik óráikat. Ügyelnek a szép beszédre. Jóindulat, hivatásszeretet, lelkiismeretesség a jellemzőjük.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a nővérek munkáját Ranolder intézeteiben az oktatás és nevelés egysége jellemezte. Nem úgy gyarapítjuk a gyermekek erkölcsi és vallási érzését, ha sokat beszélünk nekik az erényről, hanem magunk és mások lelki életének jelenségeit megfigyelve és megismertetve, buzdítunk annak követésére.

Ahogy láttuk, nagy szerepe is volt a nevelők jó példájának. Ehhez társult az a felismerés, hogy a jellem nevelésére minden tantárgyat felhasználtak. Követték Krisztus tanításának módszerét, azaz keresték azokat a lehetőségeket, melyek révén csekélynek látszó dolgokat nagy igazságok észrevetetésére lehet felhasználni. Elég csak a történelem és irodalom tanítására utalni.

Ezeket a látszólag kicsiségnek tűnő mozzanatokot is figyelembe véve értjük meg, hogy miért voltak ezek az intézetek oly kedveltek, miért adták a szülők örömmel gyermekeiket Ranolder iskoláiba. Azért, mert itt a tanítás mellett minden a nevelést szolgálta. Még a testnevelésnek is megvolt ez a szerepe. Igazi erő nincs fegyelem nélkül; igazi fegyelem pedig nincsen érzékeny lelkiismeret nélkül.

EGYÉB ALAPÍTVÁNYAI

Szociális tevékenysége

A közvélemény már püspöksége elején felfigyelt Ranolderre, mint a szegény emberek segítőjére. 1857-ben a Vasárnapi Újság 41. számában a püspök képével méltatás jelent meg, melyben a megemlékező ezeket írja: „Hazánk egyházmegyéi sorában első rangú helyet foglal el a veszprémi püspök, a jótékonyágáról és tudományosságáról ismeretes Ranolder János. Ki egykor hazánk mostani korszakának művelődési és haladási történetét megírja, e férfiú nevét is gyakran lesz kénytelen elismeréssel említeni. Alig van e hazában oly ága a jótékonyágnak, melyet a köztiszteletben álló férfiú ne gyakorolt volna, alig van közhasznú intézet, melynek létét, virágzását jótékony adakozásai által ne biztosította volna s ki a múlt évek hírlapjait figyelemmel olvasta, e névvel gyakran találkozhatott az adakozók hasábjain”.

Legkedvesebb rokonait is vagyron nélkül hagyta, mindenét közcélra fordítva.

Veszprém városának sok szegénye volt — írja Eötvös Károly — akik közül naponta 600 fogadta el a püspök kegyes adományát. „János püspök tehát kiadta a rendeletet, hogy naponként annyit süssenek és főzzenek, hogy minden szegénynek jusson minden napra kenyér, sült és egyéb ennivaló annyi, amennyi vasárnapra teszi a hétköznapot is. Valláskülönbséget pedig ne ismerjenek . . . Az erkélyről szokta nézni szegényeit, amint jönnek és elmennek megrakodva. Mindig elszomorodott, ha kevesen jöttek. Ilyenkor attól tartott, hogy elfognak a szegények és nem végezhet Istennek tetsző munkát”.²³²

Azt pedig saját maga beszélte el Eötvösnek, hogy egyetemi tanárkodásának első évében (1840) karácsonyi szünet alatt meglátogatta szüleit Pécsen. Visszafelé jövet kocsisa eltévedt és Enying körül Mezőszentgyörgyre botlottak, (református falu volt) a kálvinista papnál szállt meg és öt napig ott kellett maradnia a vihar miatt. A lelkész nagyon szíves volt hozzá. Később mint püspök egy szekér drága bort küldött neki ajándékba, a szegény zsöllérnek pedig, ki útba igazította, egy borjas tehenet.²³³

Mindenre kiterjedő figyelme nemcsak az egyházmegyéjében előforduló bajokat vette észre, hanem az egész ország sorsát érdeklődéssel figyelte. Orvoslást nyújtó keze nem szűnt meg soha enyhítést adni; sokszor gyengédséggel és áldozatkészséggel tette ezt, ha a nyomorgók, a szegények sorsán kellett enyhíteni. Ilyenkor igénybe vette nagy befolyását a magasabb körökben csakúgy, mint mindenkit meggyőző, lebilincselő szónoki tehetségét. Így történt az 1863 nyarán is, amikor az Alföld lakossága a nagy szárazság miatt nagy károkat szenvedett. „E súlyos csapások okozta szomorú állapot enyhítése tekintetéből intézem hozzátok főpásztori szavamat s kérek benneteket a Pásztorok Pásztora nevében, hogy . . . szűkölködő honfitársaink részére Istenért Isten adományai-ból adakozatok . . . Adakozatok! Könnyező ősz apák, éhező gyermekek,

meghervadt bús anyák, siránkozó szűz leánykák tárnak felétek reszkető kart s epedve néznek rátok, Isten képe . . . Terítsetek asztalt adományaitokból, hogy Krisztus Jézus ezen szavakkal üdvözljön egykor benneteket: Éheztem és ennem adtatok . . . Bízom, hogy a nyomorral küzdők jajkiáltásait visszhangoztató főpásztori szavam nem hangzik el pusztában”²³⁴

A szegényekkel való törődése indítja arra, hogy felhívja papsága figyelmét a gyakori tűzvészekre, melyek sokszor egész községek népeit fosztja meg hosszú időre iskolájától vagy templomától, mert a legjobb akarat mellett sem tudják szegénységük miatt fölépíteni újból. Hogy az ilyen szomorú állapotnak elejét vegye, buzdítja papságát, hogy az iskolát, templomot és paplakot biztosítsák tűz ellen. A biztosítás díját a templompénztárból is lehet fizetni.²³⁵

Mindig fájó szívvel tette, ha segítség nélkül kellett elbocsátania valamely kegyúrnélküli plébánia híveit, mikor azok templomuk vagy iskolájuk ügyében fordultak hozzá. 30 ilyen temploma volt, melynek javíttatási költségeit már nem tudta vállalni az egyházmegyei pénztár terhére. Azért kérte papjait, hogy a hívek évenkénti adakozásaiból teremtsenek olyan alapot, melynek hiányát már az egyházmegyei pénztár is tudja fedezni.²³⁶

A Domonkos Intézet és Tanítók Nyugintézete

Gróf Zichy Domonkos előkelő származása és kiváló tehetsége folytán már 33 éves korában rozsnói, 34 éves korában pedig veszprémi püspök lett. A tetterős, fiatal püspök tüstént munkához látott. Két nappal beiktatása után konzisztóriumot tartott, amelynek legjelentősebb eseménye a Dominicanum — vagyis a Domonkos Intézet — megalapítása volt. Ez ügyben 1843. március 2-án körlevelet adott ki, melyben kérte papjait, hogy tegyék lehetővé anyagi hozzájárulásukkal az elaggott és megrokkant papok segélyezését. Maga, a püspök 1000 ezüst forintot ajánlott fel alapítványi tőkéül és évi 120 Ft segélyt. A káptalan tagjai összesen 1320 Ft alaptőkét és 455 Ft évi segélyt ajánlottak meg. Az egyházmegye papsága nagy örömmel fogadta a nemes gesztust és maga is kivette részét az alapítvány növeléséből. Összesen 7953 Ft alaptőke és 1732 Ft évi segélymegajánlás gyűlt össze.²³⁷

Ezt az intézetet karolta fel Ranolder, aki 1860. május 23-án a püspöki palotában gyűlésen ismertette papjaival az intézettel kapcsolatos szándékát. A megyéspüspök megnyitó beszédében megemlékezett nemesszívű elődjéről, aki az intézetet alapította, mely alapítójának nevét viseli. Ranolder püspök is készségesen csatlakozik az intézmény támogatóihoz, melynek működése e rövid idő alatt is öröndetes múltra tekint vissza. Sikerének további biztosítása céljából 1000 forintot ad át az Intézet vezetőjének és ígéri, hogy minden évben 120 forinttal fogja támogatni. A papság pedig határozatban mondja ki: Minden pap legalább 5 forintot köteles végrendeletileg az intézetre hagyományozni.

Egyben a püspök előterjesztésében megalakul a Veszprém Egyházmegyei Tanítók Nyugintézete, melynek célja lesz — a püspök szavai szerint — „hogy a jól érdemesült iskolatanítók, kik mint ilyenek a lelkipásztorok gondjait viselni segítik, öregségükben vigasz és gyámol nélkül ne hagyassanak, az iskola egyébként is előcsarnoka lévén a templomnak”.

Az Intézet alapját a püspök által letett 3000 forint képezte. Ezért az intézményt a püspök iránti hálából „János Intézetnek” kívánták elnevezni, de Ranolder „Istené legyen a dicsőség” — válaszolván, a „Gondviselés Intézete” nevet adta neki. Nemsokára az alapszabályokat is összeállították, melyek szerint az intézet állandó védnöke a megyéspüspök, széküresedés idején pedig a káptalan.²³⁸

A Ferenc József Alapítvány

Ranolder püspök életének utolsó 15 évében jótékonyágának alapját a Ferenc József Alapítvány képezte. Az alapítvány keletkezésének körülményeit, anyagi bázisát és rendeltetését magából az alapító levélből ismerjük. Az alapító levél úgy, ahogyan azt Ranolder 1860. március 30-án Bécsben készítette, a Veszprémi Püspöki Levéltárban található.²³⁹

A megszokott bevezetés után — ahogyan ez a többi alapítványainál is található —, megjelöli a püspök az alapítvány összegét, amely 739 793 forint, melyet I. Ferenc József a „megszüntetett urbárium (úrbéri tized) kárpótlására a pénztárból a magyarországi Egyháznak, nevezetesen a veszprémi püspökségnek kiutalt, figyelmeztetve, hogy apostoli feladatunknak megfelelően méltányosan kiosztva segítséget nyerjenek azok, akiket megillet a Tridenti Szent Zsinat sess. XXV. c. szerint, hogy a keresztény szeretet törvénye szerint az Istentől kapott javakból részesüljenek a plébánosok is, akik szegényebb egyházak élén állnak. Megemlékezve továbbá Szentatyánknak, IX. Pius pápának ismételt elhangzott intelmeiről, hogy a püspök a katolikus hit védelmét és terjesztését, az Isten tiszteletét minden jó eszközzel mozdítsa elő, hogy alapíttassanak küsszemináriumok, a klerikusokét pedig fejlesszék, állhatatosan szem előtt tartva első királyunknak, országunk apostolának és egyházunk bőkezű alapítójának jámbor gondolatát.” Ezen általános jellegű szempont után konkrétan körvonalazza saját tennivalóját: „Állandóan emlékezve, hogy az Egyház javai a bűnösök váltságdíja, a hívek könnyei és a szegények pártfogója, különösképpen szem előtt tartva Isten és az Egyház dicsőségét, ahol minket az isteni irgalom Krisztusért törvényesen szolgálni rendelt, az évi 36 989 forint kamatról, mely a püspökséget megillető teljes 739 793 forint tőke után a püspök ellátására (mensa episcopalis) jár, felséges uralkodónk fölötté dicséretes kegyességéből, — jelen levelünket ugyanazon apostoli földi uralkodónk elé téve, — magunk és utódaink nevében ünnepélyesen lemondunk, elrendelve és óhajtva, hogy mivel ezen püspökség asztala, melyre az Úr kiárasztotta áldását, ezen hozzájárulás nélkül is eléggé, sőt bőségesen ellátott, amit sokan mások is látnak, másik oldalról azonban ebben az egyházmegyében nagyon sok plébános, segédlelkész, iskolamester szerényen díjazott, amint az ország többi egyházmegyéjében, úgy itt is, az árak napról-napra való növekedése miatt nyomorúsággal küszködnek; mivel nagy szükségben vannak azok a templomok és plébániák, ahol küsszámú és szegény katolikus él, — különösen, ha nagyobb számú és tehetősebb nemkatolikus között élnek, — sem építeni, sem karbantartani azokat nem tudják; mert legfőbb vágyuk a felnövekvő fiatalság szent gonddal való nevelésével tökéletes népet készíteni az Úrnak, különösen a serdülő lányokat szerzetesnők irányításával úgy képezni, hogy azoktól hazatérve, majd mint családanyák is világoskodjanak mindenkinek, akik az ő házukban vannak.”

A továbbiakban kifejezi azt az óhaját, hogy „ez az alapítvány minden időre fennmaradjon” és a király nevét viselje, „aki bőkezűséggel visszaadta Krisztusnak azt az ajándékot, amely első szent királyunk, ezen püspökség alapítójától származott.”

Leírja azt is, hogy ez a püspöki elhatározás a király tetszését, ill. jóváhagyását is elnyerte Velencében 1856. december 29-én.

Ezt követően terjesztette csak az alapítvánnyal kapcsolatos kérését a pápa elé 1857. január 22-én, kérve IX. Piust, hogy „méltóztassék ezt az alapítványt, amelyet apostoli fejedelmünk és pártfogónk már megerősített, az Apostoli Szentszék tekintélyével jóváhagyni, így minden időre támogatni és megerősíteni, és ami a legfontosabb, ezt az Isten dicsőségére és az Anyaszentegyház növekedésére tervezett szándékot áldja meg, apostoli áldásával szentelje meg és esdje ki arra az égi áldást — mint Krisztusnak ezen a földön helyettese — magától a pásztorok Fejétől, Istenünktől és Megváltónktól, Krisztustól, az Ő Szűz anyja, a mindenkor Szemplótelen Mária közbenjárására, aki ha valamit kér, azt semmibe venni nem lehet.”

A pápai megerősítés meg is jött Rómából 1857. február 9-én, amelynek bevezetője így szól: „Tiszteletreméltó János testvérünknek, veszprémi püspöknek. IX. Pius pp. Tisztelendő Testvérünk, köszönt és apostoli áldását küldi. Sok okból erősen megörvendeztetett az elmúlt január 12-én kelt kérő leveled, amelyet szívesen olvastunk. Megtudtuk ugyanis abból, hogy Krisztusban nagyon kedves Fiunk, Ferenc József Ausztria császára és apostoli királya a veszprémi püspöki széknél kárpótlás címén adományozott . . .” A pápa különösen örül annak, hogy a püspök az ifjúság nevelésére oly sokat áldoz. Kéri Ranoldert, hogy bővebben ismertesse az alapítvány pontjait, hogy szükség esetén apostoli tekintélyével is támogathassa.

A pápai kérésnek 1857. június 14-én tett eleget, amelyre a válasz 1859. május 6-i kelettel jött meg: „Ad perpetuam rei memoriam” kezdettel.

A pápa 1859. május 9-én, (az előbbi után 3 napra) egy megleghangú rövid levélben újból jóváhagyta az alapítványt és áldását adja rá.

Az alapító levél második része részletesen ismerteti, hogy az összeg milyen jótékony célokat szolgáljon:

1. 120 ezen egyházmegye szegényebb plébánosának — a felsorolás szerint — vagy ugyanezen plébániák adminisztrátorainak, az ideigleneseknek is, „akik mint az én kezem és lábam, viselik a nap terhét és hőségét, jusson elosztva 1200 forint, úgy ahogy a következőkben egyenként meghatározatik, a rászorulás különböző foka szerint. Közülük 50-nek egyenként 120 forint, 20-nak egyenként 100 forint és 50-nek egyenként 80 forint jusson évente azzal a kötelezettséggel, hogy minden részesedő évenként 6 szentmisét köteles felajánlani Istennek, mégpedig kettőt Ő császári és apostoli király felségéért, I. Ferenc Józseféért, akinek apostoli bőkezűségéből származik ez az alapítvány, kettőt a császári ház mindenkor élő tagjaiért, kettőt a mindenkori veszprémi püspökért. Vigyázni akarunk arra, hogy ez a segély ezzel a kötelezettséggel szabad adományként jusson a kijelölteknek és azt soha ne számítsák be a kongruába, és ne szűnjék meg akkor sem, ha a részesülő klerikus valamely, pl. a Vallásalapból, kongruája némi növekedését nyeri el . . . Akarjuk, hogy a kikötés megmaradjon a káplánok, a nyugdíjasok, a

görgetegi egyház (Ranolder alapítása) vezetője, valamint az iskolamesterek számára, ahogyan alább a 2., 3., 4., 5., 6. pontban található”.

2. A káplánoknak és az egyházmegye szolgálatában állóknak (praebendati) adassék együtt 2880 Ft, egyenként 40 forint segély évente, azzal a kötelezettséggel, hogy minden évben három szentmisét mondjanak az 1. pontban jelzett szándékokra.

3. Kb. 10 nagyérdemű, koruk és betegségük miatt nyugalomba jutott papnak egyenként évi 100 forint segély jusson azzal a kötelezettséggel, hogy hat szentmisét mondjanak el évente a fenti szándékokra.

4. A fiatal klerikusok veszprémi szemináriumának — a magyar püspöki kar által a szemináriumok alapítására létrehozott 300 ezer forint alapítványának a Veszprémi egyházmegyére jutó része —, évenként 7066 forint adassék.

5. Görgeteg (Somogy m.) község számára parochia létesíttessék, hogy ott a katolikus hit növekedjék, azért annak vezetőjének (Curioni Sacro) jusson évente 400 forint azzal a kikötéssel, hogy végezzen el minden évben hat szentmisét az 1. pontban említett szándékokra.

6. 140 gyengén fizetett, s így szegény iskolamesternek az alábbi felsorolás szerint jusson évi 25 Ft, összesen 3500 forint.

5. Az apácák számára, akiket a fiatal leányok gondozására, a leánynevelésre, az Úr szolgálóinak intézményeire és így mindkét ország üdvös fejlesztésére Isten kegyelméből „legközelebb Pápán, Keszthelyen, Kaposváron és Kanizsán szándékozunk letelepíteni, jusson minden évben 1000 Ft. Ugyanígy a veszprémi betegápoló apácáknak és az idetelepítendőknak (angolkisasszonyok) szintén jusson 1000 forint úgy, hogy ez az összeg itt a különféle apácaintézmények között évente a mi megítélésünk szerint osztandó ki.

Nekünk és utódainknak csorbítatlan legyen a jogunk, hogy addig, míg a fentebb említett négy városban az apácák valóban letelepednek, a fenntartásukra szánt évi összeg részben a beruházásokra és házi felszerelésekre, részben az apácák anyaházának (angolkisasszonyok) építésére szolgáljon, ahogyan mi és utódaink jónak látjuk, részben biztos helyen kamatoztatva őriztessék 5000 forint”.

8. A megmaradt 5143 forint összeg elosztása történjék úgy, ahogyan mi és utódaink az Úrban jónak látjuk:

a) A fiúk szemináriumára (kisszeminárium). Kívánjuk, hogy ez ebben az egyházmegyében minél előbb megvalósuljon.

b) Az egyházmegyei pénztárba, templomok építésére és karbantartására, plébániák segítésére.

c) Szegényebb hívek közösségének, kik kézi és fogatos munkára nem képesek amikor templomok, paplakások vagy iskolák építésére vagy helyreállítására van szükség, pedig ezek a kevés katolikus számára, akik sokszor jóval több és tehetősebb nem-katolikusok között élnek, hitük terjesztésére és megőrzésére szolgálnak.

d) Ezért szegényebb közösségeknek segély címén jusson az anyagiak előteremtésére templomok, iskolák és más intézmények létesítéséhez.

e) Falusi és pusztai iskolák támogatására.

f) Lelkipásztorok segítésére, akiket tűz, jég, betegség vagy más csapás sújtott.

- g) Főképpen a már említett apácák (angolkisasszonyok) anyaházának építésére.
h) Esetleg tanítóképző felállítására, iskolamesterek képzésére.

Kitűnik az alapító levélből a püspök gondoskodása arról, hogy az alapítványi tőke sértetlenül megmaradjon. A juttatások a kamatból fedezendők.

Külön rendelkezik az úrbéri kártalanítási összeg egy külön részéről — 200 000 forint, — amelyet a veszprémi püspökség „fundus instructusára” fordítsanak. A felhasználás módja a következő:

- a) A püspök köteles a felvett 200 000 forint tőke 5%-os kamatát, 10 000 forintot a püspökség szükségleteire fordítani.
b) Köteles a hagyatékként átvett összeget ugyanazon névértékben utódjának átadni.

Az alapítólevél záradékában kitér Ranolder az alapítvánnyal kapcsolatos felelős személyekre is:

„Ezen 200 000 forint összeg évi kamatát, 10 000 forintot kezelje a Tisztelendő Káptalan, kezelje továbbá az egész összeg második feléből, 539 793 forint után járó 26 989 forintot is (ide soroltatik a közel 141 320 forint szemináriumi alap), tehát az egész tőke évi kamatát, 36 989 forintot, hozzávéve a szemináriumi alap 7 066 forint kamatát is. Hogy a püspökség forrásából származó eredmények emléke megmaradjon, a püspök kapjon időnként értesítést és elszámolást az egész egyházmegye területén működő gazdasági vezetőkől mindazokról egyenként, akik az I. Ferenc József alapítványból évente részesedtek. A Tisztelendő Káptalannak erre legyen gondja”.

A veszprémi kórház

Ranolder híveinek nemcsak lekipásztora volt, hanem szerető atyja is, aki megértő gyermekeivel szemben, sőt szívből együttérez velük szenvedéseikben. Ez az atyai szeretet sugallta, hogy a városi kórházban szenvedő betegeknek, kiket gyakran meglátogatott, nehéz sorsát elviselhetőbbé tegye. 1855 elején elhatározta, hogy a városi előjárósággal egyetértve segítségére siet a kórháznak. Már egy évvel előbb gondoskodott jó, türelmes, „mindent Krisztusért” tevő irgalmasnővérek betelepítéséről, akik a betegek igazán jó ápolóinak bizonyultak. Részükre a város a kórház alapítványának kamataiból évi 400 forintot tartozott fizetni.²⁴⁰

A jószívű püspök 1855. január 8-án magához hívatta a város vezetőségének egyes tagjait és „jó szívének nemes sugallatát követve, a szenvedő emberiség javára, különösen a város iránti kegyes hajlandóságánál fogva ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a várost az említett 400 forintnak évenként való fizetési kötelezettsége alól fölmenti és püspöki gondjai közé fogja számítani, a kitett összeget évenként a magából fizetni mindaddig, míg ennek fedezésére más alkalmas alapot találni fog”.

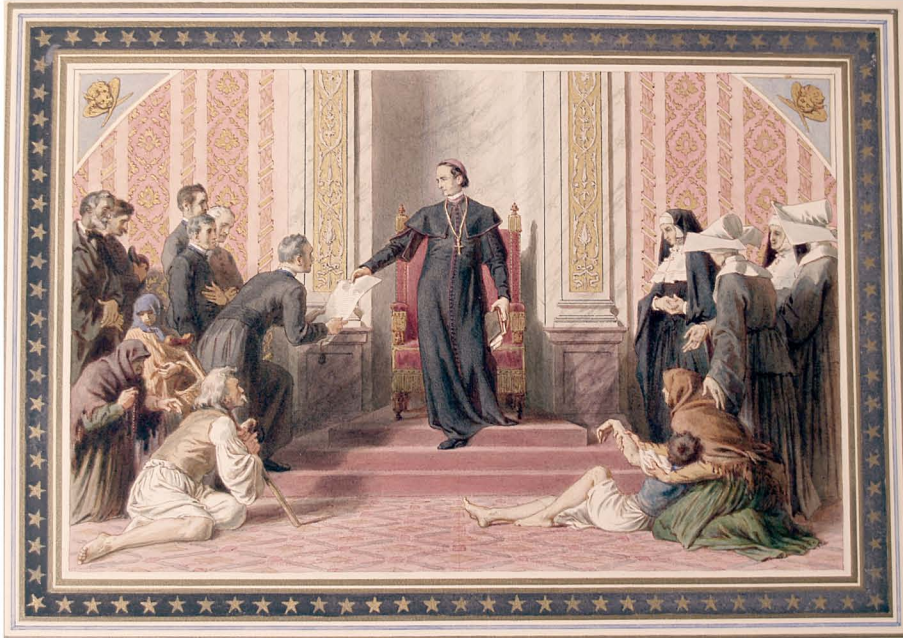
Ezt az ajánlatát azért teszi, hogy az így nyert összeg is „egyenesen a betegek ápolása körüli szükségletek fedezésére fordítható legyen; a szenvedő emberiség valláskülönbség nélkül, annál nagyobb mérvben élvezendi azon jótékonyságot, miben azt boldogemlékezetű alapítók szent szándékához képest részeltetni a mostani élő alapítványkezelőknek elutasíthatlan kötelességükben áll”.²⁴¹

Ide sorolandó a püspök fáradozása azért is, hogy a kórházban dolgozók a kölcsönös megértés jó légkörében még eredményesebben tevékenykedhessenek. 1854. augusztus 15-től, tehát az irgalmas nővérek megérkezésének szinte első napjától, nézeteltérés és meg nem értés volt az apácák és a kórház sebész orvosa között, „annak nem éppen szelíd magaviselete” miatt. Hogy ennek „jó eleve eleje vétessék”, elhatározták a január 9-én tartott bizottsági gyűlésen, hogy e naptól kezdve annak működése a városi kórházban megszüntetessék. „És miután Ő Excellentiája e pontra vonatkozólag azon kegyes ajánlatot tette a város erányában, hogy kész örök időkre magára és utódaira is kötelezőleg a püspöki uradalmi pénztárból évenként 100 forintnyi fizetéssel ellátni úgy a rendes kórházi phisicust is, mint azt is, ki mint a városi ispotály rendes sebésze, a kórházban a mai naptól fogva foglalkozni fog.” Nyomban meg is választják Cholnoky Ferencet sebésznek.

A püspök jóindulata a felmentett sebésszel szemben sem maradt el. Óhaja az volt, hogy mivel az új rendelkezés által a kórházra új teher nem háramlík, ne fosszák meg az előző sebészt sem eddigi évi járandóságától.

A kórházi gondnok fizetését is rendezték és így ismét hat-hétszáz forinttal többet tudtak a betegek javára fordítani.

Ranolder ezenkívül kötelezte magát — melyet utódaira nézve is vállalni kívánt — négy öl fa kiadására a kórház részére.²⁴²

SZEREPE A POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI ÉLETBEN

Politikai állásfoglalása a kiegyezést előkészítő korszakban

A szabadságharc leverésével elkezdődött törvénytelen állapot szinte állandósult és fennállt 1867-ig, tehát 18 évig. Ez a 18 esztendő azonban nem vált javára az egységesnek vélt Habsburg-birodalomnak. Amilyen erőssége volt számára Magyarország Mária Terézia és a francia háborúk idején, éppen olyan veszedelmes lett neki a leigázott Magyarország e 18 esztendőben. 1859-ben az olaszok fogtak fegyvert szabadságukért: Ausztria vereséget szenvedett és elvesztette Lombardiát. 1866-ban a poroszokkal és az olaszokkal került újabb háborúba. Ezúttal elvesztette Velencét és Ausztria helyett Poroszország lett a vezető hatalom. Ekkor csillant meg először a kiegyezés reménye. Az 1859. évi vereség után a császár és kormánya alkudozni kezdett. A császár magyar királlyá akarta koronáztatni magát, visszaállította tehát a megyegyűléseket és összehívta az országgyűlést 1861-re, de Magyarországot ezúttal is csak tartományának tekintette. Az országgyűlés feloszlott, mert ilyen kiegyezést a magyar nemzet nem fogadhatott el.

Az országgyűlésen Ranolder Deák Ferenc felirati javaslatát támogató beszédet mondott.²⁴³

Ekkor hangzottak el Deák Ferenc ajkáról az emlékezetes szavak: „Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra, de a megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltanunk nem szabad. Az ország alkotmányos szabadsága nem olyan sajátunk, amellyel szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bízta a nemzet annak hű megőrzését, és mi felelősek vagyunk a haza és önlelkiismeretünk előtt. Ha tűrni kell, tűrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságát, melyet őseitől örökölt. — Tűrni fog csüggedés nélkül, mint ősei túrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait. Mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják; de a miről a nemzet — félve a szenvedésektől — maga lemondott: annak visszaszerzése mindig költséges. Tűrni fog a nemzet, remélve a szebb jövődőt és bízva ügyének igazságában”.²⁴⁴

A törvénytelen hatalom az előbbinél még keményebben parancsolt és a békés kiegyezésnek még a reménye is eltűnt. Széchenyi István gróf ekkor vetett véget életének az 1860. esztendő április 8-án, éppen húsvét vasárnapján, mintha csak azt mondta volna az embereknek: „kövessetek, temetkezzetek: nincs ennek a nemzetnek többé feltámadása!” Amikor Deák Ferencet megkérdezték, hogy meddig tarthat ez az állapot: „Messziről kell kezdenem — felelte —, hogy erre a kérdésre válaszoljak. Volt nekem, kedves barátom, valami birtokom, azon volt egy domb és a dombon egy régi présház; vén rozoga épület; düledezett, általában igen siralmas állapotban volt. Mivel a birtokot el akartam adni, egy új épület költségeit pedig szerettem volna megtakarítani, hát fölkértem egy építő-

mestert; hogy vizsgálja meg azt a prэшázát, összetatarozható-e valamelyest és ha összetatarozható, hát meddig bírhatja ki? Az építómester megvizsgálta a dolgot és amikor aztán kérdezősködtem felőle, azt mondotta: hát összetatarozni össze lehet, és egy-kettő, talán három esztendeig ki is bírhatja, de — viharoknak nem szabad érnie”. Állt-e még Deák Ferenc prэшáza: azt nem tudták, de a császáret „vihar érte” és már az 1865-ös évben biztos volt, hogy porosz—olasz háború formájában ki fog a vihar törni. A vihar fenyegetése alatt a császár Bécsbe kérette Deák Ferencet, hogy megtudja tőle a kibékülés feltételeit: „A kibékülés föltételei: a 48-as törvények”, volt Deák Ferenc felelete.²⁴⁵

1865. szeptember 17-én kelt az a császári elhatározás, mely nagy megmozdulást keltett országszerte. Ferenc József ugyanis december 10-re összehívta az országgyűlést. Örült az egész nemzet, mert az alkotmányos uralom közeledtét látták benne. De mint minden mozgalom, ha avatatlan kezek vezetik, veszélyt is rejtett magában.

Ezért sürgeti Ranolder október 4-i körlevelében: „A bekövetkező nagy napokra kell most készülnünk, hogy méltók legyünk nagyszerű múltunkhoz, melyből ezer év néz vissza ránk; s biztos alapra fektessük a jövőt, mely életkérdésül áll előttünk”. Hálaadásra szólítja fel híveit, mert Isten „meghallgatta a nemzet forró imáit”. — Igaz, hogy a nemzetek sorsát a Gondviselés intézi, de kéri papságát, hogy „a nagyszerű mozgalmak alatt, melyek a követválasztásokkal közönségesen összekötvék, semmit el ne mulasszatok, mit a tiszta, józan, önzéstelen hazaszeretet s a lelkiismeret benső szózata tennetek parancsol . . . Emlékezzetek meg arról, hogy a közelebbi országgyűlés Magyarország sorsa fölött fog határozni s működésének sikere nagy részben a választások eredményétől függ . . . Szavazatokkal csak oly béke és nyugalom szerető férfiak megválasztásához járuljatok, kiket képviselői működésükben egyedül a hon java vezérelend . . . A nemzet jövője tétetett kezünkbe; vigyázzatok, hogy ábrándok által tévutakra vezettetve meggondolatlanul el ne játszatok azt, mert unokáitok még a sírban is számonkérlik egykor tőletek”.

Kéri papjait, hogy „a választásokat lehető legnagyobb higgadtsággal s kedélyuralommal végezzétek, s választói bizalmatokkal csak oly alkalmas férfiakat tiszteljete meg, kik vallásosak, erényesek s hívek a trónhoz és hazához; kik mind magánéletben, mind közpályán szeplőtlen becsületességgel s példás munkássággal működtek; s kik a hazaszeretetet nemcsak ajkukon hordozzák, hanem polgári éltük feddhetetlenségében tetteikkel mutatták meg”.²⁴⁶

1865 karácsonyán Budáról üdvözli a papságot és híveit Ranolder, mivel mint a főrendiház tagja, az országgyűlésen tartózkodott.

Az 1866-ban bekövetkezett porosz—olasz vereség után már Ausztriának is sürgetővé vált a kiegyezés kérdése. Ausztria bel- és külpolitikai nehézségei arra késztették az osztrák uralkodó köröket, hogy feladják az osztrák összbirodalom fenntartására, meg Magyarországnak ebbe való beolvasztására irányuló politikájukat, és a magyar uralkodó osztályokkal történő kiegyezés által szilárdítsák meg a Habsburg-birodalom helyzetét. Mivel az 1848-as forradalmat vezető és a 60-as években egyre súlyosabb gazdasági nehézségekkel küszködő liberális középne-mességen kívül a kiegyezésre hajlandónak mutatkozott a nagybirtokosok liberális csoportja, valamint a nálunk csak szűkkörű polgárság. Így 1867-ben megtörtént a

magyar uralkodó osztályok kiegyezése a Habsburg-dinasztiával. A kiegyezés a „Pragmatica sanctio”-ra hivatkozva dualista (kétközpontú) alapon szervezte át a birodalmat. Eszerint Magyarország és az örökös tartományok közös Habsburg-uralkodó fősege alatt alkotják az Osztrák—Magyar Monarchiát. Két önálló államként léteznek, de közös ügyei is maradnak: a hadügy, a külügy és a pénzügy. Ezeket közös minisztériumok intézik, melyek ellenőrzésére a két parlament egyenlő számú bizottságot küld ki.²⁴⁷

A kiegyezés után a katolikus egyház nem a legkedvezőbb kilátásokkal indult történelmének újabb szakaszára. Elsősorban a liberális államvezetéstől kellett tartania. Az Osztrák—Magyar Monarchia az elavult feudalizmus nyomait és a szabadelvű polgári állam vonásait egyszerre viselte. A katolikus vallás uralkodó jellege, mivel a műveltebb körökben erősödött a vallási közöny, a szabadelvű katolikusok pedig társulva a protestánsokkal az egyház társadalmi befolyását állandóan gyengítették, mindinkább megszűnt. Ezenkívül a felső papság nem ismerte fel a polgári társadalom és a kor szociális igényeit. Ezért nem is tudott a nép széles rétegeire támaszkodni. Mivel magára hagyatva a liberális-szabadkőműves államhatalommal szemben egyre kevésbé volt képes jogi helyzetét megvédeni, tűrnie kellett a kiegyezéssel hatalomra került középbirtokos rétegeknek és a nagyburzsoáziának egyházellenes uralmát. Az egyház helyzetét nehezítette a szabadelvű és eléggé szabaderkölcű közszellem, de a szabadkőműves körök egyházzal szembeni gyűlölete is, mely egyre nyíltabban támadta a közéletben és sajtóban az egyházat. Ehhez társult a hazai protestantizmus antiklerikalizmusa, mely e korszak egyik jellemzője lett. Az antiklerikalizmus már jó ideje nem a hitbeli eltérésekből, hanem abból a mesterségesen kialakított véleményből indult ki, mely a protestantizmust a szabadsággal, a református vallást pedig a magyar vallással azonosította.²⁴⁸

Az egyházellenes támadások gyengítették az egyház tekintélyét, a hívekre nézve bomlasztólag hatottak, hiszen bizonyos tekintetben még az üldözésnél is rosszabb lenézéssel és mellőzéssel kellett szembenézniök. Érthető, hogy ilyen körülmények között a hívek lelkéből kihalt az egyház iránti szeretet, és az egyház ügyét csak a papság érdekének tekintette.²⁴⁹

Vallásilag ez volt a helyzet, mikor 1867. június 8-án magyar királlyá koronázták I. Ferenc Józsefet. A koronát az új prímás, Simor János és mint nádorhelyettes, Gróf Andrássy Gyula miniszterelnök tette a király fejére.

A király és a nemzet közti kibékülésnek a jele volt, hogy az emigránsok nemcsak hazajöttek, hanem azonnal a közéletbe kapcsolódhattak. Horváth Mihály, aki a szabadságharc idején kultuszminiszter volt, Erzsébet királyné felkérésére az uralkodói pár előtt előadást tartott a szabadságharcról. Ezt követően pedig kegydíjat és javadalmas apátságot kapott a királytól.²⁵⁰

Erzsébet fejére a veszprémi püspök ősi jogán, Ranolder helyezte a koronát, mint a királyné kancellárja. Ezért a királyné úgy jutalmazta, hogy gyönyörű, ezüsttel gazdagon hímzett koronázási ruháját neki ajándékozta azzal a kéréssel, hogy abból miseruhákat készíttessen. Ez meg is történt és az értékes ruhákat a veszprémi székesegyházban őrzik.²⁵¹

Ranolder politikai szerepe a kiegyezés után

Az oktatásügy előmozdításának útján 1848-ben Eötvös József kultuszminiszter és munkatársai csak az első lépéseket teheték meg. Így az érdemi feladatok java része elvégezetlenül került a levert forradalom hagyatékába.²⁵²

A Thun-féle oktatásügyi reform az iskolalátogatást a 6—12 éves korú gyermekek számára kötelezővé és ingyenessé tette. Az alsófokú, elemi iskolák felállításának és fenntartásának költségeit a közösségekre hárította, az oktatás tényleges irányításának jogát viszont az egyházakra ruházta. Ha a gyermek tanulmányait nem folytatta középiskolában, úgy ismétlő, ill. vasárnapi iskola látogatására kötelezték. A leánygyermek iskolalátogatása mintegy 15—20%-kal maradt el a fiúkétól.

A kiegyezés idején az ország hat éven felüli lakosságának 41%-a, a nőknek pedig csak 25%-a tudott írni és olvasni. Ilyen körülmények között az oktatás fejlesztése az új magyar kormány legsürgősebb teendői közé tartozott.²⁵³

Ilyen előzmények után vette át immár másodízben az iskolaügyek vezetését a kiegyezés utáni kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, Eötvös József. Míg az 1848-as népiskolai törvényhozás forradalmi viszonyok közt ment végbe, Eötvös második miniszterségének reformjait a „közös-ügyes államalku” politikai adottságaiból eredő kompromisszumok jellemzik. Már a benyújtott eredeti javaslat a meglévő egyházi iskolákat tekinti olyan alapnak, melyre az új népiskolai rendszernek épülnie kell. A közösségek eszerint csak ott voltak kötelesek világi, vagyis közös iskolákat felállítani, ahol a hitfelekezetek nem tartottak fenn a törvény rendelkezéseinek megfelelő intézetet. Az országgyűlés Eötvös javaslatát lényegesen módosított formában fogadta el. Így például törölték a népoktatás ingyenességéről és a kisdedovásról szóló javaslatokat.²⁵⁴

A népiskolai törvény (1868. XXXIII. tc.) módosított formájában is jelentős kulturális vívmány volt. Korszerű népoktatási szervezetet hozott létre. Kiépítette a tanfelügyelői rendszert, a tanítói állást képesítéshez kötötte, elrendelte állami tanítóképzők felállítását, s előírta a kötelező tantárgyakat. Kimondotta, hogy minden növendék anyanyelven nyerje az oktatást, és mindenütt olyan tanítót alkalmaztak, aki „a községben divatozó nyelveken tanítani képes”.

Eötvös 1870-ben kiadott jelentése lesújtó képet festett a népiskolai oktatás állapotáról. A tanköteleseknek csak a fele járt iskolába, télen csak a harmada. Sok községben egyáltalán nem volt iskola. A meglévő tantermek csak a tankötelesek 60%-át tudták befogadni. A tanítók jelentős része nem felelt meg a követelményeknek. Ilyen állapotokból kiindulva a népiskolai törvény az iskolakötelezettség fokozatos érvényesítésével, az oktatás színvonalának emelésével, az iskolák, a tantermek és a szakképzett tanítók számának lassú, de folyamatos növelésével néhány évtized alatt jelentős haladást ért el.

A polgári átalakulás egyik fontos követelménye volt a feudalizmus idején összefonódott katolikus egyház és állam szétválasztása.

A kiegyezési tárgyalások idején a katolikus püspöki kart aggodalommal töltötte el az a tény, hogy a kat. egyházi és iskolai ügyekben a végrehajtó hatalom a királytól, ill. csak a neki felelős központi kormányzervektől a liberális szellemű magyar kormány kezébe kerül, s az uralkodó a főkegyúri jogot — azaz a katolikus főpapok kinevezésével kapcsolatos jogait — ezentúl csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter ellenőrzése mellett gyakorolhatja.

Az uralkodó 1867 januárjában a magyar kormány hivatalba lépése előtt, annak megkérdezése nélkül, saját jelöltjét, Simor János győri püspököt nevezte ki hercegprímássá. Simor az 1850-es években a bécsi vallás- és közoktatásügyi minisztérium osztálytanácsosa volt, s szerepet játszott az 1855. évi konkordátum létrejöttében. Prímási székének elfoglalása után a katolikus egyház feudalizmusból örökölt gazdasági, kulturális és politikai befolyásának csorbíthatlan fenntartásáért küzdött. Az uralkodóhoz intézett emlékiratában állást foglalt a kultuszminiszternek a kat. egyházi és iskolaügyekbe való beleszólása ellen, és a konkordátum törvénybe iktatását kívánta. A konkordátum ötödik cikkelye ugyanis kimondja: „A katolikus ifjúság egész nevelése (mind a nyilvános, mind a nem nyilvános iskolákban) a katolikus egyház tanainak megfelelően történik: a püspökök pedig főpásztori tisztüknél fogva irányítják az ifjúság vallásos nevelését és gondosan őrködnek azon, hogy egyetlen tárgyban se forduljon elő oly dolog, amely a katolikus hittell ellenkezik”.

A magyar kormány azonban a konkordátumot — mivel szerinte az ő megkérdezése nélkül, alkotmányellenesen jött létre, — hivatalba lépésekor Magyarországra nézve érvénytelennek nyilvánította.

A katolikus egyház és az állam viszonyát Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter a katolikus autonómia létrehozása útján kívánta rendezni. A protestáns és görögkeleti egyházak — bár a feudális korban a katolikus egyházzal szemben hátrányos közjogi helyzetben voltak — az 1790—91. évi törvényekben is megerősített önkormányzattal rendelkeztek: vagyonukat és iskoláikat maguk kezelték, s maguk választották egyházi vezetőiket, valamint az önkormányzati képviselői szervek tagjait — természetesen a király legfőbb felügyelete mellett. A katolikus egyház viszont — éppen a feudális korban élvezett kiváltságos közjogi állása és az állammal való összefonódottsága következtében — nem rendelkezett ilyen önkormányzattal: a katolikus alapok, alapítványok kezelésébe, az iskolák ügyeibe és a főpapok kinevezésébe döntő beleszólása volt az uralkodónak, ill. a tőle függő központi kormányzéseknek, s ezek hatásköre 1867-ben a magyar kormányra, ill. a vallás- és közoktatásügyi miniszterre szállott át.²⁵⁵

A vázolt helyzet nyomán a kiegyezés után újból felmerült tehát az önkormányzat, az autonómia gondolata, melynek célja az volt: az egyház és állam viszonya végérvényesen rendeződjön; a szabadelvű-szabadkőműves kormányok főkegyúri jog általi beavatkozása az egyház belső ügyeibe csökkenjen. Az első lépést Eötvös József kultuszminiszter tette meg, aki a koronázás után nemsokára levélben szólította fel Simor hercegprímást az autonómia kivívására irányuló mozgalom megindítására. Eötvös véleménye szerint az autonómia ne az egyház-

nak nyújtott kiváltság legyen, hanem a papság és világiak összességének közös joga.²⁵⁶

A magyar egyház vezetőinek felfogása különbözött Eötvösétől. A magyar főpapok az autonómián az egyháznak az államtól való függetlenítését értették, s a világiaknak csak az egyházi vagyon kezelésében és a tanügyben akartak beleszólási jogot adni. A magyar püspökök szerint a főkegyúri jog megszüntetése az első lépés és csak utána lehet szó a világiak kisebb mérvű bekapcsolásáról.²⁵⁷

A püspöki kar autonómiára vonatkozó véleményének kialakulásában az a jogos félelem is szerepelt, hogy túl sok hitetlen, egyházellenes világi képviselő kerülhet be az önkormányzati szervekbe, s ezek mérhetetlen károkat okozhatnak az egyháznak.

Az autonómiát előkészítő értekezleteken aktívan részt vett több vezető katolikus liberális politikus — köztük Deák Ferenc is. A kibontakozó vitában az alsópapság képviselőinek többsége által is támogatott liberálisok az autonómia ügyeiben a világi hívők túlsúlyának biztosításáért küzdöttek.

Érthető tehát, hogy a püspöki kar autonómia-tervezetében, amely 1867. november végére készült el, szó sincs a főpapi kinevezésekről, mert ebben nem akart szerepet adni a világiaknak, hanem csak a vagyon- és iskolaügyről.

Mivel a püspöki kar tervezetével a kormány nem volt megelégedve, a püspökök hozzájárultak ahhoz, hogy az országos kongresszus küldöttei dolgozzák ki az autonómia szabályzatát. Ezt a határozatot a király 1869. január 28-án erősítette meg.²⁵⁹

Az autonómia kongresszust 1870. október 26-én Simor János hercegprímás nyitotta meg és 1871. január 21-ig ülésezett, majd 1871. március 11-én újból folytatta munkáját. A tárgyalat ügyek sorrendje a következő volt: 1. személyi, 2. nevelési, 3. anyagi, 4. szervezeti.

A hosszas viták után elfogadott szabályzat előírta a közvetlen választást, az egyházi javak — melyekhez az alapítványokon kívül a személyi beneficiumok is hozzátartoztak — telekkönyvezését az egyház javára. A szabályzat a világiaknak csak az iskola- és vagyonügyekben engedett befolyást.²⁶⁰

A vagyoni ügyekkel kapcsolatban a hercegprímás felszólítást intézett a püspökhöz, megküldve a vagyonügyi értekezőlet jegyzőkönyvét, hogy a csatolt rovatos kimutatást kitöltve, jövedelmeikről beszámoljanak, s kérte, hogy egyúttal áldozathozatali szándékuk módját és mértékét nyilvánítsák ki. — Ez nem aratott tetszést a főpapok között. Abban az egyházellenes hangulatú világban, amikor a szekularizációval való fenyegetés napirenden volt, a jövedelmek pontos feltárása — bármennyire is történt ígéret arra nézve, hogy a bizottság bizalmasan kezeli az adatokat — már maga veszélyesnek tűnhetett, nem szólván a jövedelmek részleges átengedéséről egy olyan autonómia részére, amelynek sorsa még bizonytalan, döntő intézése pedig még nem a püspöki kar kezén volt.²⁶¹

Ranolder veszprémi püspök a kimutatást megküldte a primásnak, levelében egyszerűen „kijelentvén abbéli szándékomat — írta — a kérdéses módozatra nézve, hogy én lehetőségig bő, de szabad adakozás útján volnék hajlandó egyházi iskolai célokra s illetőleg a kimutatandó hiány fedezéséhez járulni. Ugyanezen alkalommal megemlítem, hogy én részemről azon 38 455 forinton felül, melyet már 14 éven át a Ferenc József nevet viselő s mindkét főhatalom által ünnepélye-

sen megerősített alapítvány értelmében valóban automatikus célokra fordítottam, szegény egyházmegyéim szükségleteire veszprémi püspöki jövedelmeimből évenként még 6000 forintot kívánnék Isten segítségével felajánlhatni s mindenkorra biztosítani, amiről bátor leszek utóbb főmélt. Herczegségedhez részletes felterjesztést intézni. Eszerint a veszprémi püspöki jövedelemből automatikus célokra évenként 44 485 frt fogna fordíttatni. Az előbbi számításokat bárki jogosult és illetékes, akár ellenőrködve meg és áttekinthet”.²⁶²

Az 1870—71-ben tartott katolikus autonómia-kongresszus végül kompromisszumos jellegű szervezeti szabályokat fogadott el: eszerint a közvetett úton választandó önkormányzati képviseleti testületek kétharmadát világiak választanák, s az önkormányzat hatásköre az alapok és az iskolák ügyeire korlátozódna.²⁶³

A nehezen elfogadott szabályzat állami jóváhagyására nem került sor, s az autonómiából sem lett semmi, mert nem találkozott sem a kormány tetszésével, mivel nem akart lemondani a hatalmas egyházi vagyon, valamint az alsófokú népoktatás nagyrésztét ellátó egyházi iskolák ügyeibe való beleszólás jogáról; sem a felsőklérus elképzeléseivel, mert sokallta a világiak szerepét.

A püspökök azt is jól tudták, hogy a kor hivatalos egyházfelfogásával, melyet IX. Pius centralisztikus kormányzása követ, szintén ellenkezik a decentralisztikusra törekvő autonómia, ezért a Szentszék jóváhagyását sem nyerheti el.²⁶⁴

Tehát az ország lakosságának 58%-át kitevő katolikus egyház nem jutott a többi egyházhoz hasonló önkormányzathoz. Továbbra is megmaradt szoros egybekapcsoltsága az államhatalommal. Ennek megnyilvánulása volt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a dualizmus egész időszakában csak katolikus vallású lehetett, s a minisztérium vallási ügyekkel foglalkozó I. ügyosztályának élén mindig katolikus papi személy állott, akit a hercegprímás megkérdezése után neveztek ki.²⁶⁵

A szőlészet és ipar fejlesztője

Ranolder püspök nem tévesztette szem elől, hogy a szellem haladásának egyik talpköve az anyagi jólét. Ez irányban oktatni a népet, hazafias kötelességnek tartotta. Ez a gondolata nem állt példa nélkül a magyar történelemben. Hasonló utat jártak mások is.

Ilyen volt Széchenyi István gróf. Annak a Széchenyi Ferencnek volt a fia, aki hazájáért bánkódva halt meg, annak a Széchenyi érsek családjának volt az utóda, aki Lipót király idejében olyan bátran küzdött a magyar szabadságért Kollonics ellen. Sokat tanult, tapasztalt; bejárta Európának minden nevezetes országát és sokat töprengett azon, hogyan lehetne elmaradott országán segíteni. Minél többet töprengett, vizsgálódott, annál inkább arra a megállapításra jutott, hogy lehet rajta segíteni, hogy van az országnak jövője, mert földje is, népe is arra való. Hol van a sík, — töprengett a lángeszű ember, — mely a mi Alföldünknel termékenyebb? Hol a bércek, melyek kincseikben a Kárpátoknál gazdagabbak? Legsürgősebb dolgoknak a következőket tartotta: Ki kell művelni a magyar nyelvet és általánossá kell azt tenni a törvényekben és az életben. Iskolákat kell emelni a műveltség terjesztésére, mert a tanult ember erősebb, mint a tanulatlan. Gazdagabbá kell tenni az országot jobb földművelés által, iparnak, kereskedelemnek teremtése által. Ilyen tervekkel jelent meg Széchenyi az 1825-ös országgyűlésen, ahol birtokainak egyévi jövedelmét felajánlva (60 ezer forint) megalapítja a Tudományos Akadémiát. Majd pár esztendővel később fáradozása nyomán létesül a Gazdasági Egyesület. Egymás után jelennek meg nagy művei: a Hítel, Világ, Stádium és Kelet Népe.²⁶⁶

Nagy hatással lehetett Ranolderre Széchenyi példája. Talán szerepe volt abban is, hogy tanulmányutakra menjen, hogy a világot látva tapasztalatot gyűjtsön; hogy ő is jövedelmének nagy részét iskolák alapítására fordítsa, melyekben magyar nyelv művelése és a magyar szellemű nevelés a jellemző.

Széchenyi lelkesedése indíthatta arra is, hogy felismerje a magyar „bércek” értékét és szépségét is. Látta, hogy főleg a Dunántúl egyes részein a borkivitel nyújtana a legtöbb hasznot. Csopakon, Badacsonyan, a Somlyó hegyen és Hegyalján szőlőket telepít. Modern alapokra helyezte a fajnemesítést. Milliókra menő szőlőoltványt adományozott a népnek. Minden kiállításon boraival a legmagasabb díjat nyerte.²⁶⁷

A dublini borkiállításon különösen a magyar és osztrák borok nyertek nagy tetszést. Ezen a kiállításon vörös és fehér boraival Ranolder nyerte az első díjat. A magyar borok eddig „alig vagy csak kevéssé voltak ismertek az országban. E boroknak úgy minősége, mint termelési olcsósága, mint iskoláztatási felsőbbbsége azt ígéri, hogy miszerint a könnyebb francia boroknak versenyzői lesznek. A

borok felette kellemesek, zamatosak, tiszták, mely tulajdonságokhoz még az újdonságnak és olcsóságnak további ajánlata is járul”.²⁶⁸

A boroszlói kiállításon nyert aranyérmét pedig a Földműv. Ipar- és Keresk. Minisztérium adta át az oklevéllel együtt a püspöknek, abbéli örömének kifejezése mellett, „hogy hazai boraink a külföldi közönség előtt érdemelt helyüket kivívni kezdik”.²⁶⁹ Az oklevél kelte: 1869. július 8.

A pincékbe a bort Tállya, Csopak, Badacsony és Solymó termette. 200 holdnyi szőlője volt a négy híres helyen. Csak tokaji aszúborra hatszáz akó volt rendszeren. A badacsonyi kéknyelű és a somlyai borai voltak a legdrágábbak.

Élete egészen odatartozik a Balaton történetéhez. A Balaton második felfedezője (első a tihanyi apát). E birtokain azonban csak vagyongazdálkodónak tartotta magát. „Egyházamé és hazámé az én birtokom, az Isten bízta rám kezelését, hogy Egyháznak és hazámnak visszaadjam” — mondogatta.²⁷⁰ Sajat személyére alig költött évente néhány száz forintot.

A Badacsony hegyén 100 hold szőlője volt. A természet szépségeit nagyon szerette. Sokáig azt gondolta, hogy Nápoly a világ legszebb vidéke, míg egy bérmaútja alkalmával a Badacsony környékére is ellátogatott. Fölment a hegy tetejére és körülnézett. Egy helyen a bazalttoronyok alatt megállt és nézett. Meglepte a szépség, ami eléje tárult és így szólt uradalma kormányzójához: „A mi országunk a legszebb ország s ez a hely, ahol állunk, a világ leggyönyörűbb vidéke. Ide építetek nekem lakóházat s fölöttem, a bazalttorony tetejére emeljetek egy óriási keresztet a mi Üdvözítőnknek emlékezetére. És vegyétek meg nekem az elpusztult szőlőket és tanítsátok az embereket az okos szőlőművelésre. Egykor az idegen nemzetek utazói ezren és százezren jönnek ide majd, hogy amikor már minden szépet láttak: minden szépséget itt együtt lássanak”.²⁷¹

Ahogy óhajtotta, a Badacsony csúcsán 1857 tavaszától áll is a 6 és fél ölnyi kereszt a következő felírással: Gloria in excelsis Christo Deo Redemptori 1857.

1868-ban már harmadszor ment Rómába és elhitette a pápával, hogy csak az élhet soká, aki magyar bort iszik, főleg, ha az ő somlyaiát. Nem is hiányzott soha a pápa asztaláról. Ranolder somlyai bora használt is — írja Eötvös, — mert IX. Pius tovább élt, mint bármelyik pápa. Megcáfolta a „non videbis annos Petri”-t.

Hasonló képet fest Ranolderről Kecskeméthy is, mikor az 1866-os országgyűlésen részt vevő felsőházi tagok közt őt is jellemzi: „A nevelés, közoktatás és jótékonyosság céljaira sokat áldozott főpap, mit utódai nem fognak neki köszönni. — Finom arc, különös, csaknem túlvilági fényű, de nyugtalan szemekkel. Ideges, szellemes alkat, de legudvariasabb modorral. — Ezen a nagyvilágban szerencsét biztosító tulajdonságokkal ékeskedő püspök mint remete él az év legnagyobb részében, csaknem egyedül, — különösen szőlőjében, hol a tudományoknak és természetnek él, — minél valóban magasztosabb nincs is, — s hol olyan somlyait termeszt, melynél jobb nincs is. Azonkívül is nagy vállalkozó, gőzmalom építő; — mi azonban neki alkalmasint kevesebb jövedelmet hoz be, mint másoknak. Egyébként ő nagyméltósága kitűnően élénk érzetével bír annak észrevételében: kormány tartós-e? s miniszter életképes-e még?”²⁷²

Az ötvenes években megvette Ranolder Kisfaludy Sándornak a házát és szőlőjét. A költőtől maradt emlékeket megőrizte egy szobában és szigorúan meghagyta, hogy vigyázzanak rá és az idegeneknek megmutassák. E préházról

írja Eötvös: „Kisded hajlék, kis szobákkal. De a kelő nap már betekint s jó délutánig el se fordul tőle. A sajtóház ajtaja az udvarról a ház közepén nyílik s a sajtóházból s egy hálószobából állt. A hálószoba volt egyúttal az ebédlő is . . . A házban s annak szobáiban nem találtak a költő után apróbb érdemes emléktárgyakat. De a szőlőhegyi hajlékban találtak. Ott volt íróasztala, azon írótolla, tintatartója és házi sapkája s a sarokban sétatotja. Maga (Ranolder) János püspök nézte meg s jegyezte meg. Ott hagyta. Szigorú rendben megparancsolta a vincellérnek, hogy ezekre vigyázzon, ezeket őrizze meg s kegyeletes látogatóknak vigyázva mutassa meg. Hiába volt talán ez a szigorú rendelet. Elloptak mindent.” A ház azonban áll Ranolder gondoskodása folytán, akinek történeti és irodalmi érzéke is volt a múlt megbecsülése iránt.²⁷³

A tisztelet és elismerés olvasható ki tettéből, hogy a Kisfaludy-présházat az utókor számára megőrizte. Ugyancsak ez az érzés vezette az 50-es években, mikor a költőnek a szobrát kívánta Sümegen felállíttatni. Itt azonban keserűen kellett megtapasztalnia, amit püspöki beköszöntőjében már előre megsejtett: „sokan nem fogják megérteni”. Nem is értették meg, mégpedig a költő rokonai, akik ellenszenvvel voltak iránta, császárpártinak — pecsovicznak — tartották, ezért kijelentették: „Márpedig pecsovic ember Kisfaludynak szobrot ne emeljen!”²⁷⁴

A gazdasági élet fellendítése területén nemcsak a szőlészet fejlesztését szorgalmazta, hanem örömmel ismert fel más lehetőségeket is, melyek a jobb megélhetést segítik.

Így örömmel üdvözölte és ajánlotta a kormánynak azt a honi ipart fejlesztő rendelkezését, hogy a selyemhernyó-tenyésztést minél inkább honosítsák meg az országban.²⁷⁵

Észrevette a gondokat, amelyek megoldásához segítségét nyújtotta. A Somogy megyeiek igen nehezen jutottak liszthez, mivel malom a közelben nem volt, így Zalába kellett gabonájukat vinni, hogy megőröljék. Ezek az utak pedig nemcsak fáradságosak voltak, de hosszú időbe is kerültek. Ezért építtetett Ranolder Karádon gőzmalmot. A malom azonban a rossz vezetés miatt nem volt gazdaságos. Ezért később eladták.

Egy másik malmot Sümegen építtetett a 60-as évek második felében. Nagyobb volt mint az előbbi, de ez sem tudott felvirágozni. Még a püspök idejében leégett és nem építtette fel újból.

RANOLDER ÉS AZ EGYETEMES EGYHÁZ

Az 1867-i püspöki összejövetel Rómában

1867-ben az egész katolikus világ püspökei összejöttek Rómában, hogy Szent Péter és Pál apostolok vértanúságának 18. évszázados megünneplésekor hódolatukat kifejezzék IX. Pius pápa előtt. Az ünnepség befejezésekor, mielőtt eltávoztak volna a Szentvárosból, egy memorandumot nyújtottak át Szentatyának, melyben rendíthetetlen hitüknek és ragaszkodásuknak adják bizonyítékát. Ezt a memorandumot 1867 júliusában nyújtották át a pápának. Az emlékiratot 486 püspök írta alá. Köztük volt Ranolder is.

A memorandum megszerkesztését Haynald Lajos kalocsai érsek végezte. A Szentatyát mélyen meghatotta a püspökök határozata.

A memorandum fontosabb része:

„Isteni erővel megtörténtnek látjuk, hogy Péter széke, az igazság szerve, az egység központja, az Egyház alapja és a szabadság harcosa, annyi megpróbáltatás és ellenségei meg nem szűnő áskálódásai ellenére már 18 század elmúltával is, erősen és sértetlenül áll, míg országok és hatalmak egymás után keletkeznek és elmúlnak, áll mint szent világító torony a halandó élet viharos tengerében utat mutatva és biztos állomást, a maga fényével vezetve az üdvösség kikötőjébe.

Ettől a hittől és ettől a lelkülettől vezetve szóltunk egykor, Szentatyánk, amikor öt évvel ezelőtt trónod előtt állva a Te fölséges szolgálatodnak megadtuk azt a megillető hódolatot és nyíltan fogadalmat tettünk melletted és az igazságosság és a hit ügyében a Te polgári hatalmad mellett is. Ettől a hittől indítatva szóban és írásban annak idején hitet tettünk: Számunkra semmi sem fontosabb és ősbibb, mint hogy amit Te hiszel és tanítasz, mi is higgyük és tanítsuk; ami tévedést elvetel, mi is elvessük. A Te vezetéseddel egy lélekkel haladunk az Úr útjain, Téged követünk, Veled együtt dolgozunk és Veled az Úrért minden bajban és sorsban készenállva harcolunk. Mindazt, amit akkor kijelentettünk, most is szívünk jámbor érzésével megerősítjük és azt akarjuk, hogy ennek az egész földkerekség tanúja legyen.”

(A következőkben elsorolja, hogy mit tett a pápa az igaz hitért és erkölcsért, majd így folytatja:)

„Ezért a kiváló gondoskodásért legnagyobb hálánkat fejezzük ki, és készek vagyunk meg is tartani. Hisszük, hogy Pius ajkával Péter szólt. Amit a hit (depositum) megőrzéséről mondtál, megerősítettél és hirdettél, mi is megerősítjük és hirdetjük, mi is szavunkkal és lelkünkkel elvetünk mindent, ami az isteni hittől, a lelkek üdvösségével, az emberi közösség javával ellenkezik, amit Te is elvetendőnek és elítélendőnek tartasz. Gondolkodásunkban erősen és mélyen gyökerezik, amit a firenzei atyák az egység okmányában (in decreto Unionis) meghatároztak: A római püspök Krisztus Szent Péter által a teljes hatalmat az egész Egyház legeltetésére, vezetésére és kormányzására.”

(Örülnek, hogy a pápa zsinatot hív össze.)

„Lelkünk igen nagy örömmel telt el, amikor szent ajkadról megértettük, hogy korunk oly sok megpróbáltatása között az a terved, hogy a kereszténység óriási megpróbáltatása között legnagyobb orvosságul egyetemes zsinatot hívsz össze . . . Legyen ez a zsinat a megszentelődés és a béke nagy műve, ahonnan az Egyházra új fény ragyog és Isten országának új diadala támad.”²⁷⁶

A pápa a püspökök e határozott hangvételű nyilatkozatában a jövő zsinat sikeres munkájának előjelét látta.

Az I. Vatikáni Zsinat (1869—70)

Az I. Vatikáni Zsinat összehívását különösen két ok tette szükségessé. Egyrészt a kinyilatkoztatás történelmi tényével a keresztény hit természetfeletti voltát igazolni, másrészt az ellenséges indulatú kormányzattal szemben a katolikus egységet biztosítani.²⁷⁷

1857. június 26-án titkos konzisztórium alkalmával, ahol az egész világ képviselve volt, IX. Pius allocutiót tartott. E konzisztóriumon jelentette be először tervét, hogy mihelyt „a kívánt alkalom meglesz”, zsinatot hív össze, hogy az Egyház egysége nyilvánvalóbbá legyen azok előtt is, akik már kételkednek benne és nyíltan szembeszálljon az egész Egyház azokkal a téves tanításokkal, melyek nap-nap után érik. Mindenütt harc folyik az Egyház ellen. Csak összefogással lehet a bajon segíteni, ezért van szükség egy egyetemes zsinatra, mely a bajokat orvosolná. Ezért imádkozik, és kéri az egyházfőket, hogy ők is imádkozzanak, hogy ez a szándéka sikerüljön.²⁷⁸

IX. Pius már előbb, 1864 őszén egy bíborosi konzisztóriumon felvetette az egyetemes zsinat összehívásának gondolatát. Ugyanakkor adta ki a „Syllabus”-t. Mindkét intézkedése a Szentszék lelki és világi hatalmát lett volna hivatva visszaállítani, ill. megerősíteni. Ebből érthető a kedvezőtlen fogadtatás, melyben része lett az összehívandó zsinat gondolatának. Európában ugyanis nem nagy népszerűségnek örvendett a pápai állam fennállása. Főleg egyes francia körök elleneztek a zsinatot, az ultramontán mozgalom viszont támogatta.

1867-ben Szent Péter és Pál vértanúhalálának 18 évszázados fordulóján, amikor több mint ötszáz püspök sereglett össze Rómában, a pápa előttük is kinyilvánította a zsinat összehívásával kapcsolatos szándékát, amit a világ püspökei örömmel fogadtak. Ekkor 17 kérdést terjesztettek a püspökök elé, amelyről a zsinaton szó lesz. E kérdéseket az 1865 óta működő külön bíborosi bizottság állította össze.²⁷⁹

A zsinat meghirdetése hatalmas visszhangot váltott ki. Ez főleg néhány kormány és a liberális sajtó részéről volt ellenséges. A nyugtalanságot fokozta a „Civiltà Cattolica” c. római lapban 1869. február 6-án közölt cikk, mely a zsinattól a pápai tévedhetetlenség egyhangú kimondását kívánta. Az erre irányuló törekvéseket a liberális szelleműek mellett a katolikusok közül is sokan elleneztek. A pápai tévedhetetlenség támadói között különösen az előkészítő munkáknál mellőzött müncheni teológiai professzor, Döllinger tűnt ki, aki „Janus” álnéven „A pápa és a zsinat” c. írásában foglalt állást. A liberális katolikusok nem a hitigazság ellen, hanem annak időszerűsége ellen emeltek szót.²⁸⁰

Nálunk szintén nagy sajtóharc indult meg az infallibilitás ellen. Még „jónevű katolikus férfiak is” az ellenzők mellé álltak és ez nagy bátorítást adott azoknak,

kik — hogy mi joron —, a maguk véleményét infallibilisnek tartották, de ugyanezt elvitták, sőt tagadták a pápáról. E harcban a Religio folyóirat meggyőző érvekkel vette védelmébe a pápai tévmentességet még mielőtt a zsinati döntés megszületett. Összegyűjtötték a szentatyák, a magyar teológusok és püspökök bizonyítékait e témával kapcsolatban. A magyar katolikus papság részéről tehát köztetszésben részesült a definiálandó dogma. Csodálnunk kell tehát, ha a magyar püspöki kar mégsem szavazott a dogmára. Ennek okát politikai megfontolásaikban kell keresni.

A magyar és osztrák püspökök nem tagadták az infallibilitást. Így nem is azt vitatták, hogy helyes, vagy nem helyes a dogma, hanem azt hangoztatták Rauscher bécsi bíboros vezetésével, hogy annak dogmaként való kihirdetése nem időszerű, vagyis nem olyanok az európai viszonyok, hogy kedveznének a dogmának. Legjobban tapasztalták ezt itthon, Ausztriában és Magyarországon egyaránt. Ezekben az országokban — bár teljesen jogtalanul — a legellenségesebb hangulat uralkodott a szóban forgó hittétellel szemben és ezt ki is fejezték a zsinatra induló püspökök előtt. Nem titkolták a kormányok azt sem, hogy ha a püspökök az infallibilitás mellett szavaznak, az állam szakít az egyházzal, mert — véleményük szerint — „új vallás” alakul, melyet az állam nem fogad be.

Ha a magyar és osztrák püspökök helyzetét nézzük, részben megértjük magatartásukat. Hiszen nem régen kötötte meg a konkordátumot a Szentszékkal Ausztria és Magyarország (1855). Ezzel rendeződött az egyház helyzete ezekben az államokban. Ebben nagy része volt Rauschernek. Ennek a felbontásától kellett félniük, mely félelemre valószínű volt elég okuk. Emberileg érthető, amikor azt hangoztatták, hogy nem időszerű az infallibilitás dogmaként való kihirdetése, melynek jogosságát és igaz voltát azonban ők nem tagadták.

Az osztrák kormány a következőképpen gondolkodott: Konkordátumot kötött a Szentszékkal, de most Róma új vallást alapít, tehát megszűnik a régi lenni, mellyel az egyességet kötötte. Következésképpen a konkordátum megszűnik érvényesnek maradni. Ha pedig a magyar és osztrák püspökök elősegítik szavazatukkal az „új vallás” keletkezését, a katolikus hit elveszti államvallás jellegét, sőt mint új szekta, még a bevett vallások közt sem szerepelhet majd.

A magyar és osztrák püspökök gondolkodása egészen elütött a franciák egy részének meggyőződésétől, — mely nemcsak a dogmakihirdetéssel, hanem annak igaz voltával is ellentétben állt, — de találkozott velük abból a szempontból, hogy mindegyiknek érdeke volt az infallibilitásról való tárgyalás elhagyása.

Ez a hitük, — vagyis a tévedhetetlenség elfogadása, — már 1867-ben kifejeződött abban a „címjegyzékben”, amelynek elkészítésével Haynald kalocsai érseket bízták meg. Ezt a jegyzéket akkor állították össze és adták át a pápának, mikor első alkalommal szereztek tudomást a zsinat összehívásáról, és hogy abban a pápai családhozhatatlanságnak a hittétele is definiálásra kerül. Ezért később a felvázolt helyzet miatt, aggodalom vett rajtuk erőt az esetleges következmények miatt, hiszen részükről a pápai tévmentesség már ebben a címjegyzékben elismerésre talált.²⁸¹ — Nagy izgalmat keltett a hír, melyet csak Haynald tiltakozása enyhített kissé, aki ugyanis nem ismerte el, hogy a jegyzék az infallibilitást tartalmazza. Csak azt ismerte el, hogy firenzei zsinat döntésének a megismérlése rejlik benne²⁸²

Az európai hatalmak titkos források útján értesültek a zsinat előzményeiről és máris megkezdték a tanácskozást, hogy milyen álláspontot képviseljenek a dogmával szemben. A titok Hohenlohe herceg útján szivárgott ki, akinek egy bíboros rokona volt. Az európai államok egy része római követei által próbálta befolyását érvényesíteni, de nem sikerült. A püspökökre pedig úgyszólván nem tudott hatni egy állam sem. Egyedül az osztrák kormány volt az, mely befolyását legjobban tudta érvényesíteni, főleg a magyar püspökökre nézve.²⁸³

A vatikáni zsinat ellenségei azt szokták hangoztatni, hogy a pápa azért hívta össze a zsinatot, hogy a pápai infallibilitást definiálják. Az aktákból azonban világosan kitűnik, hogy ez a tan azért került a zsinat tárgysorozatába, mivel az atyák nagyobb része követelte. Ez a zsinaton kifejezésre jutott az egyhangú szavazásból.²⁸⁴

IX. Pius 1865-ben, amikor először közölte tervét, kérdést intézett a bíborosi testülethez, hogy miről tárgyaljanak a zsinaton. Huszonegy bíborosból ketten az infallibilitást is megemlítették. Még ugyanezen évben a pápa több püspököt megkérdezett a tárgyra vonatkozólag, akik közül néhányan szintén a zsinat elé bocsátandónak ítélték a tant. 1869 februárjában pedig a teológusoknak kellett felelni a következő két kérdésre: 1. „Vajon az a tan, mint hittétel (articulus fidei) definiálható-e? — 2. Vajon az mint hittétel definiálandó-e (sit definienda)?”²⁸⁵

Az első kérdésre valamennyien igennel feleltek. A másodikra egy határozottan úgy felelt, hogy „inopportunos”. A zsinatra összejött atyák véleménye is ez utóbbin oszlott meg. Nagy felindulást keltett a kérdés minden oldalról. Voltak, akik óhajtották, mások viszont félték tőle. Több püspök azért, mert félt egy újabb skizmától, vagy egyházüldözéstől, mely a definiálás után könnyen bekövetkezhet, így inopportunistá álláspontra helyezkedett. De a legnagyobb rész, mintegy ötszáz, kérte a zsinaton való tárgyalását. Az inopportunisták vezére Schwarzenberg prágai érsek és Rauscher bécsi bíboros érsek voltak.²⁸⁶

Ilyen előzmények után jelent meg az ünnepélyes összehívó bulla: az Aeterni Patris. 1868—1869-ben a commisso-k elé bocsátották a tételeket, köztük az infallibilitást, melyet a teológusok egy kivétellel (dr. Alzog) elfogadtak. Most már nem volt többé titok, hogy a zsinat elé bocsátják a tételt.²⁸⁷ A püspökök körleveleikben nyilatkoztak róla, ill. vették tudomásul. 1869 májusában Antonelli bíboros a diplomaták előtt bejelentette, hogy nemsokára dogmaként fogják kihirdetni.

1869. december 8-án történt a zsinat ünnepélyes megnyitása, melyre Ranolder, Jánosi Gusztáv titkára kíséretében érkezett. Több mint 700 főpap volt jelen. A pápa beszédet mondott, a zsinat vezetését pedig öt bíborosra bízta. Hogy a sajtó ellenmunkája ekkor sem szünetelt, jellemző példája egy erdélyi lap támadása, melyben Szanyi Dániel a csalatkozhatatlanság dogmáját — 1870. február 9-i számban — „a józan ész kigúnyoló, a századot vakmerően kihívó, új hitágazatnak, oktalan újításnak, iszonyú bolondságnak” tartja egy cikkében.²⁸⁸

A katolikus hitről szóló zsinati tárgyalások közben más-más bizottság készítette elő az Egyházra vonatkozó tételek kidolgozását. 1870. január 18-án Hassun örmény pátriárka és Ledochowski poseni érsek a többség nevében kérvényt adtak be a bizottságnak, hogy a gallikanizmus és febronianizmus végleges letörésére hirdessék ki dogmaként a pápai tévedhetetlenséget. Bár ez a

tétel a pápaságról szóló előzetes tervezetben nem volt benne, mivel 1870 január 28-án kb. 400 aláírással újabb hasonló kérés érkezett a zsinathoz, és annak tárgyalását napirendre tűzték. Erre az innopportunista püspökök 137 aláírással egy másik kérvényt adtak be, melyben a tévmentesség tárgyalásának elhagyását kérték. Köztük voltak a magyar püspökök is. E javaslat aláírói között nem szerepel Ranolder és még néhány magyar püspök, szám szerint hatan. 14 írta alá.

A javaslat megokolásai a következők voltak:

1. Semmiféle sürgető ok nem szól a definíció mellett, mert a püspökök, papság és hívők kevés kivétellel amúgy is elfogadják IX. Pius döntéseit.
2. A vitás kérdés eldöntésére teljesen elegendő a Firenzei zsinat határozata is, valamint VI. Pius hitvallása a pápai tekintélyről.
3. Meghatározása nagy nehézségekbe ütközik módját és alakját illetőleg.
4. A skizmatikusok és heretikusok csak jobban visszariadnának az egyesüléstől.
5. A püspökök közt szakadás támadna, holott most versenyeznek a Szentszék iránti tiszteletben.
6. Akik nem fogadják el a pápa döntéseit, azoknak a dogma kihirdetése sem változtatna magatartásukon.
7. A tan valódi értelmének elferdítésével megvetnék azt a tekintélyt, amelyet Krisztus adott apostolainak.
8. A meghatározásnak az lenne a következménye, hogy sok más ügyet is Rómába kellene felterjeszteni és így ide halmozódna minden teher, melyet az nem lenne képes vállalni.

Az elnöklő kardinálisok megígérték a dogma kihirdetését sürgetőknak, hogy a „de fide” szóló konstitúciók után rögtön az infallibilitást tárgyalják. Így most már nem volt más hátra az antiopportunisták számára, minthogy az eredeti sorrend megtartását követelték, hogy minél hátrább kerüljön a vitás kérdés sor, mely sorrendben csak a 11. tétel után következett volna. A másik párt azonban minden halasztásban a szent ügy veszélyeztetését látta.²⁸⁹

Mivel a pápa, helyet adva a többség kérésének, úgy döntött, hogy a tévedhetetlenség kérdését is vitassa meg a zsinat, ezt is a „de Ecclesia Christi” tervezet (schema) pontjai közé iktatták, és a pápasággal foglalkozó 11. fejezethez csatolták mint új fejezetet.²⁹⁰

Így májusban került sor a tétel tárgyalására, melynek vitájában Ranolder is felszólalt május 14-én. Az első felszólalók egyike volt, hiszen e napon kezdődött a tudományos vitája a kérdésnek, hogy a „római pápa hit és erkölcs dolgában nem tévedhet”.

Beszédében Ranolder a zsinat legfőbb szempontjaként a lelkek üdvéért való szolgálatot emeli ki. Ugyanakkor „nyugtalanít és félelemmel tölt el — mondja a püspök —, feltéve, ha kihirdetésre kerül: a pápai tévedhetetlenség dekrétuma. Igen sokan lesznek, akik szembeszegülnek magával a hitcikkellyel, de azzal a ténnyel is, hogy tizennyolc évszázadon keresztül semmiféle hitvallás és olyan tan nem volt erre vonatkozólag, amelyről el lehetne mondani, hogy »mindig, mindenkire, mindenütt« vonatkozott volna. Így megvan az ok a zúgolódásra: »kemény beszéd, ki hallgatja«. — Minden korban vannak, akik gyengék a hitben. Ilyenekre vonatkozólag már Szent Pál is ad utasítást: A hitben gyengéket fogadjátok be. Nemde a Megváltó is, mint jó pásztor otthagya a kilencvenkilen-

cet, keresi a nagyraértékelt egyetlen elveszettet, mert végül is azért jött az Úr, hogy keresse és üdvözítse azt, ami elveszett. — A zsinat törekvése az egység is, miként az imádkozó Megváltó kérte: Atyám, őrizd meg azokat, akiket nekem adtál, hogy egyek legyenek. E hittétel azonban csak súlyosbítaná a szakadást. — Itt hivatkozik a püspök egyházmegyéje összetételére, ahol a félmilliónyi katolikus közt kettőszázezer a protestáns.

Elfogott a félelem — folytatja Ranolder — amikor azokra gondoltam, akik akár keleten, akár nyugaton már megújultak Krisztusban, de még nem erre az akolra figyelnek, mert vagy a római pápa primátusát vagy az Egyház csalatkozhatatlanságát nem fogadják el, de meghívtak arra, hogy alkalmas időben az Egyház ölére visszatérjenek. Most azonban egy új akadály fogja őket távol tartani az egységtől és ez elsősorban a római pápa csalatkozhatatlanságáról szóló előterjesztés lesz . . . Ezért lelkiismeretem és tudásom szerint úgy vélem, hogy a római pápa csalatkozhatatlanságáról szóló tan dekrétumi kihirdetésétől tartózkodni kell . . . Szentséges Atya, látva a világ felkavart békéjét, bárcsak saját hatalmaddal parancsolhatnál a szélnek és tengernek, a hullámoknak és a viharoknak, hogy mindnyájan örvendezve örülhessünk annak, végre csend lett. Valóban, ha ezt a kérdéses ügyet mérsékletet tanúsítva „motu proprioval” oldanád meg, bizonyára bölcsességeddel, nagylelkűségeddel és a lelkek iránti szeretettel saját gyötrelemmentes koronádat készítenéd elő. Adja Isten, úgy legyen!” — fejezte be beszédét Ranolder.²⁹¹

A július 13-i általános gyűlésen próbaszavazást tartottak. Jelen volt 601 zsinati atya. Közülük 451 „placet”, 88 „non placet”, 62 „placet iuxta modum” szavazott. Ezen ülés után a kisebbség veszve látta ügyét és még 15-én 55 zsinati atya — köztük a magyar püspökök is — egy levélben bejelenti a Szentatyának, hogy haza indulnak. A nyilvános ülésen nem jelennek meg, mert a „pietas és a reverentia nem engedik, hogy Szentséged személyét ennyire közelről érintő ügyben szemben és nyíltan »Non placet«-et mondjunk”.²⁹²

Egyébként híveik lelki szüksége is azt diktálja, hogy haza menjenek. Különbösen „intemeratam fidem et oboedientiam” ígérenek a pápának. Hasonlóan cselekszenek Melcher és Ketteler püspökök is, akik azzal kérik felmentésüket a nyilvános ülésen való megjelenés alól, hogy a francia-porosz háború miatt igen nagy veszélyben forgó híveikhez kell visszatérniök. „Egyébként a legalázatosabban alávetem magam — írja Melcher — a zsinat döntéseinek”. Ketteler pedig: „Nem távozhatom Rómából, mielőtt Neked — Szentatya — nem nyilvánítom, hogy a legteljesebben alávetem magam a zsinat döntéseinek”.²⁹³

E sok külső küzdelem és belső vívódás után, hogy az infallibilitás dogmája a zsinaton definiálható lett, úgy tűnik, hogy az ellenzéknek tulajdonítható. Ha ugyanis sorrendben tárgyalják, valószínű nem került volna rá sor, mert mint ismeretes, a pápai állam elfoglalása félbeszakította a zsinatot. Így lesznek sokszor akaratlanul is a Szentlélek eszközévé azok, akik épp ellene dolgoznak.

Hogy mennyire magukévá tették utólag a magyar püspökök az infallibilitást, kitűnik ez abból, hogy az iskolákban való tanítását azonnal elrendelték a kihirdetés után, bár a híveknek hivatalosan nem hirdették ki, nem akarván nyíltan szembe kerülni a kormány rendelkezésével. Ennek ellenére két püspök ezt is megtette.

UTOLSÓ ÉVEI

Végrendelete és hagyatéka

A Vatikáni Zsinatról hazatérve, Ranolder hosszabb ideig Budán tartózkodik, valószínűleg meggyengült egészsége miatt. Lassanként egészen visszavonul az egyházmegye kormányzásától is. Csopakon szinte remeteként él. Egy-egy udvari papja naponta leviszi hozzá a fontosabb iratokat, de inkább helynöke, Markl Ignác intézkedik.²⁹⁴

1871. április 12-én kérvényt ad be a minisztérium útján a királyhoz, amelyben kéri, hogy szabadon intézkedhessen szerzett vagyona felől. A kérvényre a választ 1874. április 24-i keltezéssel kapja meg: A válasz elutasítja Ranolder kérését, hivatkozva az 1793. december 21-én kelt „legfelsőbb határozatra, mely ily esetekben a főpapi javadalmak évi jövedelmének egyharmad részét díjképpen lefizetendőnek rendeli”.²⁹⁵

A püspök 1871. április 12-i kérvénye így hangzik: „Roncolt egészségi állapotom és ebből származott elgyengültségem érzete komolyan int, hogy közelebb bekövetkehető halálom esetét szem előtt tartva, sajátom mire és miképpen fordításáról előre gondoskodjam.”²⁹⁶

1872-ben terjesztik a minisztertanács elé Ranoldernek abbéli kérését, „hogy nékie díjmentes engedély adassék arra, hogy szerzett vagyonáról belátása szerint végrendeletileg intézkedhessék, annyival inkább, mert hagyatékának legnagyobb részét a szegényebbsorsú áldozároknak, székesegyházának és egyéb jótékonycélú intézetnek szánta”.²⁹⁷

Külön kéri a minisztert is, hogy támogassa kérését a királynál, melyben díjmentes, szabad végrendelezését kéri. „Ilyen engedélyt — írja — nyert báró Szepessy boldogult püspök is 1837-ben.”²⁹⁸

A jelzett 1872. évi miniszteri felterjesztésből megtudjuk azt is, hogy milyen indokokat hozott fel Ranolder kérésének méltányossága mellett. Felsorolja, „hogy már eddig is közhasznú célok előmozdítására jelentékeny összegeket áldozott: nevezetesen a szegényebb lelkészek, elaggott papok, falusi tanítók és ingyen leánynevelő intézetek megsegítésére 500 000 forintnyi alapítványt tett, mely alapítvány a Ferenc József nevet viseli. Veszprémben egy felsőbb leánynevelőt s ugyanott egy ingyen leánynevelő intézetet alapított, a kaposvári gimnázium alaptökéjét 6000 forinttal, a keszthelyi gazdasági intézetet pedig 2000 forinttal gyarapította, a görög szertartású katolikus egyháziak segélyezésére 10 000 forintot, a katonai özvegyek és árvák részére 3000 forintot adományozott. 1864-ben és 1865-ben az aszály- és fagykárosultak segélyezésére 11 000 forintot adott. 1866-ban a porosz—olasz háború költségeihez 10 000 forinttal járult hozzá. Kinevezésdíjként 25 000 forintot fizetett. Tagosítási költségekre sajátjából legalább 100 000 forintot fordított, s mindezekon kívül más különféle jó célokra legalább 100 000 forintot áldozott püspöksége ideje alatt.”

A pénzügyminisztérium ezen felterjesztésére a következő feleletet adta: „Miszert a főpapok végrendelkezési jogát szabályozó Kollonics-féle egyezmény értelmében szabadságukban áll a főpapoknak szerzeményük 1/3-áról azon esetben is szabadon rendelkezni, ha erre királyi engedélyt nem is szereznek; miután azonban a veszprémi püspök folyamodványából kiderül, hogy ő a királyi engedélyért főleg azért esedezik, hogy a királyi kincstárt illető szerzeményének 1/3-ról is szabadon rendelkezessék, ez oknál fogva a nevezett minisztérium a veszprémi püspöknek kérelmét teljesíthetőnek nem tartja.”

A kultuszminisztérium erre újból megkeresi a pénzügyminisztériumot, hogy „tekintve, a nevezett püspök szerzett vagyonát országos érdekű közművelődési célokra akarja fordítani és ily módon kérése teljesítése mellett fontos méltányossági okok szólnak, adná a beleegyezését abba, hogy a veszprémi püspöknek kérelme az 1715. évi 16. törvénycikk értelmében pártolólá a legfelsőbb helyre terjesztessék”.²⁹⁹

A pénzügyminisztérium ekkor is megtagadja a kérés teljesítését, megjegyezve, hogy ha a kultuszminisztérium továbbra is „ragaszkodik kifejtett nézetéhez, az úgy a minisztertanács döntése alá terjesztessék”.

Az I. Ügyosztály szerint, mivel a püspök kérelme jogos, a kérdés csak az lehet, hogy díjmentes legyen-e vagy sem, „melynek eldöntése Miniszter Úr Nagyméltóságának bölcs belátásától függ”.

Az 1848. előtti szokás szerint a végrendelkező főpap tiszta jövedelmének 1/3-át köteles a kincstárnak fizetni. Ranolder jövedelme az összeírás szerint évi 100 000 forint, melyből azonban levonandó a vallásalapi járulék, mely 50 000 forint és más járulékok, melyek 10 000 forintot tesznek ki. Így a tiszta jövedelem 40 000 forint. Ennek egyharmadát kellene tehát fizetni.

A minisztertanács a pártoló felterjesztést 1874-ben elutasította.

Ranolder halála és helye a XIX. sz. egyháztörténetében

1871 elején hosszabb időt töltött Budán. Talán betegsége, gyengesége volt az oka, hogy ez időtől fogva jobban visszavonult az egyházmegye ügyeinek az intézésétől, melyet helyettesére, Markl Ignácra bízott. Csak ritkábban hallatja buzdító szavát.

1875. május 12-én ünnepelte püspökké szentelésének 25. évfordulóját, mely alkalomból a következő körlevelet küldte szét híveinek: „Az Úr irgalmasságát éneklek örökké, miként most magasztalja lelkem az Urat, mivel nagy és rendkívüli dolgot tett velem, Ő, a Hatalmas, és szent az Ő Neve. Az Ő akarata, hatalma és könyörületes műve: e világnak gyengéit, sőt szánalomra méltóit választja ki, hogy annál inkább láthatóvá váljék ereje; így engem, alkalmatlant és szegényt a porból hívott létre, gondosan őrzött, felemelt, sőt magasra is emelt, ami csak keveseknek adatik meg. Ezért méltó és igazságos, hogy a porba hullva, térden állva az Ő könyörületességét imádjam és dicsőítsem az Atyát, aki a mennyben van, mert Ő, aki a kérők vágyát nemcsak teljesíti, hanem könyörületességében reményen felül teljesíti, napok hosszú során át engem is elhalmozott jóságával. E fenségesekről elmélkedve szüntelen egyre parancsolóbban szól nekem, aki már öreg vagyok: gondolj a halálra. Mindnyájatokért való törődés és aggodás tölti be egész bensőmet, ezért kérem állhatatosan: imádkozzunk egymásért.”³⁰⁰

A jubileumi ünnepségen, melyet május 16-án tartottak meg ünnepélyes keretek között, Kemenes Ferenc kiváló költő és egyházi szónok, veszprémi kanonok mondta az ünnepi beszédet Ranolder érdemeiről. A Szentlélek éltető szellemének működését hangoztatta, aki folyton támaszt új és új férfiakat, „kik az Úr nevét viszik a nemzetek előtt. Ilyen kiválasztott férfit tisztel Ranolder püspök személyében, ki a nőnevelés által új, istenfélő élet alapjait rakja le a családba, megmenti azt és ezáltal a társadalmat, ki a családok keresztény regenerációja által meg fogja törni az újkori elpogányosodott szellem rabszolgaságát, ki jótéteményeivel letörölte a szegénység könnyeit, megdicsőítette az Egyházat, s halhatatlan érdemeket szerzett Isten és a világ előtt”.³⁰¹

A püspöki jubileum alkalmával a király a „Lipót-rend” nagykeresztjével tüntette ki, káptalanja pedig jeles hazai művészekkel (Székely, Keleti, Rauscher) díszes albumot készíttetett a nap emlékére, mely a a Püspöki Könyvtárban látható.

Utolsó éveiben — 1872 után — betegeskedése miatt a szomszéd püspököket (Kovácsot és Szabót) szokta megkérni a terhesebb funkciók végzésére.

Betegségét onnan származtatta, hogy Nágocson (Somogy m.) missziót tartatott egy alkalommal, mely akkoriban hallatlan dolog volt, és ő maga is részt vett, sőt beszélt is a szabad ég alatt és itt fázott meg.

Ezután a nyári időszakban inkább Csopakon, szőlőjében tartózkodott. Itt is betegedett meg. Kezelőorvosa, aki rokona volt, dr. Láncz, utolsó napjaiban rendszeresen látogatta és látta, hogy nagy a veszély. A paloznaki pap adta fel neki az utolsó kenetet, és nemsokára, 1875. szeptember 12-én meghalt.

A püspök halálát Pribék István káptalani helynök körlevélben szeptember 18-án hozta a hívek tudomására.

Veszprém város halából az alsóvárosi temetőben sírboltot építtetett számára.

Ranolder János veszprémi püspök nagyságát kortársai és késői visszaemlékezők egyaránt elismerik. Kiemelik áldozatkészségét és kiváló szellemi képességeit.

Szellemi és anyagi javainak összességét egyháza szolgálatába állította. Nevét, kétségtelen az általa alapított nőnevelő intézetek tették emlékezetessé. „Ranolder püspök nagyszabású ember volt. És ha nem sikerült minden intézkedése, az csak annak tudható be, hogy nem tudta megfelelően megválasztani környezetét. Mindamellet annyi lendített az oktatásban, az alapítványokban, a leánynevelésben és irodalomban, meg annak pártolásában, hogy emléke soha el nem múlik” — így emlékeznek rá vissza.³⁰²

A fennmaradt írásos emlékek olyan embert mutatnak be Ranolder püspök személyében, aki saját maga alakítása mellett a körülötte levő világot is képes volt megváltoztatni. Életében elkísérte a szerzetesi iskolában kapott vallásos nevelés. Tapasztalatai utazásai révén csak gazdagodtak. Nem múlt el nyomtalanul az egyetemi és teológiai tanársága sem. Egész életében vallotta, hogy vallás nélkül erkölcs, és erkölcs nélkül emberhez méltó élet nem lehet.

Olyan korban élt, amikor a liberális gondolkodás hatására csökkent az egyház szerepe. Az ilyen körülmények között nevelődött ember helyzetébe élte bele magát. Mint nevelőnek megvolt a lehetősége, hogy az önmagukkal vívódó embereket megértse.

Mikor valaki pályát választ, előáll az élet a maga követeléseivel és küzdelmeivel, találkozik a nehéz kötelességekkel: a hosszú, fáradtságos munkával. Előállnak a nagyobb igények és csábítgatások: egyrészt a kényelmes élet utáni vágy, másrészt a tiltó törvény szigora. Hú maradjon-e az erényhez, vagy a kísértéseknek engedjen-e? Amikor így a lélek kifárad a küzdelemben, segít-e a családi emlék, mely elmosódott vagy a társadalmi szokás, mely hatását elvesztette; a természet törvényei, melyeket mindenki a maga érdeke szerint magyaráz?

Ranolder mély meggyőződéssel vallotta, hogy az ember a természet vagy az ész követelte erkölcsiséggel nem állhat ellen a csábításnak, sőt nem is juthat tudatára annak, hogy mi végre van a Földön, vagyis nem ismerheti meg magasztos rendeltetését. Tehát a vallás és erkölcs korrelatív fogalmak. Egyik nem létezhet a másik nélkül. Az általa alapított intézetekben ezt akarta bizonyítani, mégpedig kezdve a leányokon, akik mint anyák később gyermekeik ilyen szellemű nevelői lesznek.

Ez a felismerés vezérelte egész életében. Így alkotott maradandót és lett korának nagy nevelője.

Az oktatás-nevelésügy területén szerzett érdemei mellett a teológia tudományos művelésében is ott vannak elévülhetetlen érdemei. Tankönyvét nemcsak itthon, hanem külföldön, így Rómában is ismerték és tanították.

Bár neve ilyen előzmények után nem volt ismeretlen, szerényen, csendben foglalta el püspöki székét. Annál nagyobb volt a meglepetés megérkezése után a negyedik napon, mikor elmondta installációs beszédét, mely mindenkiből elismerést váltott ki. A papsághoz intézett szózata valóságos remeke az egyházi szónoklatnak. A püspök megmutatta, hogy mennyire mestere a Szentírás alkalmazásának. Beszéde szakadatlan sorozata a szebbnél szebb bibliai idézeteknek. A biblikum egykori tanára, az egyetemi templom szónoka megmutatta azt is, hogy teljesen otthonos ama kincsek tárházában, amelyből a hittudomány, életbölcesség és lelki élet meríti anyagát és amely kifogyhatatlan forrása és eszköze a mindenkori egyházi szónoklatoknak, vagyis a Biblia erejét, méltóságát és szeretetét.

A szó valódi értelmében tanító és lelkipásztor volt, akinek minden szava és tette az Isten akarata szerinti ember kialakítását szolgálta.

A közéletben és gazdasági életben kifejtett tevékenysége szintén jelentős volt.

Kortársai szerint Ranolder alacsony termetű és törekeny testalkatú embernek látszott, de arca és megjelenése tekintélyt sugárzott. Különösen életének utolsó évtizedében súlyos betegségekkel küzdött. Munkáját ekkor is folytatta, hiszen az intézetek egy részének alapítása erre az időre esik. Tehát gyenge testében erős lélek lakozott.

Püspöki tevékenysége hazánk történelmének egy súlyos megpróbáltatásoktól és ellentmondásoktól terhes időszakára esett. A levert forradalom és szabadságharc után a magyar politikai élet szereplői számára csupán két lehetséges út volt járható: vagy az emigráns sors, vagy a hazai politikai élet megteremtése az abszolutizmus korlátok közé szorított lehetőségei között. Ebben a nehéz korban külföldre bujdosva könnyebb volt a hőssé válás. Az itthon maradottaknak, főleg a politikai élet alakítását vállalóknak, vállalni kellett az idegen hatalommal való együttélést, sőt az ebből fakadó bizalmatlanságot is. Várakozni a megfelelő pillanatokra, hajlani a kompromisszumokra, de megőrizni a nemzet szuverenitását.

A politikai gyakorlatnak ez az irányzata csak hosszabb távon érhet el sikereket és számíthat elismerésre. Az ilyen elképzelést valló politikusok között találjuk Ranolder János veszprémi püspököt. Természetesen nála figyelembe kell venni azt, hogy ő elsősorban pap volt, és csak másodsorban politikus. Érdemei azonban e téren is elismerésre méltók. Tette azt, amit adott esetben tennie kellett. Mentette a szabadságharcban részt vettek, küzdött népe szellemi és anyagi felemeléséért. Így nagy szerepe volt a nemzeti érdekek szolgálatával abban, hogy az ország nem vált Ausztria őrbirodalmának tartományává.

Összegezve Ranolder püspök életét és munkásságát, elfogultság nélkül elmondható róla, hogy nemcsak a veszprémi egyházmegyének, hanem a XIX. sz. hazai egyháztörténelmének is kiemelkedő egyénisége volt, aki a nőnevelés fontosságának felismerésével, a kor elvárásainak megfelelő iskolaalapításaival, iparfejlesztési tevékenységével, érzékeny és gyakorlati szociális gondolkodásával jelentősen hozzájárult a saját működési területén a kiegyezés után fellendülő polgári fejlődés kibontakozásához.

Utószó

Majdnem egy évszázadon át, 1854-től 1948-ig iskolák viselték ezt a nevet: Ranolder.

Gondolom, nemcsak számomra volt megoldásra váró rejtély ez a név. — Ki volt az, aki nevet és léteztet adott ezeknek az iskoláknak?

Az a nagylelkű veszprémi püspök, akinek vallomását kortársa, Eötvös Károly jegyezte fel: „Egyházamé és hazámé az én birtokom. Az Isten bízta rám kezelését, hogy Egyháznak és hazámnak visszaadjam.”

E könyv azt beszéli el, hogyan valósult meg ez a nagyszerű elgondolás Ranolder János veszprémi püspök életében.

A munka a Pázmány Péter Hittudományi Akadémiára benyújtott doktori értekezés átdolgozása, melynek megírásában Török József professzor szakszerű, áldozatos segítsége kezdettől irányadó volt. Ezúton is köszönöm támogatását.

Továbbá köszönetet mondok Gelencsér János ny. esperes, plébánosnak, hogy a témával kapcsolatos értékes anyagát rendelkezésemre bocsátotta; a Veszprémi Egyháztörténeti Munkaközösségnek, mely Körmendy József püspöki levéltárigazgató vezetésével a kutatási munkát segítette és a kiadást lehetővé tette.

Köszönettel és elismeréssel tartozom Mészáros István professzornak, aki mint a neveléstörténet szaktekintélye adott újabb szempontokat és Körmendy Kingának, a Tudományos Akadémia könyvtárosának az anyag rendszerezésében és újabb forrásmunkák felkutatásában nyújtott segítségéért.

Tab, 1987. május 25.

Takács Lajos

Felhasznált irodalom és források

- ¹Historia Domus, Tab 6. old.
- ²Gelencsér János jegyzete, aki a 30-as években már foglalkozott Ranolder püspök életének kutatásával. Jegyzetét rendelkezésemre bocsátotta, melyeket a következőkben felhasználok, különösen az Orsz. Levt. adatait, melyek nagy része a II. világháború alatt megsemmisült és csak e jegyzet alapján ismertek.
- ³Pedagógiai Lexikon IV. 1979. Bp. 13. old.
- ⁴Ravasz János (szerk.): A magyar nevelés története a feudalizmus és kapitalizmus korában. Bp. 1968. 66. old.
- ⁵Orosz Lajos: A magyar nőnevelés úttörői. Bp. 1962.; Teleki Blanka és köre. Karacs Teréz, Teleki Blanka és Lóvey Klára. Összeállította Sáfrán Györgyi dr. Bp. 1963. Magyar Századok sorozat. — Veres Pálné iskolája — 100 éves. Veres Pálné Gimnázium jubileumi évkönyve 1968—1969. Szerk.: Kelemen Lászlóné Bp. 1969.; Veres Pálné Beniczky Hermin élete és működése. Hálás tisztelete jeléül kiadja az Országos Nőképző-Egyesület. Összeállították: Rudnay Józsefné és Szigethy Gyuláné. Bp. 1902.
- ⁶Magyarország története (Sinkovics—Wittmann—Heckenast—Ember—Wellmann—Balázs) 5/1. Akad. Kiad. 54. old.
- ⁷Hermann Egyed: A katolikus Egyház története Magyarországon 1914-ig. München 1973. 375—376. old.
- ⁸Dr. Szántó Konrád: A katolikus Egyház története. Budapest 1985. II. 398. old.
- ⁹Magyarország története i. m. 5/1. 211. old. — Szilas László: Kis Magyar egyháztörténelem, Róma 1982. 108. old. Hermann 391. old.
- ¹⁰Mészáros István: A magyar nevelés története 1790—1848. Budapest 1968. 64. old.
- ¹¹Uo. 81—83. old.
- ¹²Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon Bp. 1983. 429—430. old.
- ¹³Szilas 108. old.
- ¹⁴Nagy K.: A magyar katolikus egyház nemzeti zsinatai, Gyöngyös 1943. 167. old.
- ¹⁵Szilas 108—110. old.
- ¹⁶Meszlényi Antal: A magyar hercegprímások arcképcsarnoka, Bp. 1970. 185—186. old.
- ¹⁷Zádor A.: Az esztergomi főszékesegyház, Bp. 1970. 7—15. old.
- ¹⁸Hermann 418—419. old.
- ¹⁹Pécs Belvárosi Plébánia: Kereszteltek és házasultak anyakönyve.
- ²⁰Pécsi Napló 1928. szept. 15. Dr. Rónaky Kálmán: A pécsi kesztyűs háztól a veszprémi püspöki palotáig.
- ²¹Uo.
- ²²Album et matricula auditorum. Pécs Püsp. Lvt.
- ²³Hermann 410. old.
- ²⁴Status personalis és Protocollum R. Generalis Seminarii Pestiensis a. 1825.
- ²⁵Uo.
- ²⁶Pécsi Napló i. m.
- ²⁷Pécsi Pki Lvt. Status personalis.
- ²⁸Pécsi Pki Lvt. Protocollum a. 1831. n. 492; a. 1835. n. 879.
- ²⁹Hermann 400—406. old.
- ³⁰Ranolder: Hermeneutica X. p. és IX. p. és Szinnyei J.: Magyar írók. 1214. old.
- ³¹Stuttgarteri Bibliai Kislexikon, 1974. 51. old.
- ³²Uo. 50. old.

- ³³Vasárnapi Újság. 1875. május 16.
³⁴Pécsi Pki Lvt. Protoc. 1839. n. 737.
³⁵Uo. 1838. n. 804.
³⁶Religio 1846. I. 381. old. Úti vázlatok.
³⁷Uo. 388. old.
³⁸Meszlényi i. m. 216—286. old.
³⁹Pécsi Pki Lvt. Protocollum a. 1838. n. 804.
⁴⁰Uo.
⁴¹Religio 1846. I. 280 old. Hermann 437. old.
⁴²Pécsi Pki Lvt. Protoc. 1840., 1841.
⁴³Religio 1841. I. jan. 17. Egyházi tudósítások.
⁴⁴Uo. II. 152. old.
⁴⁵Religio 1850. 27. sz.
⁴⁶Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1891. 543. old.
⁴⁷Religio 1841. II. 152. old. Egyházi tudósítások.
⁴⁸Mihalovics Ede: A kat. predikáció története Magyarországon. Budapest, 1900—1901. 588. old.
Hermann 439. old.
⁴⁹Meszlényi i. m. 216—286. old.
⁵⁰Religio 1843. II. 285. old.
⁵¹Religio 1843. II. 293. old.
⁵²Uo.
⁵³Religio 1844. I. 311. old.
⁵⁴Religio 1846. I. 180. old.
⁵⁵Pécsi káptalani Lvt. Protoc. XXII. n. 324, 153, 326, 157.
⁵⁶Uo. XXII. n. 325.
⁵⁷Uo. XXII. n. 336.
⁵⁸Uo.
⁵⁹Uo. XXII. n. 341.
⁶⁰Uo. XXII. n. 350—352.
⁶¹Uo. XXII. n. 422.
⁶²Religio 1848. II. 110. old.
⁶³Pécsi Káptalani Lvt. Protoc. XXII. 470.
⁶⁴Uo. XXII. 482.
⁶⁵Hermann 420—421. old.
⁶⁶Magyarország története 6/1. 107—111. old. Hermann 422—423. old.
⁶⁷Mihályfi Ákos: A papnevelés története, Bp. 1896. I. 375. old.
⁶⁸Saly László: Szilasy János és lelkipásztorság tana 49. old.
⁶⁹Scheffler János: Hám János szatmári püspök emlékiratai 1848—1849. Bp. 1928. 63. old.
⁷⁰Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig, Bp. 1985. 265. old.
⁷¹Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849—1865. Bp. 1922. 61. old.
⁷²Uo. 75. old.
⁷³Irsik Ferenc: Hám János élete, Szatmár 1894. 207—208. old.
⁷⁴Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora i. m. 234. old.
⁷⁵Religio 1849. 312. old.
⁷⁶Uo.
⁷⁷A Veszprémi Egyházmegye papságának névtára. 1975. 61. old.
⁷⁸Uo.
⁷⁹Szántó Konrád: A magyar katolikus papság a szabadságharcban. Vigilia 1970/3. 160—164. old.
⁸⁰Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és állam 1848—1849-ben, Bp. 1928. 152—155. old.
⁸¹Jánosi Gyula: A nagy nemzedékek kora, Veszprém 1948. 223—224. old.
⁸²Hermann 427—428. old.
⁸³Uo. 430—431. old.
⁸⁴Uo. 432. old.
⁸⁵Országos Lvt. 3358/1849.

- ⁸⁶Uo. 3318/g/1849.
⁸⁷Országos Lvt. 4807/1849.
⁸⁸Veszprémi Pki Lvt. Körlevél 1850.
⁸⁹Uo.
⁹⁰Religio 1850. 46. sz.
⁹¹Uo. 59. sz. 683—684. old.
⁹²Uo. 61. sz. 500. old.
⁹³Uo.
⁹⁴Uo. 68. sz. 559. old.
⁹⁵Uo.
⁹⁶Uo.
⁹⁷Ádám Iván: A veszprémi székesegyház, Veszprém 1912. 471. old.
⁹⁸Uo. 481—482. old.
⁹⁹Religio 1850. II. 25. sz.
¹⁰⁰Uo. II. 26. sz.
¹⁰¹Zeller Árpád: A magyar egyházpolitika 1847—1894-ben. Bp. 1894. I. 199. old.
¹⁰²Religio 1850. 51. sz.
¹⁰³Uo.
¹⁰⁴Körlevél, 1850. november 6.
¹⁰⁵Religio 1851. 58. sz.
¹⁰⁶Religio 1853. 27. sz.
¹⁰⁷Veszpr. Püsp. Lvt. Acta Dioec. a. 1851. n. 659.
¹⁰⁸Uo. 1851. n. 700. dec.
¹⁰⁹Uo. 1852. n. 511. júl.
¹¹⁰Religio 1853. 66. sz.
¹¹¹Uo. 1853. 71. sz.
¹¹²Szinnyei i. m. 544. old.
¹¹³Uo.
¹¹⁴Religio 1854. II. 36. sz.
¹¹⁵Körlevél 1854. július.
¹¹⁶Religio 1854. II. 37. és 77. sz.
¹¹⁷Uo. 63. sz.
¹¹⁸Orsz. Lvt. VG. 4538. Oedenburgi Statthalt. iratai.
¹¹⁹Uo. K. K. Statthaltereii Abteilung Oedenburg, Alt. ir. 1854. X—C₁ 15166.
¹²⁰Zeller i. m. 199—214. old.
¹²¹Hermann 434. old.
¹²²Uo. 435. old.; Meszlényi: A magyar hercegprímások 273. old.
¹²³Budapesti Szemle: A katolikus klérus sérelmei 1848 előtt és után, 1857. 4. füz. 37. old.
¹²⁴Veszpr. Pki Lvt. Acta Dioec. a. 1858. n. 400.
¹²⁵Orsz. Lvt. D. 120. Kaiserreise.
¹²⁶Berzeviczy i. m. 118. old.
¹²⁷Höke—Szabó: Magyarország újabb kori történelme 1815—1892. 466—469. old.
¹²⁸Religio I. 24. sz.
¹²⁹Veszpr. Pki Lvt. Act Dioec. a. 1858. n. 401.
¹³⁰Uo.
¹³¹Acta et Decreta Concilii Provinciae Stigoniensis; Mészáros Károly: Tartományi Zsinat Esztergomban. Pest 1859. 157—158. old.
¹³²Szántó K. II. 363—368. old. Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve, München 1975. 236. old.
¹³³Veszpr. Pki Lvt. Circulares 1861—1862. 162. Úrnapi beszéd.
¹³⁴Religio 1863. I. 253. old.
¹³⁵Religio 1864. I. 22, 23, 24. sz.
¹³⁶Uo. I. 186. old.
¹³⁷Körlevél 1864. Vízkereszt; Tanodai lapok; 1856. dec. 10. 300. old.
¹³⁸Religio 1850. 68. sz. 560. old.

- ¹³⁹Uo.
- ¹⁴⁰Emlékkönyv, Veszprém 1875. Veszprémi Pki Könyvtár.
- ¹⁴¹Religio 1850. 68. sz. 560. old.
- ¹⁴²Uo.
- ¹⁴³Orsz. Lvt. 1852. 6472. sz.
- ¹⁴⁴Uo. 1853. XI. 10280. Soproni Statthalterei iratai.
- ¹⁴⁵Uo. 1853. 10157. sz.
- ¹⁴⁶Uo.
- ¹⁴⁷Emlékkönyv 96. old.
- ¹⁴⁸Uo. 94. old.
- ¹⁴⁹Veszpr. Pki Lvt. a. 1866. n. 1406.
- ¹⁵⁰Kosáry D. i. m. 450. old.
- ¹⁵¹Kanyar József: Adatok Somogy megye művelődéstörténetéhez a XVIII. sz. második felében (1770—1779) Kaposvár 1970. 52. old.
- ¹⁵²Kosáry Domokos: Népiskolák Magyarországon 1771-ben. Pedagógiai Szemle 1975. 674—679. old.
- ¹⁵³Kanyar J. 52. old.
- ¹⁵⁴Uo. 70. old.
- ¹⁵⁵Somogy Megyei Lvt. Kgy. jkv. 1776. II. 20.
- ¹⁵⁶Ráday Lvt. Protocollum agentiale. II. 2307.
- ¹⁵⁷Mészáros I. i. m. 237. old.
- ¹⁵⁸Orosz Lajos i. m. 377—380. old.
- ¹⁵⁹Katolikus Lexikon. Bp. 1933. IV. 479. old.
- ¹⁶⁰Szöllősy Károly: Paulai sz. Vince leányai hazánkban Bp. 1882. 175. old.
- ¹⁶¹Uo. 182—183. old.
- ¹⁶²Irsik Ferenc: Hám János élete Bp. 1894. 141—143. old.
- ¹⁶³Körlevél 1859. febr. 20.
- ¹⁶⁴Uo.
- ¹⁶⁵Uo. Nagyböjt.
- ¹⁶⁶Uo.
- ¹⁶⁷Uo.
- ¹⁶⁸Körlevél 1863. Fehérvásárnap.
- ¹⁶⁹Báró Hornig Károly: Veszprém múltja és jelene. Veszprém 1912. 98. old.; Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996—1777 között, Bp. 1981. 55. old.
- ¹⁷⁰Hornig K. 100. old.
- ¹⁷¹Religio 1849. 282. old.
- ¹⁷²Religio 1850. 67. sz.
- ¹⁷³Orsz. Lvt. Vall. és Közokt. Min. iratai 1876. I. 5. 18447.
- ¹⁷⁴Országos Lvt. S 78. Térképtár Kataszteri Gyűjtemény.
- ¹⁷⁵Veszprém Megyei Lvt. Térképgyűjtemény: T 622.
- ¹⁷⁶Veszprém Megyei Lvt. Veszprém Város Tanácsának iratai. Adóügyi iratok V 142. f.
- ¹⁷⁷Religio 1854. II. 25.
- ¹⁷⁸Religio 1857. I. 6. sz.
- ¹⁷⁹Religio 1857. I. 24. sz.
- ¹⁸⁰Országos Lvt. Vall. és Közokt. min. iratai 1876. I. 5. 18447.
- ¹⁸¹Endrédi Lajosné: 125 éves a 3. sz. Általános Iskola Veszpr. Pki Lvt. Kéziratok. 24. old.
- ¹⁸²Uo.
- ¹⁸³Uo.
- ¹⁸⁴Iskolai évkönyv. Veszprémi Irgalmas nővérek Intézete 1903—1904. 5. old.
- ¹⁸⁵Az Angolkisasszonyok Veszpr. Sancta Maria Intézete Évkönyve 1943—1944. 5. old.
- ¹⁸⁶Gasquet: Ward Mária, Szűz Mária Intézet alapítójának élete. Angolból fordította Dr. Rada István. Veszprém 1911. 124. old. Ida Friderike Görres: Das Grosse Spiel der Maria Ward Leipzig 1857. 4—5. old.
- ¹⁸⁷Gasquet 92—133. old.
- ¹⁸⁸Az Angolkisasszonyok Veszprémi Polgári leányiskolájának évkönyve az 1941—1942. iskolaévről, 13. old.

Az 1888. év döntő fordulatot jelentett az intézet életében. Az új kir. tanfelügyelő, Vargyas Endre már első látogatása alkalmával örömmel győződött meg arról a lelkes munkáról, melyet az intézet felmutatott, „de egyben sajnálkozását is kifejezte, hogy a kiváló iskola mégis csak magánjellegű. Ilyen munka megérdemli a nyilvánossági jogot, hogy a bizonyítvány is jogérvényes legyen”. Máter Soóky Karolina főnöknő örömmel ragadott meg minden alkalmat, mely az intézet fejlődését segítette, s már a következő évben kialakult a terv, hogy az iskola átszervezésével 4 osztályú elemi és polgári iskolát nyitnak. A tervet br. Hornig Károly püspök is helyeselte, s így mindjárt kellőleg képezett tanerők kiképzését is megkezdték. (Az Angolkisasszonyok Veszprémi Polgári Leányiskolájának évkönyve az 1941—1942. iskolaévről, 13. old.)

A nyilvánossági jogot 1892. augusztus 6-án 28.900. sz. alatt kapta meg a Vall. és Közokt. Min.-tól az iskola. Városszerte nagy volt az öröm, évek előtt kimaradt nagy lányok jöttek vissza az iskolába, így már az első évben megnyílt mind a négy osztály. (Jubileumi évkönyv i. m. 1941—1942.)

A 20. század gyorsan fejlődő gazdasági életébe mindig több női munkaerő kapcsolódott be, s ez szükségessé tette a nők gyakorlati kiképzését. Veszprémben is érezhetővé vált egy olyan iskola hiánya, mely az általános műveltség mellett az erősen bontakozó gazdasági igényeket is kielégíti. Hosszú előmunkálatok után dr. Rott Nándor veszprémi püspök és M. Ghimesy Mária intézeti főnöknő közreműködésével végre 1918. év őszén megnyílt az angolkisasszonyok intézetében a római katolikus női felső kereskedelmi iskola. (eng. száma: VKM. 101.564. VI. a 1918). Hogy mennyire szükséges és életképes alkotás volt, bizonyítja az a körülmény, hogy a forradalmat és az utána következő nehéz időket is átvészelte, sőt az érdeklődés évről évre fokozódott az iskola iránt. — Az első években a gimnázium és az állami fiú kereskedelmi iskola tanári kara segítette ki, később saját tanári kar látta el a tanítást. Az 1938. XIII. tc. értelmében a felsőkereskedelmi iskola már mint kereskedelmi középiskola dolgozik tovább. Az első keresk. középisk. érettségi 1943—1944-ben volt. (Az Angolkisasszonyok Veszprémi S. M. Intézete Kereskedelmi Leányiskolájának évkönyve az 1943—1944. évről 4. old.)

A templomhoz kapcsolódó kettős kápolnát Soóky Karolina főnöknő építtette 1885-ben Jézus Szíve és a Lourdesi Boldogasszony tiszteletére. A lourdesi kápolnát Vogronich Antal veszprémi kanonok, a Jézus Szíve-kápolnát pedig Villei Pribék István felszentelt püspök szentelte fel 1886-ban, Jézus Szt. Szívének ünnepén. (Tóth László segédpüspök jegyzete.)

¹⁸⁹Religio 1860. II. 22. sz.

¹⁹⁰Tóth László veszprémi segédpüspök (egykori hitoktató) személyes közlése.

¹⁹¹Országos Lvt. Vall. és Közokt. Min. iratai 1869. II. 18. 298.

¹⁹²Uo. I. 5. 18903. és I. 5. 17193.

¹⁹³Tapolcai Plébánia iktatókönyve. 1871. május 14.

¹⁹⁴Tapolcai Plébánia Historia Domus. Iskolák, tanítók: 1872.

¹⁹⁵Tapolcai Plébánia iktatókönyve. 1872. október 24.

¹⁹⁶Országos Lvt. I. 5. 3676.

¹⁹⁷Uo.

Tapolca lakossága 1869-től 1890-ig 4081 főről 5839 főre emelkedett. Emelkedett természetesen a tanulók száma is. Ezért az egyházközség 1884-ben új négy tantermes iskolát építtetett a fiútanulók számára. Az új iskola építése 7000 Ft-ba került. Az anyagiak fedezésére a veszprémi püspökség 320 Ft készpénzzel, 10 000 darab téglával és 10 000 darab cserépszindellyel járult hozzá.

Az 1894-ik évben a katolikus egyházközség bővítette óvodáját — az izraelita egyházközség pedig ugyanebben az évben megnyitotta saját óvodáját.

1913. szeptember 1-jén megnyílt az állami Tapolcai Polgári Leányiskola, mely 1908 óta mint magániskola működött.

1914-ben a katolikus fiúiskola földszintjének déli felére emeletráépítéssel iskolabővítés történt.

1919. május 18-án került sor az iskolák államosítására. Gondot jelentett az elemi leányiskola, ahol szerzetes tanítónők tanítottak. A megoldás kompromisszumos lett. Úgy határoztak, hogy az új tanévtől kezdve az apácák mint világi tanítónők fognak tanítani. — A helyi Művelődési Osztály vezetője Ferenczi Endre, az államosított elemi iskolák igazgatója Szigethy Ödön tanító lett. Az utóbbi megbízatását az akkori tanítók, szerzetes tanítónők és a Munkástanács küldötteinek titkos választása alapján nyerte el.

Az apácázárda államosítása 1919. június 23-án történt.

1915. szeptember 1-jével engedélyezi a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter a fiúiskolánál az

V—VI. sorszámú tanítói állások, valamint a leányiskolánál a VI. sorszámú szerzetesnői állás szervezését.

1939-ben az elemi iskola északi felére is emeletet építettek, és ezzel az egész elemi fiúiskola egyemeletes lett 12 tanteremmel, egy kis igazgatói és két szertári helyiséggel. A középiskolai szintű műveltségi igény kielégítésére szerveződött 1951-ben a Batsányi János Általános Gimnázium. A gimnázium a háború alatt leégett, de már nagyrészt helyreállított apácázárdában, a Ranolder Intézet épületében kapott otthont. Egy osztállyal indult, majd évről évre bővült. — Állami és társadalmi erők összevonásával a zárdaépület még romos részét is helyreállították, melyben négy tanterem épült. Ezt úgy tudták megvalósítani, hogy a kapubejáratot és az udvari részt is emeletmagasságban beépítették. A plébános engedélyével a templom oldalfaláig bővítették az épületet azzal a kikötéssel, hogy az utcáról zárt folyosó vezessen — templom tulajdonaként — a templom emeleti oratóriumába, betöltve egyúttal a templomi vészkijárat szerepét is.

1948-ban az iskolát államosították.

1985-ben még a volt zárdaiskolában szakmunkástanulók voltak, akik 1986-ban átköltöztek az új szakmunkásképző iskolába. Azóta a II. sz. Általános Iskola alsó tagozatának tantermei vannak benne. Ugyancsak az épületben van a Bányászati Múzeum is. (Tapolcai Plébánia Historia Domus. Iskolák, tanítók.)

¹⁹⁸Leövey Klára Gimnázium Emlékkönyve, Budapest 1984. 5—6. old.

¹⁹⁹Fővárosi Lvt. 1871. II. 1380.

²⁰⁰Religio 1871. II. 390. old.

²⁰¹Religio 1871. II. 398. old.; 403. old.

²⁰²Országos Lvt. 1890. I. 5. 526. Belügymin. irat 40427.

²⁰³Fővárosi Lvt. 1871. II. 1380.

²⁰⁴Országos Lvt. 1890. I. 5. 590.

²⁰⁵Kiss István: A pápai plébánia története, Veszprém 1908. 58. oldal.

²⁰⁶Országos Levéltár 1876. I. 5. 18447.

²⁰⁷Kiss I. 59. old.; Pápai Ranolder Intézet évkönyve 1938—1939. iskolai évről. 3. old.

²⁰⁸Országos Lvt. 1877. I. 5. 3676.; Pápai Ranolder i. m. 3. old.

²⁰⁹Kiss I. 59. old. „Lovakon” hordták a vizet, vagyis a lovak hátára erősített hordókban a szomszédos Tapolcafőről. Ez a helyzet a vízmű és vízvezeték megépítéséig tartott.

²¹⁰Kiss I. 59. old.

²¹¹Országos Lvt. 1876. I. 5. 18447.

²¹²Uo.

²¹³Kiss I. 59. old.

²¹⁴Országos Lvt. I. 5. 1876. 18447.

²¹⁵Uo. A Pápai Ranolder Intézet történetében lényeges változást jelentett, hogy az 1890—1891-es tanévben polgári iskolával bővült, mely a nyilvánossági jogot 1892. október 21-én nyerte el. Az intézet fejlődésének újabb jelzője az 1902—1903-ban megnyílt tanítóképző lett. (Pápai Ranolder Intézet évkönyve az 1938—1939. iskolai évről, 3. old.)

Ezek az iskolatípusok az 1948-ban bekövetkezett államosítás után is folytatták munkájukat mint állami iskolák. A felsőfokú tanítóképzők felállításával a tanítóképző megszűnt, az általános iskola pedig Zenei Általános Iskolává alakult át. Ugyancsak itt kapott helyet a városi Zeneiskola is.

²¹⁶Dr. Hoss József: A kaposvári plébánia története, Veszprém 1948. 161. old.

²¹⁷Kaposvári plébániai Lvt. Hitközségi jkv. 133. old.

²¹⁸Kaposvári Városi Lvt. Városgazdálkodási jkv. 1869. 28. sz.

²¹⁹Hoss J. 162. old.

²²⁰Somogy, 1873. 38, 39. sz.

²²¹Irgalmas nővérek házikronikája. Kaposvári Plébániai Lvt. 1. old.

²²²Országos Lvt. I. 5. 1877. 3676.

²²³Uo.

²²⁴Uo.

²²⁵Hoss J. 163. old.

²²⁶A Veszprémi Egyházmegye papságának névtára 1975. 169. old.

²²⁷Keszthelyi Ranolder Intézet évkönyve 1932—1933.

²²⁸Veszprémi Pki Lvt. 1868. 1027.

- ²²⁹Uo.
- ²³⁰Keszthelyi Ranolder Intézet évkönyve 1932—1933.
- ²³¹Uo.
- ²³²Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül. I. 16—17. old.
- ²³³Uo. 27—30. old.
- ²³⁴Körlevél, 1863. aug. 20.
- ²³⁵Körlevél, 1866. ápr. 7.
- ²³⁶Körlevél, 1869. február 26.
- ²³⁷A Veszprémi Egyházmegye papságának névtára i. m. 56—57. old.
- ²³⁸Mendlik Ágoston: IX. Pius pápa és a magyar püspöki kar, Pécs 1864. 51—52. old.
- ²³⁹Veszprémi Pki Lvt. 8/1876.
- ²⁴⁰Veszprémi Pki Lvt. Acta Dioc. 1855. 865. dec.
- ²⁴¹Uo.
- ²⁴²Uo.
- ²⁴³Kránitz Kálmán püspök emlékbeszéde. Veszpr. Pki Lvt. Kéziratok.
- ²⁴⁴Varga Ottó: Magyarország története, Bp. 1895. 850—852. old.
- ²⁴⁵Uo. 253—254. old.
- ²⁴⁶Körlevél, 1865. október 4.
- ²⁴⁷Magyarország tört. 6/1. 764. old.
- ²⁴⁸Hóman—Szekfű: Magyar történet, Bp. 1935—1936. V. köt. 520—523. old.
- ²⁴⁹Salacz Gábor: Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában, München 1974. 13. old.
- ²⁵⁰Hermann 444. old.
- ²⁵¹Pongrácz Jenőné, sz. Szentirmay Irma (Ranolder nővérének leánya) 1931. október 10-én Gelencsér Jánosnak írt leveléből. Veszprémi Pki Lvt. (Gelencsér jegyzete.) Kéziratok.
- ²⁵²Magyarország története 1848—1890. 466. old.
- ²⁵³Uo. 844. old. és Magyar Törvénytár 1836—1868. évi törvénycikkek. Bp. 1896. 458. old.
- ²⁵⁴Schvarcz Gyula: A közoktatásügyi reform mint politikai szükséglet Magyarországon, Pest 1869. 523—527. old.
- ²⁵⁵Török Jenő: A kat. autonómia-mozgalom 1848—1871. Bp. 1941. 53. old. és Hermann 445. old.
- ²⁵⁶Hóman V. 523. old.
- ²⁵⁷Salacz 29. old. ; Hermann 447—448. old.
- ²⁵⁸Hermann 447—448. old.
- ²⁵⁹Salacz 32. old.
- ²⁶⁰Hermann 449—451. old.
- ²⁶¹Török 255. old.
- ²⁶²Veszprémi Pki Lvt. Fasc. 1871. 449.
- ²⁶³Hermann 449—451. old.
- ²⁶⁴Szilas L. 117. old.
- ²⁶⁵Török 323. old.
- ²⁶⁶Varga O. i. m. 833—834. old.
- ²⁶⁷Magyarország és a nagyvilág, 1875. 19. sz.
- ²⁶⁸Kalauz, 1865. október 27.
- ²⁶⁹Veszprémi Pki Lvt. 9/1876.
- ²⁷⁰Eötvös i. m. 32. old.
- ²⁷¹Uo.
- ²⁷²Kecskeméthy: Újabb árny- és fényképek. Bp. 1866.
- ²⁷³Eötvös K. II. 267. old.
- ²⁷⁴Uo.
- ²⁷⁵Körlevél 1863.
- ²⁷⁶Acta et Decreta sacrosancti et oeconomici Concilii Vaticani. I. fasc. Freiburg 1870. 32—33. old.
- ²⁷⁷Uo. 26—31. old.
- ²⁷⁸Uo.
- ²⁷⁹Hermann 452—455. old.
- ²⁸⁰Jedin: Handbuch der Kirchengeschichte, Freiburg 1962—1979. VI/1. 777—778. old.; Adriányi i. m. 239. old.

- ²⁸¹Hermann 452—455. old.
²⁸²Uo.; Acta et decreta . . . 32—33. old.
²⁸³Uo.
²⁸⁴Granderath: Constitutiones dogmaticae Concilii Vaticanis, Freiburg 1892. 104. old.
²⁸⁵Uo.
²⁸⁶Uo. 108. old.
²⁸⁷Hermann 452—455. old.
²⁸⁸Religio 1871. II. 188. old.
²⁸⁹Granderath 108—110. old.
²⁹⁰Jedin Handbuch VI/1. 778—779. old.
²⁹¹Veszprémi Pki Lvt. 9/1876.
²⁹²Granderath 124. old.
²⁹³Uo.
²⁹⁴A Veszpr. Egyhm. papságának névt. i. m. 64. old.
²⁹⁵Országos Lvt. 1876. I. 27824.
²⁹⁶Országos Lvt. 1876. I. 27874.
²⁹⁷Uo.
²⁹⁸Uo.
²⁹⁹Uo.
³⁰⁰Körlevél, 1875. május 12.
³⁰¹Dr. Perényi József: Kemenes Ferenc, Veszprém 1909. 71—72. old.
³⁰²Uo.

Képek jegyzéke

1. Ranolder-portré

Eredetileg a veszprémi városháza dísztermében volt elhelyezve, lévén Ranolder a város díszpolgára. Később raktárba került. Tóth László, a Regina Mundi plébánosa — a későbbi veszprémi segédpüspök — mikor erről tudomást szerzett, 100 forintért megvásárolta a plébánia részére. Ranolder halálának 100. évfordulójára — 1975 — Károlyi Gyula kesthelyi festőművésszel restauráltatták. Jelenleg a plébánia irodájában van.

2. A veszprémi székesegyház és püspöki palota 1875-ben a korabeli káptalan tagjainak képével keretezve. (32. old.)

3. A ranolder-intézetek képei az alapítás idejéből.

4. Allegorikus kép az iskolaalapító és jótékonykodó püspökről. (83. old.)

5. Ranolder-kripta az alsóvárosi temetőben. (106. old.)

A fenti képek Ranolder 25. éves püspöki jubileumára készült díszalbumban találhatóak. Püspöki Könyvtár, Veszprém.

Ranolder püspöki kinevezésének magyar fordítása

„Pius püspök, Isten szolgáinak szolgálója, Kedves Fiának, Ranolder Jánosnak, veszprémi választottnak. Üdvözlét és apostoli áldás.

Az apostoli hivatal, mely érdemtelenül ugyan, Ránk bízott a magasból, amellyel Isten megbízásából valamennyi Egyház kormányzásának élén állunk, amelyet az Úr segítségével hasznosan óhajtunk betölteni, serény szívvel és szorgalommal arra késztet, hogy ami az Egyháznak vezetését illeti, olyan pásztorokat igyekezzünk élükre állítani, akik a rájuk bízott népet gondozni tudják, és nemcsak szavuk tanításával, hanem jó cselekedeteik példájával is alakítani tudják és akarják a rájuk bízott egyházakat békében és nyugalomban. Ezt kell tennie az Úrban a jelenlegi római Főpásztornak a veszprémi Egyház helyes és szerencsés kormányzására is, — amely egy ideje üresedésben van, — alkalmas személy kinevezésével.

Krisztusban nagyon kedves Fiunkra, Ferenc Józsefre, Ausztria Császárára, Csehország és Magyarország Apostoli Királyára tartozik ennek kijelölése — alapítás, adományozás vagy apostoli kiváltság jogán — amely eddig semmi okból meg nem szűnt. Ennek az Egyháznak legutóbbi püspöke, Vázsonykői gróf Zichy Domonkos ő előtte szabad elhatározásából lemondott a veszprémi Egyház vezetéséről és kormányzásáról. Ezt ugyanez Domonkos Püspök önként eljuttatta a mi kezünkhöz is, és gondoskodásunkra hárul annak betöltése. Hogy tehát az előbb említett, a pásztor vizsgálatától megfosztott veszprémi Egyház a hosszú üresedés miatt kárt ne szenvedjen, annak gyors és szerencsés betöltéséről atyai megfontolással gondoskodnunk kell alkalmas és gyümölcsöt hozó személy által. Lelkiismeretesen megbeszéltük a tiszteletreméltó Testvéreinkkel, a római Egyház bíborosaival. Végül személyedben döntöttünk, aki törvényes házasságból, tiszteletreméltó katolikus szülőktől Pécs városában születél, jelenleg 43 éves vagy, áldozópap és a szent Teológia doktora, aki kitüntél jótékonyágban, Isten ígéjének hirdetésében, a hívek gyónásának meghallgatásában. Ezekben a keresztyén munkákban annyira fáradoztál, hogy sok izraelitát megnyertél Krisztusnak és őket a hit tisztaságában továbbra is megőrizted. Ezen érdemeidért a pécsi székesegyház kanonokjává neveztek ki. Minap az Apostoli Széktől már előbb megkívánt hitvallást is tetted. Ugyancsak Téged nevezett meg a már említett Ferenc József Császár és Király Hozzánk küldött levelében. Alapos utánanézés után meggyőződünk tudásodról, életed tisztaságáról, erkölcsi tiszteletreméltóságodról, lelki és földi dolgokban való körültekintő buzgóságodról. Mindezeket kellő elmélkedéssel lelki szemünkkel mérlegelve, miután Mi és Testvéreink, a Szentegyház bíborosai alkalmasságodról meggyőződünk, ugyanezen tesvéreink tanácsára, az előbb említett veszprémi Egyháztól a Te személyedben gondoskodunk. Téged oda püspöknek nevezünk ki; és lelki és világi ügyekben a veszprémi Egyház pásztori gondoskodásával, vezetésével és kormányzásával megbízunk. Erős reménnyel és hittel, hogy az Úr jobbjának irányításával az említett veszprémi Egyház a Te szerencsés vezetéseddel és kormányzásoddal hasznos és szerencsés irányítással, lelki és földi dolgokban értékes gyümölcsöt hoz. Tehát az Úr igáját kellő áhítattal magadra véve az előbb említett feladatokat úgy igyekezzél szorgalmasan, hűséggel és bölcsen gyakorolni, hogy a Veszprémi Egyház gondos és erényes vezetőnek örvendhessen

Függelék

és Te az örök élet jutalmán kívül a Mi és az Apostoli Szék áldását és háliját is bőségesen elnyerhesd.

Kívánjuk, hogy a pécsi Egyház kanonoki feladatát, amely jelenleg a tied, de intézkedésünk által magától értetődőleg megüresedett, mert Te a veszprémi Egyház hit- és erkölcsi vezetésének feladatát kaptad, a Tridenti Szent Zsinat előírása szerint visszaadd. Ez lelkiismereti kötelességed.

Kelt Nápolyban, az alsóvárosi kapunál (in Suburbano Portici) az Úr születésének 1850-ik évében, január 7-én. Pápaságunk negyedik évében.”

(Veszprémi Püspöki Levéltár 8/1876. sz.)

**A Szentszék és az osztrák császár közt
létrejött és 1855. augusztus 18-án
Bécsben aláírt konkordátum**

Őszentsége IX. Pius pápa és Ő császári és királyi apostoli felsége, I. Ferenc József, Ausztria császára, akinek egyetértő törekvése arra irányul, hogy az osztrák császárságban hit, jámborság és erkölcsi erő megőriztessék és gyarapodjanak, elhatározták, hogy a katolikus egyház helyzetét illetően a nevezett császárságban ünnepélyesen szerződést kötnek.

Ennek megfelelően meghatalmazottává nevezte ki: a Szentatya Ő eminenciáját, Michael Viale Prelà urat, a szent római egyház bíborosát, aki Őszentségének és a Szentszéknek említett apostoli Felségnél követe; Őfelsége, Ausztria császára pedig Ő hercegi kegyelmességét, Joseph Othmar Rauscher bécsi hercegérsek urat, pápai trónállót, a császári osztrák Lipót-rend prelátusát és lovagját, valamint ugyanezen császári Felség valóságos titkos tanácsosát.

Ezek, miután meghatalmazásaikat kölcsönösen bemutatták és rendben találták, a következőkben állapodtak meg:

I. cikkely: A szent római katolikus vallás az Osztrák Császárság egész birodalmában és mindazokban az országokban, melyekből áll, mindenkor fenntartandó mindazokkal a jogokkal és kiváltságokkal együtt, amellyekkel Isten rendelése és az egyházi törvények szerint élnie kell.

II. Mivel a római pápának az isteni törvény szerint mind tisztesség, mind jogszolgáltatás tekintetében az egész egyházban elsősége van, ennél fogva a püspökök, a papság, a nép és a Szentszék közötti kölcsönös érintkezés lelki dolgokban és egyházi ügyekben nincs alávetve annak a kötelezettségnek, hogy rá uralkodói jóváhagyást kellene kérni, hanem teljesen szabad.

III. Érsekek, püspökök és minden pap szabadon érintkezhetik a papsággal és egyházmegyéje népével abból a célból, hogy pásztori tisztét gyakorolja, ugyancsak szabadon tehet közzé egyházi ügyekre vonatkozó utasításokat és rendelkezéseket.

IV. Helyettesekről, papokról szabadon gondoskodhatnak, egyházmegyei és tartományi zsinatot hívhatnak össze.

V. A katolikus ifjúság egész nevelése mind a nyilvános, mind a nem nyilvános iskolákban a katolikus egyház tanainak megfelelően történik; a püspökök pedig pásztori tisztüknél fogva irányítják az ifjúság vallásos nevelését az összes nyilvános tanintézetekben, és gondosan őrködnek azon, hogy egyetlen tantárgyban se forduljon elő olyan dolog, amely a katolikus hittel vagy erkölcsi tisztasággal ellenkezik.

VI. A hittanárok kijelölése a püspök joga.

VII. A katolikus ifjúság számára rendelt gimnáziumokban és általában középfokú iskolákban csak katolikusok nevezhetők ki professzorokká vagy tanárokká, s az egész tanításnak a tantárgy természetéhez képest alkalmasnak kell lennie arra, hogy a keresztény élet törvényét a szívbe bevésse. Hogy az említett iskolákban a vallástanításra mely tankönyveket használjanak, azt a püspökök egymás között történő megbeszélése dönti el. A gimnáziumok és középfokú iskolák vallástanítóinak kirendelésére vonatkozóan az erről eddig kibocsátott rendelkezések maradnak érvényben.

VIII. A katolikusok számára rendelt népiskolák összes tanítói egyházi felügyelet alatt

állnak. Az egyházmegye iskolafelügyelőjét a püspök által javasolt férfiak közül Ófelsége nevezi ki. Abban az esetben, ha az említett iskolákban a vallásoktatásról nem gondoskodnak kellőképpen, a püspöknek jogában áll egy papot kijelölni, hogy a tanulókat a hit alapjaira megtanítsa.

IX. A rossz és káros könyveket a püspökök eltilthatják és ebben az államhatalom is segíti őket.

X. A házassági és más egyházi ügyekben az egyházi bíróság ítél.

XI. A püspökök egyházi büntetést szabhatnak ki a papokra és hívekre.

XII. A kegyúri jogokat tartalmazza.

XIII. A papok világi ügyeiket vihetik polgári bíróság elé.

XIV. Intézkedik arra vonatkozólag, hogy a polgári bíróság elé idézhetőek azok a papok, akik a birodalmi törvények ellen vétének, de a püspököt erről értesíteni kell. Az elfogatásnál és a büntetésnél azonban mindig tekintettel kell lenni a papoknak kijáró tiszteletre. A világiaktól elkülönítve zárják el őket, ill. zárdában vagy papi házban tölthessék büntetésüket.

XVI. Az uralkodó minden tekintetben védelmébe veszi a katolikus egyházat és megvédi papjait a méltánytalanságtól.

XVII. A papnövendékekről intézkedik, e kérdésben szabad rendelkezési jogot biztosítva a püspöknek.

XX. A püspök esküjét írja elő, amelyet az uralkodó előtt kell letenniük.

XXI. A püspök és papok szabadon végrendelkezhetnek.

XXII. A kanonokok kinevezését szabályozza és a nemesi származás követelményét megszünteti.

XXIII. Szabadságot ad a püspöknek mindkét nembeli szerzetesrend és kongregáció betelepítésére, de a következő kitételrel: „De eziránt a császári kormánynál értekezende-nek”.

XXIX. Szabad birtokszerzést biztosít az Egyháznak.

XXXI. A vallás és tanulmányalap katolikus célra való fordítását írja elő. A kezelésre vonatkozó kérdést azonban nyitva hagyja, amennyiben erre vonatkozólag a Szentszék és az uralkodó között megegyezés jön létre.

XXXII. A megüresedett papi javadalmak jövedelme a vallásalapra száll.

XXXIII. A tizedek helyett a kötvények folyósítása alkalmazandó.

XXXIV. Minden egyéb, az egyházi személyeket és dolgokat illetők, mikről ezen cikkelyekben említés nincs, az egyház tana és annak érvényben lévő, a Szentszék által jóváhagyott fegyelme szerint fognak vezetetni és igazgatni.

XXXV. E szerződéssel ellenkező minden más törvény vagy rendelet érvényét veszti.

XXXVI. Záradék.

(Reichs—Gesetz—Blatt, 1855. 635—641. lap; Zeller Árpád: A magyar egyházpolitika 1847—1894-ben. Budapest 1894. 200—214. lap)

Az Irgalmas Nővérek Veszprémi Intézetének alapítólevele

*Instrumentum fundationale.
Dilectis in Xto Filiabus Charitatis Christianae
benedictionem in Domino!*

Inter illustria religiosae professionis Instituta, quorum concordii varietate circumdata nitet Ecclesia Christi speciali, pro condigno benevolentianae affectu complector Congregationem religiosam filiarum christianae charitatis, quae in Christi Charitate fundata, virtute roborata, sub omnipotentis Dei protectione ad summum pervenit gloriae fastigium, dum generosae illius filiae evangelicae perfectionis disciplinam collemni ritu profitentes, animo ad pietatis officia demisso, ad cuncta charitatis munera alacri ac invicto, Christi fidelibus humile praestant ancillarum ministerium, ac fovendis infirmis et pauperibus educationi, item nec non institutioni tenellarum puellarum se indefesso studio impendentes novis semper exemplis miram declarant vim christianae religionis.

Sanctimonialium harum operam, universae Christianae reipublicae apprime utilem agnoscens, ac de provehendo communis catholicae rei bono pro munere meo merito soolicitus, collatis cum Venerabilibus Capitularibus c. Ecclesiae meae Weszprimiensis maturis consiliis, constituti in Domino filiabus his christianae charitatis in gremio mei oppidi episcopalis Weszprimiensis domicilium parare, ac iisdem in maius gloriae Dei ac animarum salutis incrementum, quod ancillae hae Christi ubique mirifice promovent curam aegrotorum ac pauperum, nec non educationem et institutionem puellarum, signanter etiam ancillarum, concredere, prout eas in destinatas sibi duas domos, Deo votis meis propitio, pro libero ac felici iniunctorum sibi munerum exercitio, sub hodierno ritu solemni introduco, addicens illis vigore praesentium in sustentationem Instituti praeexistantes pias foundationes curae Magistratus civici oppidi mei episcopalis Weszprimiensis creditas et a repraesentantibus communitatis teste adjacente documento curae et moderamini earundem filiarum Christianae charitatis ita resignatas, ut censu foundationum signanter quidem in adiumentum harum Sanctimonialium annue 40,000 flor. currentis monetae, addens, quod ex oblati Capitularium Chatedralis Ecclesiae meae prout e meis quoque symbolis pro instituto Sanctimonialium Weszprimiensi in genere factis nuncce sig nanter etiam in finem transferri valerent.

Mearum utique partium reputans curare, ut quod a piae memoriae antecessoribus meis in sublevamen aegrotum aut pro xenodocio custodiae Ven. Capituli Chatedralis Ecclesiae meae concredita habentur menti foundationum conformiter in eundem huncce finem manibus ac sollicitudine Sanctimonialium convertantur.

Nostrum equidem est plantare ac rigare et incrementum a Deo exorare; quapropter coeptum hac in nomine Domini gratiae et protectioni Dei Omnipotentis, B. M. semper virginis et Omnium Sanctorum precibus et intercessioni supplex devoceo.

Attendem soli Deo, a Quo omne datum optimum et donum perfectum et multiplex benedictio, laus honor et gloria in saecula saeculorum Amen.

Datum Weszprimii 1854. in Festo B. M. V. in Coelum Assumptae in 15-a Augusti incidente.

Joannes, episcopus.

(Veszprém Püspöki Levéltár: 8/1867. sz.)

A veszprémi alapítólevél fordítása

ALAPÍTÓ-LEVÉL

**Krisztusban szeretett Irgalmas Nővéreknek üdvöt
és áldást az Úrban!**

A szerzetesi fogadalmak kiváló intézményei között, amelyeknek sokféle, de egyértelmű változatosságával körülvéve tündöklük Krisztus Egyháza, sajátos, megérdemlett jóindulattal karolom fel az Irgalmas Nővérek társulatát, amely Krisztus szeretetében alapítva, az erényekben megerősödve, a mindenható Isten oltalma alatt a dicsőség legnagyobb fokára jutott, amíg annak derék nővérei az evangéliumi tökéletesség szabályát ünnepélyesen vallják a jámborság munkáira odaadó, a szeretet minden művére kész és legyőzhetetlen lélekkel a keresztény híveknek alázatos szolgálatot nyújtanak, a betegek és szegények ápolását, úgyszintén a fiatal leánykák nevelését és oktatását lankadatlanul szorgalommal teljesítve, új meg új példákkal hirdetik folyton a keresztény vallás csodás erejét.

Ezen apácák működését az egész keresztény Egyház számára felette hasznosnak ismervén fel és a katolikus közügynek előmozdításával kötelességemhez képest törődve, veszprémi székesegyházam érdemes kanonokjaival folytatott komoly tanácskozás után elhatároztam az Úrban ezen Irgalmas Nővéreknek veszprémi püspöki városom területén otthont szerezni és azokra Isten dicsőségének és a lelkek üdvösségének nagyobb növelésére, melyet Krisztusnak ezen szolgálói mindenütt bámulatosan előmozdítanak, a betegek és szegények gondozását, nem különben a leánykák nevelését és oktatását, úgyszintén a szolgálókét is rábízni, amint őket a számukra kijelölt két házban, Isten kegyes segítségével, a reájuk bízott kötelességnek szabad és szerencsés gyakorlatára mai napon ünnepélyesen beiktatom, nekik adva jelen sorok erejével az intézet fenntartására már létező jámbor alapítványokat, melyek püspöki városom városi tanácsára bízvák, melyek a városi képviselők által, a mellékelt okmány tanúbizonysága szerint, ezen Irgalmas Nővérek gondozására és kezelésére úgy szolgáltatandók ki, hogy az alapítványok jövedelméből egyenesen ezen apácák segélyezésére évenként 40 000 forintot folyó pénzben engedjenek át, azon megjegyzéssel, hogy a székesegyház kanonokjainak adományaiából, valamint az általam is az apácák veszprémi intézetére lett adakozásaimból ezen célra fordíthassanak.

Kötelességemnek tartom gondoskodni, hogy a mi boldogemlékű elődeink által a betegek felsegélyezésére hagyományoztatott, az alapítók szándékának megfelelőleg, ugyan-ezen célra az apácák kezeire és gondozására adassék át.

Mi kötelességünk ugyanis ültetni és öntözni s az Istentől növekedést kiesedezni; miért is ezen Isten nevében kezdett ügyet a mindenható Isten kegyelmébe és pártfogásába, a boldogságos Szűz és minden szentek könyörgésébe és közben járásába esedezve ajánlom. Végül egyedül Istennek, a Kitől minden jó, tökéletes ajándék és sokszoros áldás jön, dicséret, tisztelet és dicsőség mindörökké. Amen.

Kelt Veszprém, 1854. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján.

János, püspök.

A Pesti Ranolder Intézet Alapítólevele

Formai bevezetés után:

„Istené a dicsőség!”

Óhajításom és hivatásomnak szent kötelesség érzetében elhatározott szándékom Pest József vagy Ferencz külvárosában Isten adományaiból Isten dicsőítésére, embertársaim javára, üdvére katolikus (!) leánynöveldei építeni és alapítani és annak vezetésével a keresztény szeretet leányait, vagy amint őket Teréz külvárosban működőket nevezik, irgalmas nénéket megbízni. — Amiért is arra kérem Pest városának előljáróságát és közönségét, jelölne ki e célra egy vízáradás veszélyétől ment helyen, legalább 300 □öl területet és azt azon tiltakozással, hogy ezen telek és ezen felépítendő intézet senki által, semmi más célra sohasem használtassék, mint ezen intézet eltulajdoníthatatlan tulajdonát — betelekkönyveztetné ezen szavakkal:

A Keresztény Szeretet
paulai sz. Vincze-rendi
Leányainak

Pest-József vagy Ferencz külvárosi Katolikus Leánynöveldeje.

Ezen épület felépítésére és teljes, a kápolnát is beleértve belfelszerelésére ötvenezer (50,000) forintot szántam, az irgalmas nénék élelmezésére pedig és az intézet egyéb szükségleteinek fedezésére külön ötvenezer (50,000) forintnyi tókéát, úgy hogy az intézetnek évenként előlegesen háromezer forintnyi ezüstben legyen, hogy ebből néhány szegény árva leánykát is nevelhessen. — Így összesen legalább százezer (100,000) forint fog kívántatni: amit érintek, mert épp ezen összeg oka, hogy jelen, régtől táplált tervem életbeléptetését még csak most indítom meg. De miután érzem, hogy immár beesteledett, Idvezítőnk szavait: Munkálkodjatok miglen nappal van, mert eljő az éj, amidőn már nem lehet — nekem intőleg hangzani értvén — számot vetettem magammal és némely fekvő magánbirtokomat is pénzzé teendő, látom, miszerint úgy mint értelmetlen eszköz az Isteni Gondviselés kezében, hálát mondhatok Istennek, hogy lehetőségessé tette nekem ennek kivételét, valamint ünnepélyesen le is kötöm magamat mindezeknek hő teljesítésére.

Leend az intézetben három osztály számára három tágas terem és egy kézimunkaterem, amely egyszersmind próbateremnek is használható.

A tannyelv magyar leend — különben alkalom fog nyújtani melleleg a német nyelv megtanulására is.

Minden a magyar kormánytól ily intézetek számára megengedett tantárgyak elő fognak adatni és ezen szükséges és hasznos tárgyak mellett a phisikára — természettanra — jelesen pedig annak gyakorlati czikkeinek előadására kiváló gond fog fordítatni, valamint a kézimunkára is.

Függelék

A tisztaságra különösen fog ügyelteni. — Ezen intézetben minden hitfelekezetű leányka ingyen fog oktatást nyerni — úgy hogy a nem katolikus leánykák a katolikus hitoktatásban és vallásgyakorlatokban nem veendének részt, a magukét ezen intézeten kívül, saját lelkészeikkel végezhetvén. — Különben a keresztény szeretet leányai a keresztény szeretet szellemében éber szemmel fognak figyelni és lelkiismeretesen őrködni, hogy mindezen lányok közt egymás iránt őszintén szívélyes és szeretetteljes érintkezés háborítatlan virágozzék boldog egyöttlétnek feltétele mindinkább növeltesék minden a keresztény szeretet szellemében.

Istené a dicsőség! —

Budán November 24. 1871.”

Ezen alapítólevelet, mely Ranolder ajánlatát a fővárosnak és annak föltételeit foglalja össze röviden, Ranolder a következő szavakkal és több tanú előtt tett aláírásával hagyja helyben:

„Láttam és úgy mint saját egyszerű szavaimmal megegyezőt hitelesnek nyilvánítom, egyszersmind érvényesnek — pedig talán közelebbi halálom esetére is érvényesnek kijelentem és mint ilyet megerősítem.”

Pecsét

tanúk aláírása

*Ranolder János s. k.,
v. püspök*

(Fővárosi Levéltár: 1871. évi II. 1380. sz.)

**A „Ferenc József Alapítvány”
alapítólevele
(fordítás)**

A legszentebb Háromság, az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.

Ranolder János

Isten és az apostoli Szék kegyelméből veszprémi püspök . . . (címei)

Emlékezetül adjuk mindazoknak, akiket illet, jelen iratunkkal, hogy apostoli bőkezűséggel Ő császári és apostoli királyi fölsége

I. Ferenc József

a megszüntetett urbárium (úrbéri tized) kárpótlására, a közpénztárból a magyarországi Egyházaknak, nevezetesen a veszprémi püspökségnek, amelynek élén az Apostoli Szentszék kegyelméből jelenleg állok

739,793 forintot

törvényes pénzben (Monetae Conventionalis) legkegyelmesebben kiutalt, figyelmeztetve, hogy apostoli feladatunknak megfelelően méltányosan kiosztva segítséget nyerjenek azok, akiket megillet a Tridenti Szent Zsinat sess. XXV. c. XII, de Reform. szerint, hogy a keresztény szeretet törvénye szerint az Istentől kapott javakból részesüljenek a plébánosok is, akik szegényebb egyházak élén állnak, megemlékezve továbbá Szentatyánknak, IX. Pius pápának ismételten elhangzott intelméről, hogy a püspök a katolikus hit védelmét és terjesztését, az Isten tiszteletét minden jó eszközzel mozdítsa elő, hogy alapíttassanak kisszemináriumok, a klerikusokét pedig fejlesszék, állhatatosan szem előtt tartva első királyunknak, országunk apostolának és egyházunk bőkezű alapítójának jámbor gondolatát, állandóan emlékezve, hogy az Egyház javai a bűnösök váltságdíja, a hívek könnyei és a szegények pártfogója,

különösképpen szem előtt tartva Isten és az Egyház dicsőségét, ahol minket az isteni irgalom Krisztusért törvényesen szolgáltni rendelt, az évi 36,989 forint kamatról, amely a püspökséget megillető teljes 739 793 Forint tőke után a püspök ellátására (mensa episcopalis) jár, felséges uralkodónk fölötté dicséretes kegyességéből, — jelen levelünket ugyanazon apostoli földi uralkodónk elé téve, magunk és utódaink nevében ünnepélyesen lemondunk, elrendelve és óhajtvá, hogy

mivel ezen püspökség asztala, amelyre az Úr kiárasztotta áldását, ezen hozzájárulás nélkül is eléggé, sőt bőségesen ellátott, amit sokan mások is látnak, másik oldalról azonban ebben az egyházmegyében nagyon sok plébános, segédlelkész, iskolamester szerényen díjazott, amint az ország legtöbb egyházmegyéjében, úgy itt is, a drágaság napról-napra való növekedése miatt nyomorúsággal küszködnek,

mivel nagy szükségben vannak azok a templomok és plébániák, ahol kis számú és szegény katolikusok, különösen ha nagyobb számú tehetősebb nemkatolikusok között élnek, sem építeni, sem karbantartani azokat nem tudják,

mert legfőbb vágyunk a felnövekvő fiatalság szent gonddal való nevelésével tökéletes népet készíteni az Úrnak, különösen a serdülő lányokat szerzetesnők teljes irányításával úgy képezni, hogy azoktól hazatérve, majd mint családanyák is világoskodjanak mindenkinek, akik az ő házukban vannak — elhatároztuk és kívánjuk az Úrban, hogy ami a püspöki asztalnak felesleges, jusson Krisztus szegényeinek,

azonfelül vágyva-vágyunk arra, hogy ez az alapítvány minden időre fennmaradjon és az

elkövetkező korokban apostoli királyunk eléggé nem dicsérhető bőkezűségének emlékére Ő szent Felsége dicső nevével díszíttessék, aki kegyes bőkezűséggel visszaadta Krisztusnak azt az ajándékot, amely első szent királyunk, ezen püspökség alapítójától származott, kérve továbbá, hogy az alább felsorolt részesedőknél a fentemlített urbáriumi kárpótlás, az egyházmegyében a fundus instructusra fordíttassék.

Kérésünket Ő császári és apostoli királyi Felsége Velencében 1856. december 29-én kelt határozatával, mint legfőbb földi uralkodónk, egyben Magyarországon a katolikus egyház apostoli pártfogója, jóváhagyta és legkegyesebben érvényesnek jelentette ki, egyben legkegyesebben megengedte, hogy ez az alapítvány az ő felséges nevével jelöltesse, azonfelül kegyesen megengedte, hogy az úrbéri kártalanítás fundus instructusra fordíttassék a veszprémi püspökségben, végül meghagyta, hogy az alapítvány egyes különleges tételei, azok szétosztása és minden hozzátartozó intézkedés, az Apostoli Szentszék jóváhagyása után a Cs. K. miniszterek (belügy, pénzügy, kultusz, állami intézmények) és Általunk egyenként határozassanak el és így meghatározva ajánltassanak fel a Magyarországbeli trónusa előtt.

Továbbá magának az ügynek és saját hivatalunk természetéből következő is, és bízva abban, hogy Isten kegyelméből ebből az alapítványból üdvös gyümölcs terem, és remélve, hogy ez a gyümölcs erre az egyházmegyére állandóan kiárad, és ezért ez az alapítvány mindazok számára, akik utánam e püspöki székhely székesegyházának az élén állnak, érdemlegesen és erősen megmarad, alázatosan járultam az Apostoli Szentszékhez és Őszentségét, aki jelenleg a kulcsok hatalmával az égből felruházott és az egész Egyházat apostoli legfőbb tekintéllyel kormányozza, legfőbb papunkat és Szentatyánkat, IX. Pius 1857. január 22-én kelt legalázatosabb levelünkkel arra kértem, méltóztassék ezt az alapítványt, amelyet apostoli fejedelmünk és pártfogónk már megerősített, az Apostoli Szentszék tekintélyével jóváhagyni, így minden időre támogatni és megerősíteni, és ami a legfontosabb, ezt az Isten dicsőségére és az Anyaszentegyház növekedésére tervezett szándékot áldja meg, apostoli áldásával szentelje meg és esdje ki arra az égi áldást — mint Krisztusnak ezen a földön helyettese — magától a pásztorok Fejedelmétől, Istenüinktől és Megváltónktól Krisztustól, az Ő Szűzanyja a mindenkor szeplőtelen Mária közbenjárására, aki ha valamit kér, azt semmibevenni nem lehet.

Kérésünket Őszentsége apostoli brévéjével, amely Rómában 1857. február 9-én kelt, megáldotta, amint itt következik: „Tiszteletreméltó János testvérünknek, veszprémi püspöknek. IX. Pius pp. Tiszteletendő Testvérünk, köszönt és apostoli áldását küldi. Sok okból erősen megörvendeztetett az elmúlt január 12-én kelt kérő leveled, amelyet szívesen olvastunk. Megtudtuk ugyanis abból, hogy Krisztusban nagyon kedves Fiunk Ferenc József, Ausztria császára és apostoli király a veszprémi püspöki széknek kárpótlás címén adományozott . . .

(közli a pápai brévé, amelyben IX. Pius örömét fejezi ki a nemes szándék fölött és örül, hogy az ifjúság nevelésére oly sokat áldoz. Épp ezért örömmel adja beleegyezését és áldását. Kéri a püspököt, hogy bővebben ismertesse vele az alapítvány pontjait, hogy szükség esetén apostoli tekintélyével közbenjárhasson.) 1857. június 14-én ezt meg is tette Ranolder, amelyre a válasz Rómából 1859. május 6-i kelettel jött meg, „Ad perpetuam rei memoriam” kezdettel.

A király a módozatokat 1857. szeptember 26-án jóváhagyta.

A pápa 1859. május 9-én, (az előbbi után 3 napra) egy meleg hangú rövid levélben újból jóváhagyja az alapítványt és megáldja).

Az I. Ferenc József Alapítvány, vagyis az egész 739 793 ft, azaz az egész úrbéri kárpótlás összegének 5%-a, évi 36 989 ft. évenként a következő jótékony célra szolgáljon:

1. 120 ezen egyházmegye szegényebb plébánosának — az alábbi felsorolás szerint — vagy ugyanezen plébániák adminisztrátorainak, az ideigleneseknek is, akik mint az én kezem

és lábam, viselik a nap terhét, hőséget, jusson elosztva 1200 forint, úgy ahogy a következőkben egyenként meghatározotatik, a rászorulás különböző foka szerint. Közülük 50-nek egyenként 120 forint, 20-nak egyenként 100 forint és 50-nek egyenként 80 forint jusson évente, azzal a kötelezettséggel, hogy minden részesedő évenként hat szentmisét köteles felajánlani Istennek, mégpedig kettőt Ő császári és apostoli királyi felségéért, I. Ferenc Józsefért, akinek apostoli bőkezűségéből származik ez az alapítvány, kettőt a fölséges császári ház mindenkor élő tagjaiért, kettőt a mindenkori veszprémi püspökért. Vigyázni akarunk arra, hogy ez a segély ezzel a kötelezettséggel szabad adományként jusson a kijelölteknek és azt soha se számítsák be a kongruába, és ne szűnjék meg akkor sem, ha a részesülő klerikus valamely, pl. a Vallásalapból, kongruája némi növekedését nyeri el. Van és megmarad ugyanis a magyar Vallásalap az egész magyar Egyház segítésére, méltányos ezért, hogy ennek a 120 plébániának, amelyek ebből az alapból részesülnek, fundus instructusként megmaradjon s mint szabad adomány soha meg ne szűnjék. Akarjuk, hogy a kikötés megmaradjon a káplánok, a nyugdíjasok, a görgetegi egyház vezetője, valamint az iskolamesterek számára, ahogyan az alább a 2., 3., 4., 5., 6. pontban található.
(Itt következik a 120 plébánia felsorolása.)

2. A káplánoknak és az egyházmegye szolgálatában állóknak (praebendati) adassék együtt 2880 ft, egyenként 40 forint segély évente, azzal a kikötéssel, hogy minden évben három szentmisét kötelesek elvégezni buzgón, mégpedig egyet császári és apostoli királyi felségéért I. Ferenc Józsefért, egyet a fölséges császári ház tagjaiért, egyet a mindenkori veszprémi püspökért.

3. Kb. 10 nagyérdemű, koruk és betegségük miatt nyugalomba jutott papnak egyenként évi 100 ft segély jusson azzal a kötelezettséggel, hogy hat szentmisét mondjanak el évente az 1. pontban jelzett szándékokra.

4. A fiatal klerikusok veszprémi szemináriumok alapítására létrehozott 300 000 forint alapítványnak a veszprémi egyházmegyére jutó része — évenként 7066 forint adassék.

5. Görgeteg község számára parochia létesíttessék, hogy ott a katolikus hit növekedjék, ezért annak vezetőjeként (Curioni Sacro) jusson évente 400 forint azzal a kötelezettséggel, hogy végezzen el minden évben hat szentmisét az 1. pontban említett szándékokra.

6. 140 gyengén fizetett, s így szegény iskolamesternek, az alábbi felsorolás szerint, jusson évi 25 Ft, összesen 3500 forint.

7. Az apácák számára, akiket a fiatal leányok gondozására, a leánynevelésre, az Úr szolgálóinak intézményeire és így mindkét ország üdvös fejlesztésére Isten kegyelméből legközelebb Pápán, Keszthelyen, Kaposváron és Kanizsán szándékozunk letelepíteni, jusson minden évben 1000 forint. Ugyanígy a veszprémi betegápoló apácáknak és az idetelepítendőknak (angol kisasszonyok) szintén jusson 1000 forint, úgy hogy ez az összeg itt a különféle apácaintézmények között évente a mi megítélésünk szerint osztandó ki.

Nekünk és utódainknak csorbíthatatlan legyen a jogunk, hogy addig, míg a fentebb említett négy városban az apácák valóban betelepülnek, a fenntartásukra szánt évi összeg, részben a beruházásokra és házi felszerelésekre, részben az apácák anyaházának (angol kisasszonyok) építésére szolgáljon, ahogyan mi és utódaink jónak látjuk, részben biztos helyen kamatoztatva őriztessék 5000 forint.

8. A megmaradt 5143 Ft összeg elosztása történjék úgy, ahogyan mi és utódaink az Úrban jónak látjuk.

a) A fiúk szemináriumára (kisszeminárium). Kívánjuk, hogy ez ebben az egyházmegyében minél előbb megvalósulna.

b) Az egyházmegyei pénztárba, templomok építésére és karbantartására, plébániák segítésére.

c) Szegényebb hívek közösségének, akik kézi és fogatos munkákra nem képesek, amikor templomok, paplakások, vagy iskolák építésére vagy helyreállítására van szükség, pedig

ezek a kevés katolikus számára, akik sokszor jóval több és tehetősebb nemkatolikusok között élnek, hitük terjesztésére és megőrzésére szolgálnak.

d) Ezért szegényebb közösségeknek segély címén jusson az anyagiak előteremtésére templomok, iskolák és más intézmények létesítéséhez.

e) Falusi és pusztai iskolák támogatására.

f) Lelkipásztorok segítésére, akiket tűz, jég, betegség vagy más csapás sújtott.

g) Főképpen a már említett apácák (angol kisasszonyok) anyaházának építésére.

h) Esetleg tanítóképző felállítására, iskolamesterek képzésére.

B) Az egész 739 793 forint úrbéri kártalanítási összegből 200 000 forint szolgáljon a veszprémi püspökség „fundus instructusára”. Ez az úrbéri kártalanítási összegből származó tőke kötelezően ugyanabban az értelemben és névértékben állandó maradjon és érvényes pénznemben a püspöktől az utód püspökre áthagyományoztassék. Ez lehetővé teszi, hogy az összeg mint az elődtől kölcsönösen és méltányosan hagyományozott vagyon állandóan megmaradhasson, ugyanúgy mint más célra szolgáló állandó gazdasági vagyon, mint juhok, ökrök, takarmány termény, gazdasági eszközök, azoktól függő termények, tűzifa stb. Az utód püspököknek joga, az alább felsorolt feltételek mellett, ezt a vagyont ha elődje fel nem használta, tőle átvenni, vagy ha felhasználta az összeget kérni és átvenni, vagy az előd örökségéből annak értékesítésekor az árból annyit követelni, amennyi ezen alapítvány értékének megfelel. Így ez az alapítvány, mint fundus instructus teljességében megőriztetik és az utódra átszarmazik. A püspök a következő feltételekkel használhatja: a) Köteles a felvett 200 000 forint tőke 5%-os kamatát, 10 000 forintot a püspökség szükségleteire fordítani, úgy azonban, hogy az említett tőke a kamaton kívül sértetlenül megmaradjon. A juttatások a kamatból fizetendők. b) Köteles a hagyatékként átvett összeget ugyanazon névértékben utódjának átadni, hogy teljesen és biztosan megmaradjon ugyanazon fundus instructus számára. Időről időre ugyanazon használatra a törvényes követelményeknek megfelelően leköötendő és átírandó. Gondoskodni kell annak megőrzéséről és megmaradásáról az alapítvány nevével és terjedelmével együtt, hogy ez így bármilyen körülmény is jön közbe, az alapítvány összege, mint kézi zálog megőriztessék és minden veszélytől mentes legyen. Köteles végül gondoskodni c) hogy az esetleg adandó kényszerítő körülmények között — ahogyan alkalmas és szükséges lesz — más eszközökkel is megvédje, hogy így ez az összeg és kamatai is jogosan és biztonságosan megmaradjon.

Mélységes hálával kell itt megemlékezni arról, hogy ezen oklevél és a hozzátartozó hivatalos iratok a Cs. K. Resolutio 1858. augusztus 6-án kelt (1858. augusztus 13.-i 1006/c.u.n. számú miniszteri leirat) engedélye alapján taxa és bélyegmentes és teljcsen szabad.

Ezen 200 000 forint összeg évi kamatát, 10 000 forintot kezelje a Tisztelendő Káptalan, kezelje továbbá az egész összeg második feléből, 539 793 forint után járó 26 989 ft kamatot is (ide sorolatik a közel 141 320 forint szemináriumi alap), tehát az egész tőke, 739 793 forint évi kamatát, 36 989 forintot, hozzávéve a szemináriumi alap 7066 forint kamatát is.

Hogy a püspökség forrásából származó eredmények emléke megmaradjon, a püspök kapjon időnként értesítést és elszámolást az egyházmegye egész területén működő gazdasági vezetőktől mindazokról egyenként, akik az I. Ferenc József Alapítványból évente részesedtek. A Tiszt. Káptalannak erre legyen gondja.

Egyébként kívánjuk és elrendeljük, hogy ezen alapítvány kezelése mindazokban, ami jelen levél erejével nincs a püspököknek fenntartva, bízassék a Tiszt. Káptalanra, a püspök irányítása és felügyelete, széküresedés esetén a káptalani helynök irányítása és vezetése alatt. Minden kedvezmény, amely ebből az alapból akár fejlesztés, akár segély címén megállapított — mint ez a 3., 7., 8., a), b), c), d), e), f), g), h) pontokban fentebb található — visszavonhatatlanul a püspöktől, széküresedés idején a káptalani helynöktől függjön.

Ugyanígy, mivel a 3. pontban jelzett arra méltó nyugdíjasok száma nem mindig 10, a 2.

pontban a káptalanoké sem mindig 72, magunknak és utódainknak fenntartjuk, hogy az így megmaradt összeg kellő megfontolás után belátásunk szerint jótékony célra fordíttassék.

Amíg a felállítandó görgetegi plébániát a kijelölt lelkipásztor (sacer Curio) el nem foglalja, a neki szánt összeg fordíttassék a templom felszerelésére és egyéb szükségletekre. Amíg az elmúlt 1857. évben a kisserminárium alapjául a Vallásalaphól tisztelettel kért és onnan kegyesen megígért segítség, ahogyan kértük és bizalommal hisszük, meg nem érkezik, az ebből az alaphól az erre az időre járó összeg egyik fele szolgáljon a szeminárium szükségleteire, a másik fele a már többször említett apácák (angol kisasszonyok) anyaházának Isten segítségével való felépítésére szolgáljon.

Ha ennek az alapítványnak kamata bármely okból növekedne, vagy apadna, a növekedés vagy csökkenés az A/8. pontnál arányosan osztassék szét. Ezt kívánjuk. Ugyanilyen elosztásra lesz szükség, ha ebből az alaphól adóra vagy más kiadásra lenne szükség.

Ha az egész összeg második feléből, 539 793 forintból (visszatartva ami a szeminárium alapjához tartozik vö. 4. p.), ami kívánatos, ingatlan javakat vásárolnának, gondoskodni óhajtunk arról, hogy ezen javak jövedelméből a tőke kamatainak megfelelő összeg biztosan a kijelölt célra fordíttassék. Ha a jövedelem növekednék, növelje az a püspök jövedelmét, jogos felosztás után a szemináriumét is. A 4. pontban jelzett ebben az összegben nyerjen ingatlan vagyont. Egyébként a tőke ezen második része ingatlan javak vásárlására szánva, az előre nem látható körülmények miatt, maradjon megőrizve a Magasságbeli döntésére. (Ezt erősítette meg a pápa 1859. május 6-i brevéje.)

Akarjuk, hogy ahol ez az alapítvány jogerőre emelkedik, minden részesedő a neki szánt összegről az Ordinariátus által hitelesen értesíttessék. (Ezt már a pápai breve fűzte hozzá.)

Az alapítványról, illetőleg annak hovatartozásáról a püspök vagy annak hiányában a káptalani helynök minden évben köteles beszámolni a királynál.

Az alapító levelet, úgy mint a püspöki levéltárban található, Ranolder 1860. március 30-án Bécsben készítette.

(Eredeti: Veszprémi Püspöki Levéltárban
8/1876. sz. alatt)

Ranolder végrendelete

A teljes Szentháromság, Atya, Fiú és Szentlélek nevében. Amen. Jöjj el Szentlélek Isten.

*„Legyetek készen, mert amely órában nem is gondoljátok, az Emberfia eljön. Rendelkezz házadról!” Erre gondolva utolsó akaratomnak ezen írásbeli kifejezését erőim birtokában saját kezemmel írom és látom el pecsétemmel. Mint püspöknek jogom van remélni, hogy ezen végrendeletem megerősítést nyert azon privilégium alapján, mely a concordatum XXI. fejezetében foglaltatik. Végrendeletem tehát a következő: 1. Halhatatlan lelkemet, melyet drága vérével váltott meg az Isten Fia, aki eljött megmenteni, ami elveszett, alázatos könyörgéssel az Atya Isten kezére bízom, akinek irgalma végtelen. Uram, légy irgalmas nekem bűnösnek szent nevedért és Jézus Krisztus végtelen érdemeiért! Isten Anyja, Szeplőtelen Szűz, oltalmad alá futok, járj közben értem! Szívemből kívánom, hogy veled állhassak a kereszttel, társaságodban lehessenek és úgy Te védj meg engem az ítélet napján. 2. Halálom napján lelkem számára Isten irgalmáért való könyörgésre mondassanak minél előbb szentmisék és erre a célra világi és szerzetes papok közt osszanak ki 200 forintot. 3. Ugyancsak halálom napján, hogy lelkemért imádkozzanak, a veszprémi szegények 300 forintot, a pécsiek 100 forintot kapjanak s ugyanerre a célra osszanak ki 300 forintot a püspöki birtokok cselédeinek is, akár szolgálatban vannak, akár azelőtt voltak hív szolgák, tehát a béreseknek, csószoknak, juhászoknak stb. 4. Holttestemet, miután az ünnepies Requiem minden nagyobb pompa nélkül megvolt, temessék el s ezután semmiféle gyászünnepség ne legyen, még gyászbeszédet se mondjanak rólam. 5. Lelkem nyugalmaért évenként mondjon a veszprémi káptalan szentmisét s erre a célra 700 forintos alapítványt teszek. 6. **Ugyancsak lelkem nyugalmaért mondjanak minden évben szentmisét a veszprémi és pápai apácák kápolnáiban s erre a célra 1200 forintot hagyok, amelynek évi kamataiból azok a papok akik ott hitoktatók és misézők, egy-egy szentmiséért 5 forintot kapjanak.** 7. Egyházmegyém szegény világi és szerzetes papjainak pedig mielőbbi kiosztásra 2000 forintot rendelék, hogy 2-2 forintért lelkem számára Isten irgalmáért szentmisét mutassanak be. 8. **Csopaki szőlőmet az ottani épületekkel, pincékkel s minden ingó és ingatlan értékkel a veszprémi Irgalmas Nővéreknek hagyom, akik leányneveléssel foglalkoznak, még pedig úgy: a) hogy a tiszta jövedelemből segélyezni tartoznak a pápai, kaposvári, tapolcai és keszthelyi Irgalmas Nővéreket, akik szintén leányneveléssel foglalkoznak; s azt is rendelem, hogy b) Terézia nővérem két leánya, Petrek Karolina és Ida, amíg csak élnek, gyermekeikkel a nevezett szőlőben ott tartózkodásra bútorozott lakást kapjanak, a gyümölcsfák terméséből egy harmadrészt, az érett szőlőből pedig annyit, amennyi 10 mérő bornak felel meg.** 9. Tállyai szőlőmet minden ottani házzal, szántóval, réttel, joggal, ingó és ingatlan értékkel Ferenc testvéremtől származó Ranolder Katalin unokahugom gyermekeire hagyom s azonkívül még 6000 forint készpénzt is, de azt szigorúan meghagyom, hogy mindezt a nevezett gyermekek nagykorúságáig gondosan őrizték meg és édesanyjuk csak az évi jövedelmet és kamatokat fordítsa nevelésükre. 10. Unokaöcsémnek és hugaimnak a következőket hagyom még: Petrek Hugónak, Gyulának, Karolinának, Idának és Láncz Lajosnak 1000—1000 forintot, Láncz Nándornak és gyermekeinek 2000 forintot, Ranolder Katalinnak 1000 forintot. Azon rokonaimnak, akiket évről-évre a pécsi plébános útján segélyeztem, 1000 forintot hagyok, hogy ugyanaz a plébános ossza ki köztük. 11. A*

veszprémi Irgalmas Nővéreknek, akik leányneveléssel foglalkoznak, 6000 forintot hagyok, az Irgalmas Nővérek szegényeinek pedig 4000 forintot. Ugyancsak Veszprémben annak a leánynevelő intézetnek, melyben az Angolkisasszonyok tanítanak, hagyom földtehermentesítési kötvényeimet, melyeknek névértéke 30 000 forint felett van, hogy a Veszprémi Káptalan ezen intézet fejlesztésére gondosan megőrizze. Ez az intézet segítséget élvez a bentlakók tartásdíjából és bejárók tandíjából. 12. Veszprémi pincéből Petrek Karolina unokahugomnak 30, Petrek Idának 10, Láncz Nándornak 5, Petrek Hugónak és Gyulának szintén 5—5 mérő bort hagyok hordóval együtt úgy, hogy ebben a sorrendben szabadon választhassanak még az asszúból is. — Kincstáramból Ranolder Katalin, Petrek Karolin és Ida, továbbá Láncz Mária egyenkint választhassanak ki annyit, ami 300 forint értékkel felér. — Minden felső és alsó ruhámat osszák szét rokonaim közt, semmit belőlük el ne adjanak. — Házi cselédségem mindenegyes tagjának egyévi fizetését hagyom halálom napjától számítva, Ferkó és Mihály inasaimnak azonkívül még 100—100 forintot. 13. Minden egyéb vagyonom, mint somlyói és sümegi szállóim, Ósiben levő házam, juhaim, marháim, lovaim, minden élő és holt gazdasági felszerelés, sümegi és karádi gőzmalmaim, a termés, tűzifa, a megmaradt bor, ingóságaim, asztali készleteim, egyszóval minden, ami az enyém volt a palotában és azon kívül, nyilvános árverésen adassanak el. Az összegből, mely ezen eladásból bejön, három százalék végrendeletem három végrehajtóját illeti, úgy hogy mindegyik egy-egy százalékot kapjon. Ebből a pénzből kielégítve mindazokat, akiket eddig felsoroltam, veszprémi székesegyházamé legyen 10 000 forint, s ami még megmaradt, továbbá a függő jövedelmekből származó összeg osztszék szét hat egyenlő részre. Ebből egy rész kegyurasági templomaim javítására szolgáljon. Egy részt osszanak fel a püspöki birtokok szegényei között, ideértve a cselédeket is, minők a béres, csósz, juhász, kerülő stb. és ezeknek özvegyeit és árváit. **Egy részt osszanak fel egyformán a veszprémi és pápai Irgalmas Nővérek közt, akik gyermekneveléssel foglalkoznak. A hátralevő három rész, melyet egyelőre a veszprémi káptalan kezeljen és őrizzen meg a kamataival együtt, egyenlő részletekben legyen azon Irgalmas Nővéreké, akik majd Isten segítségével Kaposvárott, Tapolcán és Keszthelyen nevelik a leányifjúságot.** 14. Végezetül ezen végrendeletem végrehajtóiul 100—100 csász. és kir. arany honoráriummal (az előbb említett árverésből származó százalékon felül) kijelölöm: Főtiszt. Pribék István kanonokot, Csecsinovits Ferenc püspöki titkárt és Karolina unokahugom férjét, Sárupék Józsefet. Mindezt saját kezemmel írtam, aláírtam és pecsétemmel elláttam. Veszprém, 1868. május 19. Ranolder János, veszprémi püspök. Pecsét.

Előttünk, öt tanú előtt, kiket külön ezért hívott össze és akik együtt voltunk jelen, kijelentette, hogy ezen irat az ő akaratát illetve végrendeletét tartalmazza, amiről mi együtt jelenlevők saját kezünk aláírásával tanúskodunk: Veszprém, 1868. május 19. Dr. Peska Ferenc szentszéki jegyző, Lajos Károly veszprémi káplán, Magyar János káplán, Tuza Károly prebendista. (Az ötödik név hiányzik a másolaton.)

Névmutató

Személy- és helynevek

<i>Acsa</i>	33	<i>Döllinger</i>	96
<i>Adalbert (Szent)</i>	18	<i>Endrédi Lajosné</i>	111
<i>Adriányi Gábor</i>	118	<i>Enying</i>	75
<i>Alber János</i>	14	<i>Eötvös József</i>	25, 87, 88, 89
<i>Albrecht főherceg</i>	37	<i>Eötvös Károly</i>	75, 92, 93, 107, 114
<i>Alzog</i>	98	<i>Erdély</i>	11, 27
<i>Andocs</i>	33	<i>Erzsébet királyné</i>	35, 86
<i>Ambrus (Szent)</i>	21	<i>Esztergom</i>	11, 17, 33, 36, 38
<i>Andrássy Gyula gr.</i>	86	<i>Eszterházy Pál</i>	63
<i>Anglia</i>	20, 54	<i>Eszterházy Pálné</i>	62, 63
<i>Antonelli bíboros</i>	98	<i>Farkas püspök</i>	
<i>Apt Kamill</i>	68	<i>Fatér István</i>	66
<i>Ausztria</i>	18, 84, 85, 97, 105, 116	<i>Fehérvár</i>	34, 51
<i>Ádám Iván</i>	110	<i>Felsőszentiván</i>	27
<i>Ágoston (Szent)</i>	21, 34	<i>Ferdinánd császár V.</i>	24
<i>Bach belügyminiszter</i>	37	<i>Ferenc József császár</i>	35, 37, 50, 78, 79, 85, 86, 116, 118
<i>Badacsony</i>	91, 92	<i>Ferenc József alapítvány</i>	57, 78, 81, 89, 101
<i>Baják György</i>		<i>Ferenc-város</i>	59, 60
<i>Bajorország</i>	20	<i>Ferenczi Endre</i>	112
<i>Balaton</i>	92	<i>Festetics György</i>	69
<i>Batsányi János</i>	113	<i>Festetics Pál</i>	69
<i>Belgium</i>	18, 20	<i>Festetics Tassiló</i>	69, 70
<i>Beremend</i>	13	<i>Firenze</i>	94, 97, 99
<i>Bernát (Szent)</i>	20	<i>Fischer egri érsek</i>	16
<i>Berzeviczy Albert</i>	109	<i>Fries Kerubina</i>	66
<i>Bécs</i>	14, 15, 23, 24, 26, 28, 34, 36, 46, 51, 54, 78, 85, 118	<i>Gaál Lajos</i>	66
<i>Bémer László</i>	28	<i>Gasquet</i>	111
<i>Bogyai István</i>	57	<i>Gelencsér János</i>	108
<i>Boncz Ferenc</i>	56	<i>Genf</i>	20
<i>Borbély Sarolta</i>	66	<i>Gergely pápa XVI.</i>	45
<i>Brandis Leopoldina</i>	50, 51	<i>Geringer Károly</i>	29
<i>Buda</i>	17, 23, 37, 85, 101, 103	<i>Ghymessy Mária</i>	112
<i>Csecsinovits Ferenc</i>		<i>Girk György</i>	30
<i>(Kemenes Ferenc)</i>	57, 66, 70, 103	<i>Görgeteg</i>	80, 126
<i>Csesznák László</i>	70	<i>Görgyey</i>	27
<i>Cholnoky Ferenc</i>	82	<i>Granderath</i>	115
<i>Csopak</i>	91, 92, 101, 104, 129	<i>Grác</i>	45, 50, 51, 52, 57, 63
<i>Damjanich</i>	28	<i>Gruber Ágoston</i>	34
<i>Dárda</i>	13	<i>Grynaeus Alajos</i>	19
<i>Deák Ferenc</i>	84, 85, 89	<i>Gunsch Mária</i>	51
<i>Deáky Zsigmond</i>	30	<i>Gyulai Pál</i>	44
<i>Debrecen</i>	27	<i>Habsburg</i>	27, 28, 84, 85, 86
<i>Devics József</i>	63	<i>Haller Ferenc</i>	20
<i>Domonkos (intézet)</i>		<i>Hassun pátriárka</i>	98

Névmutató

<i>Haynald Lajos</i>	94, 97	<i>Kovacs Zsigmond</i>	38
<i>Haynau</i>	28	<i>Koka</i>	28
<i>Ham Janos</i>	25, 26, 28, 46	<i>Koln</i>	54
<i>Hermann Eged</i>	108	<i>Kőszeg</i>	46
<i>Hodossy Mária</i>	74	<i>Kranitz Kalmán</i>	114
<i>Hohenlohe herceg</i>	98	<i>Kunszt Jozsef</i>	33
<i>Homan Balint</i>	114	<i>Kullei Janos</i>	49
<i>Honegger Antal</i>	28	<i>Lajos Karoly</i>	130
<i>Hornig Karoly</i>	111	<i>Lancz Lajos</i>	129
<i>Horvath Mihaly</i>	28, 86	<i>Lancz Maria</i>	130
<i>Horvath Sandor</i>	62	<i>Lancz Matyas</i>	13
<i>Hoss Jozsef</i>	113	<i>Lancz Nandor</i>	129, 130
<i>Hubats Cecilia</i>	13	<i>Ledochowski</i>	98
<i>Hubats Ferenc</i>	13	<i>Lemeny Janos</i>	29
<i>Ida Friderike Gorres</i>	111	<i>Lipót császár II</i>	9 103
<i>Irsik Ferenc</i>	46, 109, 111	<i>Lombardia</i>	84
<i>Italia</i>	20	<i>Lonovics Jozsef</i>	25 28
<i>Istvan (Szent) Társulat</i>	35, 38	<i>Lovei (Leowey) Klara</i>	7, 59
<i>Janosi Gusztav</i>	66, 98	<i>Lucca</i>	20
<i>Janosi Gyula</i>	109	<i>Luttich</i>	54
<i>Jedin</i>	114	<i>Magyar Janos</i>	130
<i>Jekelfalusy Vince</i>	28	<i>Magyarsarlos</i>	15
<i>Jellasich</i>	27	<i>Major</i>	27
<i>Jordanszky Elek</i>	16	<i>Majlath Janos</i>	26
<i>Jozsa Laszlo</i>	70	<i>Marcalt</i>	33
<i>Jozsef császár II</i>	9, 11, 14	<i>Marillac Lujza</i>	45
<i>Jozsef-varos</i>	60	<i>Markl Ignac</i>	38, 101, 103
<i>Kalocsa</i>	20	<i>Marseille</i>	20
<i>Kaposvar</i>	13, 33, 65, 66, 80, 101	<i>Maria Terezia</i>	43 84
<i>Kanizsa</i>	69, 80	<i>Matyas Arisztid</i>	61
<i>Kanyar Jozsef</i>	111	<i>Melcher puspok</i>	100
<i>Karacs Terez</i>	7, 108	<i>Mendlik Agoston</i>	
<i>Karad</i>	33, 34, 93	<i>Mericzay Janos</i>	28
<i>Karacsonyi János</i>	109	<i>Meszlenyi Antal</i>	108
<i>Karner Antal</i>	30, 33	<i>Mezőszentgyorgy</i>	75
<i>Kassa</i>	16	<i>Michael Viale-Prela</i>	118
<i>Káldi</i>	16	<i>Meszáros Istvan</i>	108, 111
<i>Káptalanfa</i>	35	<i>Meszaros Karoly</i>	110
<i>Károli</i>	16	<i>Mihalovics Ede</i>	109
<i>Keckemethy Aurél</i>	92, 114	<i>Mihalyfa</i>	35
<i>Kelemen Laszlo</i>	108	<i>Mihalyfi Ákos</i>	109
<i>Kels Philomena</i>	51	<i>Milano</i>	21
<i>Kemenes Ferenc</i>		<i>Minzinger Dominia</i>	51
<i>(Csecsinovits)</i>	57, 66, 70, 103	<i>Munchen</i>	54
<i>Keszthely</i>	13, 69, 70, 80, 101	<i>Nagykapornak</i>	38
<i>Ketteler puspok</i>	100	<i>Nagyszamos</i>	27
<i>Klebensberg Kuno</i>	72	<i>Nagyszombat</i>	11, 17
<i>Kiraly Jozsef</i>	13, 14	<i>Napoleon</i>	20
<i>Kisbar</i>	33	<i>Nagocs</i>	33, 103
<i>Kiss Istvan</i>	113	<i>Napoly</i>	54 92, 117
<i>Kisfaludy Sandor</i>	92, 93	<i>Nemes Eufrazia</i>	51
<i>Komesz Gyorgy</i>	65	<i>Nemetország</i>	18
<i>Kollonics Lipot</i>	90, 102	<i>Nyitra</i>	20
<i>Kopacsy Jozsef</i>	11, 25, 46, 49	<i>Ocskay Antal</i>	16
<i>Kosary Domokos</i>	108, 111	<i>Olmütz</i>	27

Névmutató

<i>Orosz Lajos</i>	8, 108	<i>Rott Nándor</i>	112
<i>Owen</i>	73	<i>Rousseau</i>	44
<i>Óradna</i>	27	<i>Róma</i>	9, 11, 17, 20, 37, 39, 40, 54, 79, 92, 94, 96, 97, 100, 104
<i>Ósi</i>	130	<i>Rónaky Kálmán</i>	108
<i>Páli (De Paul) Szent Vince</i>	45, 46, 51, 61, 65, 69, 72	<i>Rudnay Józsefné</i>	108
<i>Pápa</i>	13, 43, 52, 62, 63, 69, 80	<i>Rudnay Sándor</i>	11, 16
<i>Pázmány-kor</i>	42	<i>Rudnyánszky József</i>	28
<i>Peitler kanonok</i>	23	<i>Salacz Gábor</i>	114
<i>Perényi József</i>	115	<i>Saller Vincentina</i>	66
<i>Peska Ferenc</i>	57, 130	<i>Saly László</i>	109
<i>Pest</i>	13, 14, 19, 21, 28, 42, 46, 50, 51, 59, 60	<i>Savona</i>	20
<i>Pestallozzi</i>	44	<i>Sáfrán Gyorgyi</i>	8, 108
<i>Petrek Gyula</i>	129, 130	<i>Sárupék József</i>	130
<i>Petrek Hugó</i>	129, 130	<i>Schaffgottsch Anna</i>	66
<i>Petrek Ida</i>	129, 130	<i>Scheffler János</i>	109
<i>Petrek Karolina</i>	129, 130	<i>Schlik Domonkos</i>	51
<i>Pécs</i>	12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 30, 44, 75, 116	<i>Schmidt Mihályné</i>	49
<i>Pinkafő</i>	46	<i>Schnupfhagen Gyorgy</i>	49
<i>Pirnstill Terézia</i>	54	<i>Schofl Margit</i>	50
<i>Pius pápa VI</i>	99	<i>Schwarz Gyula</i>	114
<i>Pius pápa VII</i>	20	<i>Schwarzenberg érsek</i>	98
<i>Pius papa IX</i>	17, 27, 35, 38, 39, 45, 78, 79, 90, 92, 94, 96, 98, 99, 118, 125	<i>Scitovszky János</i>	17, 22, 25, 26, 30, 35, 37, 38
<i>Pollák Janos</i>	19	<i>Simon Florent</i>	60
<i>Pongracz Jenőné</i>	114	<i>Simor János</i>	86, 88, 89
<i>Poroszország</i>	20, 84	<i>Somlyó</i>	91, 92
<i>Pozsony</i>	11, 16, 18, 24, 34, 54	<i>Somogy megye</i>	33, 34, 43, 44, 93, 103
<i>Pribék István</i>	42, 51, 57, 66, 104, 130	<i>Soóky Karolina</i>	112
<i>Puspokbogád</i>	15	<i>Sumeg</i>	34, 35, 93
<i>Rada Istvan</i>		<i>St Omer</i>	54
<i>Rajna-vidék</i>	20	<i>St Polten</i>	54
<i>Ranolder Anna</i>	13	<i>Svastics Károly</i>	70
<i>Ranolder Ferenc</i>	13, 129	<i>Svájc</i>	20
<i>Ranolder Janos</i>	7, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 51, 54, 56, 57, 60, 62, 63, 65, 66, 70, 73, 75, 77, 80, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107	<i>Szanyi Dániel</i>	98
<i>Ranolder Jozefa</i>	13	<i>Szatmár</i>	45, 46
<i>Ranolder Katalin</i>	129, 130	<i>Szántó Konrád</i>	108
<i>Ranolder Károly</i>	13	<i>Szászország</i>	20
<i>Ranolder Péter</i>	13	<i>Szegfy Mórné</i>	45
<i>Ranolder Teréz</i>	13, 129	<i>Szekcső</i>	28
<i>Rauscher bíboros</i>	97, 98, 118	<i>Szentilonai József</i>	62
<i>Rauscher festő</i>	103	<i>Szentirmay József</i>	50, 70, 71
<i>Ravasz János</i>	7, 108	<i>Szepesy Ignác</i>	11, 15, 16, 44, 101
<i>Reischl Vencel</i>	70	<i>Széchenyi Ferenc</i>	16, 91
<i>Renan</i>	39, 40	<i>Széchenyi István</i>	84, 91
<i>Riedel Angéla</i>	66	<i>Szigethy Gyuláné</i>	108
<i>Ripper Nepomucene</i>	52	<i>Szigethy Ödon</i>	112
<i>Rosegger Veronika</i>	51	<i>Szilás László</i>	108
		<i>Szilasy János</i>	
		<i>Szinnyei József</i>	109
		<i>Szmodis János</i>	27
		<i>Szoldatcs Ferenc</i>	40
		<i>Szombathy Károly</i>	13
		<i>Szollósy Károly</i>	46, 111
		<i>Sztupa Gyorgy</i>	60

Névmutató

<p><i>Szűts István</i> 49</p> <p><i>Tab</i> 7, 108</p> <p><i>Tallián Lázár</i> 33, 37</p> <p><i>Tapolca</i> 13, 56, 57</p> <p><i>Tapolcafő</i> 113</p> <p><i>Tállya</i> 92, 129</p> <p><i>Teleki Blanka</i> 7, 8, 108</p> <p><i>Temesvár</i> 20</p> <p><i>Tersztyánszky Imre</i> 19, 22, 23</p> <p><i>Teréz-város</i> 46</p> <p><i>Thun Leo</i> 36, 42, 87</p> <p><i>Tóth László</i> 112</p> <p><i>Török Jenő</i> 114</p> <p><i>Törökkoppány</i> 33</p> <p><i>Trier</i> 54</p> <p><i>Tumpacher József</i> 14</p> <p><i>Tuza Károly</i> 130</p> <p><i>Valner Erzsébet</i> 51, 55</p> <p><i>Varga Ottó</i> 114</p> <p><i>Vas László</i> 16</p>	<p><i>Vaszari Konstantia</i> 71</p> <p><i>Velence</i> 79, 84, 125</p> <p><i>Veres Pálné</i> 8, 108</p> <p><i>Veszprém</i> 13, 28, 31, 34, 35, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 74, 75, 80, 82, 101, 104</p> <p><i>Világos</i> 27</p> <p><i>Virág Mihály</i> 16, 22</p> <p><i>Vlasich György</i> 70</p> <p><i>Vukovics Sebő</i> 26</p> <p><i>Vogronich Antal</i></p> <p><i>Vörös Mihály</i> 23</p> <p><i>Ward Mária</i> 54</p> <p><i>Windischgrätz</i> 26</p> <p><i>Württemberg</i> 20</p> <p><i>Zala megye</i> 57, 93</p> <p><i>Zágráb</i> 20</p> <p><i>Zeller Árpád</i> 110, 119</p> <p><i>Zichy Domonkos</i> 27, 29, 41, 49, 77, 116</p> <p><i>Zichy Jenő (Eugen)</i> 27</p>
--	---

Tartalomjegyzék

<i>Bevezetés</i>	7
<i>Ranolder korának jellemzése</i>	9
<i>Gyermekkora és tanulóévei</i>	
1. Származása és családi körülményei, elemi és középiskolai tanulmányai	13
2. Egyetemi hallgató Pesten és Bécsben	14
<i>Teológiai tanár</i>	
1. A pécsi szemináriumban	16
2. Egyetemi tanár és hitszónok Pesten	19
3. Pécsi kanonok és szemináriumi rektor	22
4. Referendárius Bécsben	24
<i>Veszprémi püspök</i>	
1. A veszprémi püspökség megüresedése	27
2. Ranolder kinevezése és felszentelése	28
3. Ünnepeyles székfoglalója	31
4. A lelkipásztor-püspök	33
5. A papnevelő püspök	41
<i>A nőnevelést célzó alapításai</i>	
1. A nőnevelés helyzete Magyarországon 1850-ig	43
2. A nőnevelés fontossága írásaiban	47
3. Első alapítás: Irgalmasok Veszprémben	49
4. Angolkisasszonyok Veszprémben	54
5. A tapolcai leánynevelő intézet alapítása	56
6. A Pesti Ranolder Intézet alapítása	59
7. A pápai zárda	62
8. A kaposvári iskola	65
9. Keszthelyi Ranolder Intézet	69
10. A Ranolder-intézetek általános jellemzése	72
<i>Egyéb alapítványai</i>	
1. Szociális tevékenysége	75
2. A Domonkos Intézet és Tanítók Nyugintézete	77
3. A Ferenc József Alapítvány	78
4. A veszprémi kórház	82
<i>Szerepe a politikai és gazdasági életben</i>	
1. Politikai állásfoglalása a kiegyezést előkészítő korszakban	84
2. Ranolder politikai szerepe a kiegyezés után	87
3. A szőlészet és ipar fejlesztője	91
<i>Ranolder és az egyetemes Egyház</i>	
1. Az 1867-i püspöki összejövetel Rómában	94
2. Az I. Vatikáni Zsinat (1869—70)	96
<i>Utolsó évei</i>	
1. Végredelelete és hagyatéka	101
2. Ranolder halála és helye a XIX. sz. egyháztörténetében	103
<i>Felhasznált irodalom és források</i>	108

Függelék

1. Ranolder püspöki kinevezésének magyar fordítása	116
2. Az 1855-ös konkordátum pontjai	118
3. Az Irgalmas Nővérek Veszprémi Intézetének alapítólevele (latin)	120
4. Az Irgalmas Nővérek Veszprémi Intézetének alapítólevele (magyar)	121
5. A Pesti Ranolder Intézet alapítólevele (magyar)	122
6. Pest-József vagy Ferencz külvárosi Katolikus Leánynöveldéje	123
7. A Ferenc József Alapítvány alapítólevele	124
8. Ranolder végrendelete	129
9. Névmutató	131

ISSN 0237—4137

Kiadja: a Veszprém Egyházmegyei Történelmi Munkaközösség

Felelős kiadó: dr. Körmeny József

Engedélyszám: 61 843/1987

Készült: Pannon Nyomda, Veszprém
3000 87 72354 17 (A/5) ív terjedelemben

Tipográfia: Szakál Erika

Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL

Szerkeszti: dr. Pfeiffer János

1. Dr. Lukcsics Pál — Dr. Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. 245 l.
2. Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934. 496 l.
3. Dr. Bedy Vince: A felsőörsi prépostság története. Veszprém, 1934. 128 l.
4. Dr. Horváth Konstantin: Az Egyházi Értekezések és Tudósítások (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820—1824. Versegly Ferenc és Horváth János levelezése 1819—1822. Veszprém, 1937. 464 l.
5. Molnár Ernő: A nagyjenő-tuskevári páloskolostor. Veszprém, 1936. 128 l.
6. Aggházi Mária: A zirci apátság templomépítkezései a XVIII. században. Veszprém, 1937. 135 l.
7. Meszlényi Antal: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842—1849) egyházlátogatása 1845—1846-ban. Veszprém, 1941. 160 l.
8. Dr. Hermann Egyed — Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. Veszprém, 1942. 376 l.
9. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi káptalan újkori statutumai (1667-1780). Veszprém, 1943. 88 l.
10. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye legrégebb egyházlátogatásai (1554—1760). Veszprém, 1947. 212 l.
11. Dr. Hermann Egyed: Kurbély György veszprémi püspök (1755—1821). Veszprém, 1947. 224 l.
12. Dr. Hoos József: A kaposvári plébánia története. Veszprém, 1948. 368 l.
13. Dr. Petrák Mihály: Acsády Ádám veszprémi püspöksége (1725—1744). Veszprém, 1949. 100 l.

Szerkeszti: Dr. Körmendy József

14. Dr. Takács Lajos: Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága (1806—1875). Veszprém, 1987.